

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ТАНЫМДЫҚ,
ҚОҒАМДЫҚ-АҚПАРАТТЫҚ ЖУРНАЛ

ҚАЗАН 2025

№10(28)

АБАЙ ТАҒЫЛЫМЫ

«АБАЙ ТАҒЫЛЫМЫ»

Республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық,
қоғамдық-ақпараттық журнал

2023 жылдан бастап шығады.

Шығу жиілігі-айына бір рет.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму
министрлігінің мерзімді баспасөз басылымын, ақпарат агенттігін
және желілік басылымды есепке қою туралы №KZ88VPY00079149
куәлігімен тіркелген

БАС РЕДАКТОР:

*Нұрманбекова Раушан
Қабжанқызы*

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Кәрімов М.Қ.,
профессор, тарих ғылымдарының
кандидаты
Shakarim university

Шаңбай Т.Қ.,
әдебиеттанушы-философ,
Қазақстанның еңбек сіңірген
кайраткері

Кожасметова Д. О.,
PhD, Shakarim university

Шәкерхан Қ.О.,
PhD, Shakarim university

Султанова Н.К.,
педагогика ғылымдарының
кандидаты, доцент
Alikhan Bokeikhan University

Ерденбеков Б.А.,
Абай облысы білім
басқармасының
Басшысы

Исабаева А.С.
Абай облысы білім басқармасы
«Облыстық инновациялық-
әдістемелік орталық» КММ
жетекшісі

Аубакирова М.С.,
дизайнер

«АБАЙ ТАҒЫЛЫМЫ»
Республикалық ғылыми-
әдістемелік, педагогикалық-
танымдық, қоғамдық-ақпараттық
журнал. Редакция келіп түскен
материалдар, қолжазбалар
қайтарылмайды. Автордың
көзқарасы редакцияның көзқарасы
емес. Басылған материал және
фотолар бойынша жауапкершілік
әр автордың өзінде болады.
Материалдарды журналдың
рұқсатынсыз көшіріп басуға
болмайды.

«Абай тағылымы» журналы
«ABAY TAGYLYMY»
2025 жыл

МАЗМҰНЫ

<i>Редактордың алғы сөзі.....</i>	<i>3</i>
<i>Абай Құнанбайұлы</i>	<i>4</i>
<i>Жылкайдаров Айкын Серикбаевич.....</i>	<i>5</i>
<i>Жуманова Ляззат Алпысбаевна.....</i>	<i>7</i>
<i>Тогаева Бакыт Дюсенбековна.....</i>	<i>10</i>
<i>Жаксыбаева Толкын Токтаргазиновна.....</i>	<i>12</i>
<i>Сағибаева Айтолкын Жакашевна.....</i>	<i>14</i>
<i>Малдыбаева Сауле Ерболатовна.....</i>	<i>16</i>
<i>Серікғалиева Еркеназ Серікғалиқызы.....</i>	<i>18</i>
<i>Ргелова Күлгасы Бигазиновна.....</i>	<i>21</i>
<i>Раймбекова Жанар Манатовна.....</i>	<i>24</i>
<i>Алипбаева Сандугаш Бегембековна.....</i>	<i>27</i>
<i>Арипбаева Наргуль Ниязхановна.....</i>	<i>30</i>
<i>Дайырбекова Улжан Тохтарбековна.....</i>	<i>31</i>
<i>Жумаканова Райгуль Ешенгазиновна.....</i>	<i>33</i>
<i>Бижасанова Шұға Санақызы.....</i>	<i>35</i>
<i>Казтаева Зухра Абкеевна.....</i>	<i>37</i>
<i>Ргелова Айгуль Бигазиновна.....</i>	<i>38</i>
<i>Насырова Динара Рашидовна.....</i>	<i>40</i>
<i>Болыскенова Роза Болыскенқызы.....</i>	<i>43</i>
<i>Тлеубаева Динар Адидовна.....</i>	<i>43</i>
<i>Азилкияшева Жазира Абылайхановна.....</i>	<i>45</i>
<i>Маутқанова Жаңылтай Кеңесбекқызы.....</i>	<i>47</i>
<i>Жумабаева Гульмира Абуқызы.....</i>	<i>49</i>
<i>Сакалова Назгуль Ашкеновна.....</i>	<i>51</i>
<i>Қамбарбаева Гүлім Жеделбекқызы.....</i>	<i>53</i>
<i>Дюсембекова Гульмира Амангазиновна.....</i>	<i>55</i>
<i>Кудышова Жанаргуль Кабылгазиновна.....</i>	<i>57</i>
<i>Семенова Марина Александровна.....</i>	<i>59</i>
<i>Төлемісова Нұргүл Шерниязданқызы.....</i>	<i>61</i>
<i>Щербак Владислав Юрьевич.....</i>	<i>64</i>
<i>Берікқанқызы Диана.....</i>	<i>64</i>
<i>Талғатова Дария Талғатқызы.....</i>	<i>67</i>
<i>Хамитов Азат Серикханович.....</i>	<i>69</i>
<i>Аминов Булат Алдабергеневич.....</i>	<i>71</i>
<i>Достовалова Татьяна Александровна.....</i>	<i>74</i>
<i>Романова Татьяна Александровна.....</i>	<i>74</i>
<i>Осипович Екатерина Камильевна.....</i>	<i>77</i>
<i>Тулебаева Альфия Алдановна.....</i>	<i>77</i>
<i>Иманбеков Талғат Мақунович.....</i>	<i>80</i>
<i>Абайдың он алтыншы қара сөзі.....</i>	<i>83</i>

*Ұстаздық қылған жалықпас,
Үйретуден балаға
Ақырын жүріп, анық бас,
Еңбегің кетпес далаға.
Абай*

Ұлы Абайдың жазу үстелі қасында

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАН!

Ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың ұсынысымен Семейге тарихи қала мәртебесі берілді. Бұл ұсыныс жалпы халықтың қолдауына ие болды. Бұдан соң Президент тағы бір маңызды шешім жасап, Абай облысын құрды. Семей қаласын облыс орталығы етіп бекітті. Бұл Жаңа Қазақстанның жаңаша әділетті жолының айқын көрінісі еді. Абай даналығы Қазақ елін асқақтатпаса төмендетпейтіні хақ! Ел Президенті соған ерекше мән беріп отыр. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Абай облысы ашылғаннан кейін ең алғаш рет «Ұстаздар күнінде» Семейге арнайы келіп, халықпен кездесу өткізді.

Облыс мәртебесіне ие болған кезде қарапайым халықтың қуанышында шек болмады. Әсіресе, бір кездері бұрынғы Семей облысының ірге тасы қалануына тер төгіп, үлкен еңбек сіңірген ардагер-ақсақалдарымыз тіпті көздеріне жас ала қуанды. Кейіннен, облыс әкімі ақсақалдармен кездесу өткізді, ел ағалары жігерлі басшыға ақ батасын берді. Осы жақсы жаңалықтар халықты қанаттандырды, бәріміз серпіліп қалдық. Біз де Абай облыстық білім басқармасының қолдауымен «Абай тағылымы» журналын шығаруды қолға алдық. «Абай тағылымы» журналы ғылыми-педагогикалық ортаға арналған. Дегенмен, қазіргі таңда тек республиканың бүкіл халқы үлкен де, кіші де журналымызға қызу түрде атсалысуда.

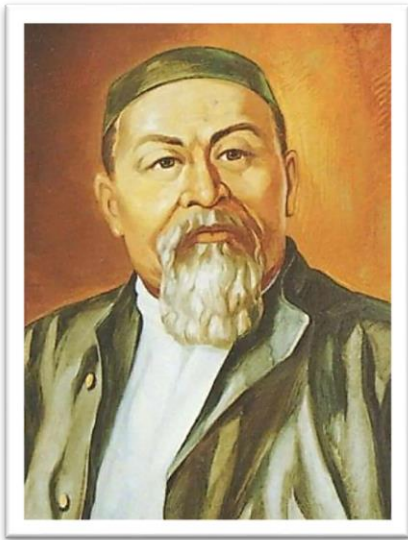
Қазіргі заманда ауылда болсын, қалада болсын, білім нәрін себуші ұстаздар қауымы екені рас. «Артық ғылым кітапта» деп ғұлама Абай айтқандай, журналдың басты мақсаты-жаңалықтың жаршысы болу, білім мен тәрбиенің дәнін егу. «Білім – шамшырақ», біз осы жолды ұстандық. Сол себептен журналға Абайдың «Ұстаздық қылған жалықпас, үйретуден балаға, ақырын жүріп, анық бас, еңбегің кетпес далаға» деген өлең жолдарын эпиграф етіп алдық. «Абай тағылымы» – республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық және ел өміріне де арналған қоғамдық-ақпараттық журнал болмақ. Журналға университет, колледж, мектеп мұғалімдерімен қатар, барлық мамандық иелері, жастар мен оқушылар, дана қарияларымыз да атсалыса алады.

Құрметпен, Раушан Нұғманбекова

«Абай тағылымы» журналының Бас редакторы

АБАЙ ӨЛЕҢДЕРІН ОҚИ ОТЫРЫҢЫЗДАР...

Шоқпардай кекілі бар, қамыс құлақ

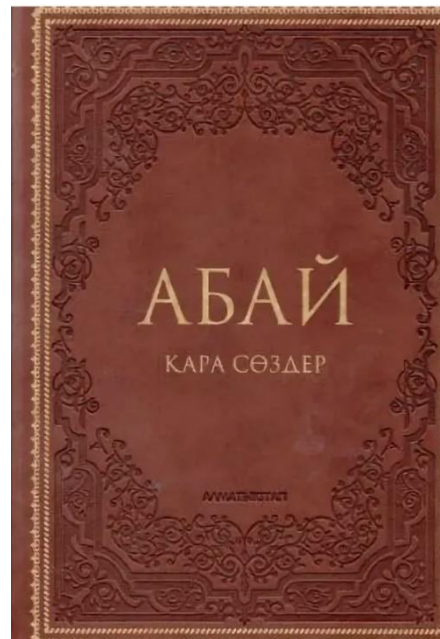
Абай Құнанбайұлы

Шоқпардай кекілі бар, қамыс құлақ,
Қой мойынды, қоян жақ, бөкен қабақ.
Ауыз омыртқа шығыңқы, майда жалды,
Ой желке, үңірейген болса сағақ.

Теке мұрын, салпы ерін, ұзын тісті,
Қабырғалы, жотасы болса күшті.
Ойынды еті бөп-бөлек, омыраулы,
Тояттаған бүркіттей салқы төсті.

Жуан, тақыр бақайлы, жұмыр тұяқ,
Шынтағы қабырғадан тұрса аулақ.

Жерсоғарлы, сіңірлі, аяғы тік,
Жаурыны етсіз, жалпақ тақтайдай-ақ.
Кең сауырлы, тар мықын, қалбағайлы,
Алды-арты бірдей келсе ерге жайлы.
Күлте құйрық, қыл түбі әлді келіп,
Көтендігі сығыңқы, аламайлы.
Ұршығы төмен біткен, шақпақ етті,
Өзі санды, дөңгелек келсе көтті.
Сырты қысқа, бауыры жазық келіп,
Арты талтақ, ұмасы үлпершекті.
Шідерлігі жуандау, бота тірсек,
Бейне жел, тынышты, екпінді, мініп жүрсек.
Екі көзін төңкеріп, қабырғалап,
Белдеуде тыныш тұрса, байлап көрсек.
Тығылмай әм сүрінбей жүрсе көсем,
Иек қағып, еліріп басса әсем.
Шапса жүйрік, мінсе берік, жуан, жуас,
Разы емен осындай ат мінбесем.
Аяңы тымақты алшы кигізгендей,
Кісіні бол-бол қағып жүргізгендей.
Шапқан атқа жеткізбес бөкен желіс,
Ыза қылдың қолыма бір тигізбей.

ВОЛЕЙБОЛ ОҚУШЫЛАРДЫ ШЫНЫҚТЫРАТЫН СПОРТ ТҮРІ

Жылкайдаров Айкын Серикбаевич
дене шынықтыру пәні мұғалімі
Астана қаласының білім басқармасы
«Әдістемелік орталық» МКҚК
Астана қаласы әкімдігінің
«№ 104 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Қазіргі заманда салауатты өмір салтын ұстану – әрбір адамның басты қағидаларының бірі. Оқушының жан-жақты дамуы мен денсаулығының мықты болуы көбіне спортпен шұғылдануына тікелей байланысты. Әсіресе, ұжымдық спорт түрлерінің ішінде волейбол ойыны – тек дене қуатын ғана емес, ойлау қабілетін, тәртіптілік пен ұйымшылдықты талап ететін ерекше ойын. Волейбол – тек ойын емес, ол – тәрбие құралы, денсаулық кепілі, тұлға ретінде қалыптасудың бір жолы.

Волейболдың денсаулыққа пайдасы

Волейбол – адамның жан-жақты физикалық дамуына зор ықпал ететін, сергектік пен шымырлықты талап ететін ұжымдық спорт түрі. Бұл ойын барысында адам үнемі қозғалыста болады: жүгіру, секіру, тоқтау, еңкею, айналу сияқты әрекеттер үздіксіз қайталанады. Волейбол ойыны дененің барлық бөлігінің бірдей жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Әсіресе, аяқ бұлшық еттері, қол мен иық белдеуі, арқа мен іш бұлшық еттері қарқынды түрде жаттығады. Мұндай жан-жақты қозғалыс координацияны дамытып қана қоймай, дене мүсінінің дұрыс қалыптасуына да әсер етеді. Сонымен қатар, волейбол жаттығулары жүрек-қан тамырлары жүйесіне оң әсерін тигізеді. Себебі ойын кезінде жүрек соғуы жиілейді, қан айналымы күшейеді, нәтижесінде жүрек бұлшық еті шынығып, төзімділік артады. Тыныс алу жүйесі де белсенді жұмыс істей бастайды: өкпенің ауа сыйымдылығы ұлғайып, тыныс алу тереңдей түседі. Бұл ағзаның оттегімен қамтамасыз етілуін жақсартып, жалпы энергетикалық деңгейдің жоғарылауына әкеледі. Ойын барысында көздің көргіштігі, қол мен аяқтың үйлесімді қимылы және денені тез бағыттау білу қабілеті де дамиды. Доптың бағытын аңғарып, оны тиімді қайтару үшін жылдам реакция мен шапшаң ойлау қажет. Осылайша, волейбол тек физикалық емес, моторлы және когнитивті қабілеттердің дамуына да жағдай жасайды. Жаттығулар кезінде адам кеңістікте дұрыс бағыт-бағдар табуға, қозғалыс ретін үйлестіруге дағдыланады. Бұл өз кезегінде рефлекті, зейінді, ептілікті және реакция жылдамдығын жақсартады. Жасөспірімдер үшін волейболдың берері ерекше. Өсіп келе жатқан организм үшін қозғалыс — дененің дұрыс қалыптасуы мен сүйек-бұлшықет жүйесінің жетілуінің басты шарты. Волейболмен тұрақты айналысатын оқушыларда омыртқа дұрыс қалыптасып, арқаның түзу болуы қамтамасыз етіледі, бұл — сколиоз, остеохондроз сияқты аурулардың алдын алады. Сонымен қатар, ойын барысында секіру жаттығулары сүйек тінінің тығыздығын арттырып, бойдың өсуіне септігін тигізеді. Көптеген дәрігерлер мен спорт мамандары волейболды мектеп жасындағы балалар мен жасөспірімдер үшін ең қолайлы әрі қауіпсіз спорт түрі ретінде ұсынады. Бұл – жарақат алу қаупі төмен, бірақ қозғалыс белсенділігі жоғары спорт түрі. Тағы бір айта кетерлік жайт – волейболмен айналысу адамды шаршатпай, керісінше, бойға сергектік пен жеңілдік сыйлайды. Адам психологиялық тұрғыдан жеңілдеп, күнделікті күйзелістерден арылады. Спорттық белсенділік – күйзеліс гормондарының бөлінуін азайтып, қуаныш гормондары – эндорфиндердің бөлінуін арттырады. Бұл әсіресе жасөспірімдер мен оқушылар үшін өте маңызды, себебі бұл кезеңде оларда психологиялық тұрақсыздық жиі байқалады[1].

Сондықтан да волейбол – жас ұрпақтың физикалық саулығын ғана емес, эмоционалдық тепе-теңдігін де сақтауға көмектесетін жан-жақты спорт түрі. Дене шынықтыру сабақтарында, спорт үйірмелерінде және бос уақытты тиімді өткізу мақсатында волейбол ойынының кеңінен қолданылуы – дені сау әрі белсенді ұрпақ тәрбиелеудің негізі.

Жеке тұлғаның дамуына әсері

Волейбол – командалық ойын. Бұл – әрбір ойыншының бір-біріне сенуін, қолдауын және үйлесімді жұмыс жасауын талап етеді. Осындай ойын барысында балалар мен жасөспірімдер жауапкершілікті, тәртіптілікті, төзімділікті үйренеді. Олар өз бетімен шешім қабылдай білуге, қиын сәттерде сабыр сақтауға, жеңілісті дұрыс қабылдауға дағдыланады[2].

Сонымен қатар, волейбол логикалық ойлауды, кеңістікте бағыт табуды, қарсылас қимылын алдын ала болжауды қажет етеді. Мұның барлығы адамның ойлау қабілетінің дамуына тікелей әсер етеді. Яғни, волейбол тек дене емес, ой-сананың да дамуына ықпал етеді[3].

Командалық рух пен достықты нығайту

Волейбол – достық пен өзара түсіністіктің ойыны. Команда болып ойнау арқылы адамдар бірін-бірі жақынырақ тани бастайды, ортақ мақсатқа жету үшін бірігуді үйренеді. Бұл — тек спортта ғана емес, өмірде де маңызды қасиет. Мектеп оқушылары немесе студенттер волейбол арқылы жаңа достар тауып, ұжымда өз орнын табуға мүмкіндік алады. Сабақтан немесе жұмыстан тыс уақытта волейбол ойнау – бос уақытты тиімді әрі пайдалы өткізу тәсілі. Қазіргі таңда жастар арасында смартфон, компьютерге тәуелділік белең алып тұрған уақытта волейбол сияқты белсенді ойындар олардың назарын спортқа бұрып, зиянды әдеттерден арылуға көмектеседі[4].

Волейбол — тәрбиелік мәні бар спорт

Волейбол сабағы тек денені шынықтырып қана қоймайды, сонымен қатар адамгершілік қасиеттерді тәрбиелейді. Командадағы ойыншылар арасындағы қарым-қатынас – үлкен өмірдегі қоғаммен қарым-қатынастың бір көрінісі. Жасөспірімдер осы ойында сыйластықты, бір-біріне құрметпен қарауды, әділдік пен ынтымақты үйренеді. Бұл қасиеттер оларды болашақта еңбекқор, тәртіпті азамат етіп қалыптастыруға көмектеседі. Волейболмен айналысатын жастар әдетте өмірлік ұстанымы берік, мақсатқа ұмтылғыш, батыл әрі жауапты болып келеді. Өйткені спорт адамды жеңіске жетуге, қиындықтан қорықпауға және өз күшіне сенуге тәрбиелейді. Ал бұл қасиеттер – кез келген жетістікке жетудің негізі. Қорыта айтқанда, волейбол – жай ғана ойын емес, ол – адамды жан-жақты дамытатын, өмірге, қоғамға бейімдейтін үлкен тәрбие құралы. Ол денсаулықты жақсартып қана қоймай, ой-сананы өсіреді, өзара түсіністік пен ұйымшылдыққа баулиды, қиындыққа төтеп беруді үйретеді. Сондықтан да волейболдың мектеп бағдарламасында, жастар тәрбиесінде алатын орны ерекше болуы тиіс. Әрбір жас өскін спортпен айналысуды әдетке айналдырса, еліміздің болашағы да мықты, дені сау, білімді ұрпақтың қолында болады. Ал волейбол – сол жолдағы ең сенімді құралдардың бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер мен сілтемелер

1. **ҚР Білім және ғылым министрлігі.** (2020). *Жалпы орта білім берудің үлгілік оқу бағдарламасы. Дене шынықтыру пәні бойынша.*
2. **Асанова, А. А.** (2019). *Спорт педагогикасы және жасөспірімдер психологиясы.* – Алматы: Қазақ университеті баспасы.
3. **International Volleyball Federation (FIVB).** (2021). *Development of volleyball basics for beginners.* www.fivb.com.
4. **Жүнісов, А. Б.** (2018). *Волейбол: Теория және әдістеме.* – Астана: Спорт баспасы.
5. **Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДҰ).** (2022). *Физикалық белсенділік және жастар денсаулығы.* www.who.int
6. **Мұқамбетова, С. Т.** (2020). *Мектеп жасындағы балаларға арналған дене шынықтыру жаттығулары.* – Тәрбие және спорт журналы, №4, 15-22-б.
7. **UNESCO.** (2015). *Quality Physical Education Guidelines for Policy-Makers.* unesdoc.unesco.org

РИТМИЧЕСКОЕ СОЛЬФЕДЖИО КАК КОМПОНЕНТ УЧЕБНОГО ПЛАНА ПО АКАДЕМИЧЕСКОМУ ВОКАЛУ

Жуманова Ляззат Алпысбаевна
преподаватель колледжа Казахского национального
университета искусств имени Күләш Байсейітовой
г. Астана, Республика Казахстан

АННОТАЦИЯ: Современное музыкальное образование требует от вокалиста не только интонационной точности, но и сценической свободы, артикуляционной выразительности и телесной координации. В статье рассматривается опыт интеграции ритмических упражнений в образовательный процесс по академическому пению, анализируются методологические подходы, описаны этапы внедрения программы, обоснована необходимость синтеза вокальной и ритмической подготовки в единую художественную практику. Методика основана на авторском учебно-методическом

пособии «Ритмическое сольфеджио» [1].

Ключевые слова: ритмика; сольфеджио; академическое пение; телесная выразительность; вокальная методика; музыкальное образование.

Введение. Традиционно ритм изучается как элемент курса сольфеджио или вспомогательное направление теоретической подготовки [4][5]. Однако при обучении академическому вокалу ритмическая составляющая нередко воспринимается второстепенно, хотя именно она формирует фундамент дыхания, дикции, фразировки, пластики и сценической уверенности исполнителя. Современное музыкальное исполнительство основано на междисциплинарных связях, включая вокал, ритм, движение, сценический образ. Это требует переосмысления методических подходов и внедрения телесно-ритмических практик в основной курс «Академическое пение» [2].

Авторская программа «Ритмическое сольфеджио в системе подготовки академических вокалистов» Жумановой Л.А. разрабатывалась как элемент интегрированной подготовки вокалиста. Методика опирается на принципы телесно-ориентированной педагогики и ритмической коррекции, сочетает вокальные, ритмические и пластические задачи в единую систему. В основу курса лег авторский сборник упражнений [1], который включает как теоретические обоснования, так и практические материалы. Это позволило адаптировать методику к возрастным, психофизическим и профессиональным особенностям обучающихся в сфере вокала.

Методика. Программа ориентирована на формирование устойчивого внутреннего пульса, чувства темпа, координации движений, дыхания и голосоведения. Приёмы — дирижирование, шаги, хлопки, жестикуляция, работа с предметами (ленты, мячики, шарфы), а также импровизация телом — превращают музыкальный текст в телесно прожитую структуру. Это особенно эффективно при работе с младшими курсами, где абстрактные схемы сложно усваиваются без опоры на кинестетику [6].

Методика организована по концентрическому принципу: упражнения повторяются на новых уровнях сложности и варьируются с расширением репертуара движений. В обучении активно применяются элементы ритмической пластики, формирующие исполнительскую свободу и пластическую выразительность. Автор курса предлагает системное внедрение ритмических упражнений не как отдельной дисциплины, а как встроенного компонента вокального обучения. Основой служит сборник «Ритмическое сольфеджио» (автор — Л.А. Жуманова) [1], в котором представлена оригинальная система упражнений, сочетающая ритмические задачи с элементами контрапункта. Методика специально адаптирована под потребности вокалистов и учитывает специфику их профессиональной подготовки. В сборнике собраны адаптированные упражнения для различных уровней подготовки. При

разработке сборника автор опирался на исследования и методические наработки известных казахстанских музыкантов и педагогов, таких как И. Круглыхин, С. Кузембаева, Б. Жусубалиев, А. Серикбаева, Г. Анашкина и А. Нурбаев. Их подходы, основанные на национальной песенной традиции и академическом музыкальном наследии, сыграли ключевую роль в формировании методической концепции курса. В методике учтены психофизиологические особенности развития вокалистов, рекомендации по последовательности упражнений, формы контроля. Центральной особенностью программы является интеграция вокальных, пластических и ритмических компонентов, обеспечивающая целостное развитие телесно-голосовой выразительности исполнителя. Такое междисциплинарное соединение способствует формированию гибкости исполнительского мышления и музыкального воображения. В образовательный процесс органично включаются элементы ритмического контрапункта — компонента, редко представленного в традиционных курсах сольфеджио, — что придаёт обучению дополнительную аналитическую глубину и развивает полифоническое восприятие ритма. Особое внимание уделяется развитию творческой интерпретации ритмических структур посредством этюдов, импровизаций и сценических миниатюр. Эти задания строятся с учётом особенностей вокальной фразировки и художественного образа, что усиливает эмоциональную выразительность и сценическую убедительность студентов. Программа опирается на богатый репертуар казахстанской народной и академической музыки, что способствует укреплению национальной идентичности, развитию художественного вкуса и формированию эмоциональной сопричастности учащихся к музыкальной культуре своей страны.

Кроме того, в рамках курса предусмотрены творческие задания, предполагающие активную роль обучающихся: вокалисты не только исполняют музыкальные произведения, но и самостоятельно создают пластические движения, отражающие характер, форму и ритмическую организацию звучащего материала. Такой подход развивает музыкально-двигательную координацию, образное мышление и сценическую свободу.

Программа оформлена в соответствии с требованиями ГОСО РК № 348 от 03.08.2022 [7] и включает цели, задачи, аннотацию, методические рекомендации, список литературы и приложения.

Практическое применение

Предлагаемая методика была апробирована на базе колледжа Казахского национального университета искусств, музыкального училища имени М.Тулебаева г.Семей, а также в ряде ДМШ Республики Казахстан, что подтверждает её педагогическую состоятельность и применимость в реальных образовательных условиях. Она внедрялась в рамках вариативного компонента дисциплины «Академическое пение» и продемонстрировала высокую эффективность.

Среди устойчивых результатов: улучшение артикуляции, дикции и дыхательной опоры; повышение сценической уверенности обучающихся; расширение темброво-двигательного диапазона исполнения; рост интереса к импровизации, творческим заданиям, сценическому взаимодействию; снижение тревожности и телесных зажимов во время выступлений.

Кроме того, использование ритмических упражнений позволило обучающимся активнее воспринимать музыкально-ритмическую форму произведений, что особенно отмечается при работе с концертным репертуаром. Отзывы преподавателей указывают, что телесная импровизация помогает студентам осваивать сложные фразы с большей лёгкостью и выразительностью [3].

Программа применяется как в индивидуальных, так и в групповых форматах; может адаптироваться под студентов колледжа и студентов вузов, обучающихся по специальности «Академическое пение». Благодаря универсальности содержания, курс получил поддержку педагогов как методическое средство для разработки межпредметных блоков.

Эффективность реализации программы находит подтверждение в ряде устойчивых положительных результатов:

1. наблюдается выраженная положительная динамика в развитии метроритмического слуха, ритмической точности и пластической выразительности обучающихся;
2. фиксируется рост сценической уверенности и эмоциональной выразительности у студентов, особенно в младших и средних учебных группах;
3. учащиеся демонстрируют высокую степень вовлечённости в творческий процесс, проявляют инициативу и самостоятельность при выполнении этюдов, творческих заданий и сценических номеров;
4. программа успешно апробирована на базе ряда музыкальных колледжей, детских музыкальных школ (ДМШ) и детских школ искусств (ДШИ), что подтверждает её универсальность и адаптивность к разным уровням подготовки;
5. педагогами и родителями отмечается устойчивый интерес к занятиям, а также высокая познавательная ценность и эмоциональная привлекательность содержания курса.

Срок освоения дисциплины «Ритмическое сольфеджио» составляет один учебный год и предназначен для студентов первого курса музыкального колледжа. Учебная нагрузка по предмету составляет 1 академический час в неделю, что в сумме даёт 36 академических часов в год. Программой предусмотрено выполнение самостоятельных заданий, направленных на закрепление материала и развитие творческих навыков.

Рекомендации: Для успешной интеграции ритмических упражнений в вокальный курс можно использовать следующие модели:

включение в структуру урока (разминка, дыхательные и пластические упражнения, работа над текстом);

проведение межпредметных занятий совместно с преподавателями ритмики, сольфеджио или сценического движения;

создание ритмико-вокальных этюдов для внутренней отчётности и сценических показов;

разработка творческих заданий, предполагающих сочетание вокала, ритма, жеста и сценических средств. Преподавателям рекомендуется использовать сборники с музыкально-ритмическими упражнениями, например пособие Смагуловой [6] или учебники Металлиди [3], а также разрабатывать авторские комплексы движений под вокальные фразы. В качестве оценочных инструментов могут быть применены педагогическое наблюдение, видеофиксация, самоанализ, групповая рефлексия.

Заключение. Интеграция ритмических упражнений в учебный курс «Академическое пение» значительно расширяет методическую базу преподавателя, предоставляя ему дополнительные инструменты для эффективного обучения. Такие упражнения помогают учащимся развивать не только музыкальный слух, но и координацию движений, что в итоге способствует формированию целостной исполнительской модели. Этот процесс включает последовательное развитие навыков — от восприятия музыкального материала через слух, к точным и выразительным движениям тела, а затем к созданию выразительного сценического образа и качественного вокального звучания.

Список литературы:

1. Жуманова Л. А. *Ритмическое сольфеджио, методическое пособие*. — Семей, 2012. — с.65.
2. Теплов Б. М. *Психология музыкальных способностей*. — М.: Музыка, 2001. — с.87.
3. Металлиди Ж. Л. *Сольфеджио. Мы играем, сочиняем и поём (1–7 классы)*. — СПб.: Композитор, 2018. — с.45-78.
4. Карасева М. В. *Современное сольфеджио. Психотехника развития музыкального слуха*. — М.: Юрайт, 2022. — с.36-54.
5. Ладухин Н. М. *Сольфеджио для одного, двух и трёх голосов*. — СПб.: Композитор, 2021. — с.12-43.
6. Смагулова А. А. *Музыкально-ритмические упражнения для младших классов ДМШ*. — Алматы, 2018. — с.5-28.
7. ГОСО РК № 348 от 03.08.2022. *Государственный общеобязательный стандарт технического и профессионального образования Республики Казахстан*. — с.65-72.

**ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ
ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ
РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
ЧЕРЕЗ АНАЛИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЙ АБАЯ
КУНАНБАЕВА**

**на примере темы «Времена года» в 7 классе
с нерусским языком обучения**

Тогаева Бакыт Дюсенбековна
учитель русского языка и литературы
педагог-исследователь

КГУ «Средняя школа № 18»

отдела образования г. Семей, область Абай

Аннотация: В статье рассматриваются подходы к формированию читательской грамотности у учащихся 7 класса с казахским языком обучения через интеграцию текстов национальной классики в уроки русского языка и литературы. Особое внимание уделяется произведениям Абая Кунанбаева, описывающим времена года. Анализируются эффективные методы работы с текстами, развивающие не только языковые навыки, но и читательскую компетентность, критическое мышление и культурное сознание.

Особое внимание уделяется произведениям Абая Кунанбаева, описывающим времена года. Анализируются эффективные методы работы с текстами, развивающие не только языковые навыки, но и читательскую компетентность, критическое мышление и культурное сознание.

Актуальность темы: Современные образовательные стандарты выдвигают на первый план развитие функциональной грамотности учащихся, в том числе читательской — способности понимать, интерпретировать, анализировать и применять информацию, полученную из различных текстов. На уроках русского языка и литературы в школах с казахским языком обучения особенно важно формировать у учеников двуязычную грамотность, при этом опираясь на культурные и литературные ценности родной страны. Именно поэтому творчество Абая Кунанбаева становится ключевым ресурсом при реализации этих задач. Его поэтические описания природы, такие как “Весна”, “Лето”, “Осень”, “Зима”, дают возможность интегрировать развитие речи, литературоведческого анализа и эмоционального интеллекта.

Цель: Показать, как использование произведений Абая о временах года способствует формированию читательской грамотности на уроках русского языка и литературы в 7 классе.

Задачи: Актуализировать значение национальной классики в преподавании русского языка;

Рассмотреть методические приёмы анализа текста на уроке;

Предложить примеры интеграции литературного анализа и речевого развития.

Теоретические основы: Читательская грамотность включает в себя не только технику чтения, но и умение понимать структуру текста, выделять основную мысль, анализировать художественные образы, сравнивать и интерпретировать. Учащиеся 7 класса уже обладают базовыми навыками анализа и готовы к работе с поэтическими текстами. Произведения Абая, переведённые на русский язык, дают возможность одновременно работать над языковыми и культурными аспектами.

Практическая реализация, на примере темы «Времена года в творчестве Абая»:

На уроке литературы в 7 классе можно организовать цикл занятий, посвящённых анализу четырех поэм Абая: «Зима», «Весна», «Лето», «Осень». Работа строится по следующим этапам:

1. Предтекстовая работа:

Беседа о временах года в казахской степи: как они отражаются в культуре, фольклоре, быте.

Актуализация знаний об Абае как великом поэте, философе и основоположнике казахской письменной литературы.

2.Чтение и первичное восприятие текста:

Чтение стихотворения вслух (учитель, затем — ученики).

•Выражение первого впечатления: какие образы запомнились? Какие чувства вызвал текст?

3.Анализ художественных средств:

Работа с эпитетами, метафорами, сравнениями: например, как в поэме «Зима» поэт называет мороз «злым дедушкой», как описывает снег и ветер.

Сравнение образов зимы у Абая и, например, в стихотворении А.С. Пушкина «Зимнее утро».

4.Формирование читательской позиции:

Какие чувства вызывает у поэта каждое время года?

Какие смыслы вкладывает Абай в описание природы — только ли эстетика, или философия жизни?

5.Развитие письменной речи:

Написание мини-сочинений на темы: «Какое время года ближе мне и почему?», «Что бы сказал Абай о нашей природе сегодня?»

6.Интеграция с другими предметами:

Связь с уроками истории, географии, самопознания: понимание того, как климат, быт и традиции народа формируют художественное восприятие мира.

Ожидаемые результаты:

- ✓ У учащихся формируется навык осознанного и выразительного чтения.
- ✓ Развиваются способности к анализу текста, интерпретации образов, сопоставлению произведений.
- ✓ Повышается интерес к родной культуре и литературе.
- ✓ Расширяется словарный запас, улучшается письменная и устная речь.
- ✓ Закладываются основы эстетического восприятия мира.

Закключение:

Изучение творчества

Абая Кунанбаева на уроках русского языка и литературы не только повышает уровень читательской грамотности, но и воспитывает личность, способную к глубокому осмыслению родной культуры, открытую к диалогу с другими культурами. Через образную поэзию великого казахского мыслителя дети учатся видеть мир глазами художника, размышлять, чувствовать и выражать свои мысли на русском языке. Такая работа соответствует задачам обновлённого содержания образования и приближает школьников к идеалу всесторонне развитой личности.

Литература:

1. Государственный общеобязательный стандарт среднего образования РК.
2. Программа по русскому языку и литературе для школ с казахским языком обучения, 7 класс.
3. Абай Кунанбаев. Стихотворения. Переводы. — Алматы, 2020.
4. Методические рекомендации МОН РК по формированию функциональной грамотности.
5. Материалы международных конференций по филологии и методике преподавания русского языка

КӨРКЕМ СӨЗДІҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ РӨЛІ

Жаксыбаева Толкын Токтаргазиновна
бастауыш сынып мұғалімі
«Новотаубинка бастауыш мектебі»КММ
Жарма ауданы, Абай облысы

Көркем сөз – бұл адамның ішкі дүниесін, сезімін, ой-санасын сөзбен бейнелеу өнері. Әрбір сөзде белгілі бір ой мен идея тұрады, ал көркем сөз бұл ойды көркем, әсем түрде жеткізуге көмектеседі. Бастауыш сынып мұғалімінің ең маңызды міндеттерінің бірі – оқушыларға көркем сөздің құдіретін танытып, олардың тілдік қоры мен шығармашылық ойлау қабілетін дамыту болып табылады. Бастауыш сыныпта көркем сөзді

үйретудің маңызы зор. Себебі, бұл кезеңде балалардың тілдік дағдылары мен ой-өрісі қалыптасады. Оларға әдебиет арқылы әлемді тануға, өмірдің әсемдігі мен мәнін ұғынуға мүмкіндік беріледі. Көркем сөз тек тілдік құрал ғана емес, ол сонымен қатар тәрбиелік мәнге ие. Әдеби шығармалар, өлеңдер, әңгімелер, ертегілер оқушыларға адамгершілік қасиеттерді, ізгілік пен адалдықты, батылдық пен достықты үйретеді. Көркем сөздегі әрбір сөзде белгілі бір ой мен идея тұрады, ал көркем сөз бұл ойды көркем, әсем түрде жеткізуге көмектеседі. Шынайы көркем сөзде тек тілдік элементтер ғана емес, терең мағыналар мен сезімдер, эстетикалық құндылықтар да қамтылады. Ол адамның жүрегіне әсер етіп, оның рухани әлемін байытады, ойлау қабілетін жетілдіреді. Көркем сөздің қуаты – сөздер мен сөйлемдердің өзара үйлесімінде, ырғақ пен әсемдікте жатыр.

Бастауыш сынып мұғалімінің ең маңызды міндеттерінің бірі – оқушыларға көркем сөздің құдіретін танытып, олардың тілдік қоры мен шығармашылық ойлау қабілетін дамыту болып табылады. Осы кезеңде балалардың ой-өрісі кеңейіп, дүниетанымы қалыптаса бастайды. Бастауыш сынып оқушыларының әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, оларға әдеби шығармаларды түсініп оқудың мәнін ұғындыру маңызды. Мұғалім оқушыларды көркем сөздің тереңдігі мен әсемдігіне жетелеп, оларды түрлі әдеби шығармаларды талдауға, өз ойларын жеткізуге үйретуі керек. Сондай-ақ, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, олардың сөздік қорын байыту арқылы тіл мәдениетін қалыптастыру – бастауыш сынып мұғалімінің басты мақсаттарының бірі[1,25].

Көркем сөз тек тілдік құрал ғана емес, ол сонымен қатар тәрбиелік мәнге ие. Әдеби шығармалар, өлеңдер, әңгімелер, ертегілер оқушыларға адамгершілік қасиеттерді, ізгілік пен адалдықты, батылдық пен достықты үйретеді. Әдебиет балалардың сана-сезімін дамыта отырып, оларға өмірлік маңызды дағдыларды, қоғамда өз орнын табудың жолдарын көрсетеді. Көркем шығармалар балалардың моральдық тұрғыдан өсіп-өркендеуіне ықпал етіп, олардың дұрыс жолмен жүруіне бағыт береді. Сонымен қатар, көркем сөз арқылы балалардың эстетикалық талғамын да жетілдіруге болады. Әдебиет оларға сұлулықты сезінуге, табиғаттың, адамның ішкі әлемінің нәзік тұстарын түсінуге көмектеседі. Осылайша, бастауыш сыныптарда көркем сөзді үйрету тек тіл үйренудің құралы ғана емес, ол балалардың рухани дамуы мен тәрбиесінің негізгі аспектісіне айналады. Мұғалімдер өз сабақтарында көркем сөзді қолданып, балаларды әдебиет әлемімен таныстыра отырып, олардың рухани байлығын арттыруға, өмірге деген көзқарастарын кеңейтуге үлес қосады.

Көркем сөздің тәрбиелік маңызы өте зор. Әрбір шығарманың өзіне тән идеясы, көркем бейнелері, кейіпкерлері бар. Балаларға осы шығармалардың әрбір деталіне мән беруді үйрету олардың сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамытуға көмектеседі. Мысалы, балаларға белгілі бір кейіпкердің іс-әрекетіне баға беру, оның жақсы немесе жаман екендігін анықтау, кейіпкерлердің мінез-құлқын талдау арқылы олар тек шығарманың мазмұнын ғана емес, сонымен бірге адамгершілік құндылықтарды да түсінеді[2,25].

Көркем сөз баланың көңіл күйіне де тікелей әсер етеді. Әрбір өлең, әңгіме немесе ертегі белгілі бір эмоцияны тудырады. Мысалы, ертегілердегі ғажайып оқиғалар, батырлар мен батыр қыздардың ерліктері балалардың рухын көтереді, оларды жақсы істерге ынталандырады. Өлеңдер мен поэзиялар арқылы балалар сезімталдықты, әсемдікті, үйлесімділікті сезінеді. Ал бұлар болашақта олардың дүниетанымын кеңейтіп, әдеміге, жақсыға деген құштарлықтарын арттырады.

Көркем сөздің бастауыш сынып оқушыларының тілін дамытудағы рөлі

Көркем сөз оқушылардың тілін дамытуға үлкен ықпал етеді. Балаларға әдеби шығармаларды оқыту барысында олардың сөздік қоры ұлғаяды, грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануды үйренеді. Сонымен қатар, көркем сөз арқылы балалардың ойлау жүйесі дамып, шығармашылық қабілеттері артады. Көркем сөздің тағы бір артықшылығы – ол балаларға еркін сөйлеуге, өз ойларын ашық әрі нақты жеткізуге көмектеседі. Оқушыларға көркем сөз арқылы сөйлеудің мәнерлілігі мен әсемдігі үйретіледі. Балалар өлеңдер мен ертегілерді оқығанда, олардың сөйлеу мәнеріне еліктейді, өз сөзін дұрыс әрі әсерлі айтуға тырысады. Сонымен бірге, көркем сөздің әрбір компонентін терең түсінуге және қолдануға тырысады. Мысалы, әрбір өлеңнің әуеніне, оның ырғақтарына мән беріп, баланың интонация мен дауыс ырғағын дұрыс қолдануы үйретіледі. Бұл – балалардың тілін дамытуда үлкен қадам[3,5].

Көркем сөздің балаларға эстетикалық тәрбие берудегі маңызы

Көркем сөз баланың эстетикалық тәрбие алуына да ықпал етеді. Балалар әдеби шығармалар арқылы әлемнің әсемдігін сезініп, табиғат пен қоғамның үйлесімділігін түсінеді. Әдеби шығармалардың көркемдігі мен түстері, дыбыстары мен бейнелері балалардың ой-санасын кеңейтеді, оларды нәзік сезімдер мен терең ойларға жетелейді. Бұл арқылы балалар тек сөздер мен сөйлемдердің мағынасын ғана емес, сонымен қатар олардың эмоциялық, эстетикалық мәнін де түсінуге мүмкіндік алады. Әдебиет – бұл балалардың ішкі әлемін байытып, олардың жан дүниесін әсемдік пен гармонияға толтыратын құрал. Өлеңдер мен әдеби шығармалар табиғаттың құдіретін суреттеп, балалардың оны түсінуін тереңдетеді. Әрбір гүлдің, ағаштың, аспанның көрінісіндегі сұлулықты сезіну арқылы олар табиғатпен үндесіп, оның қадір-қасиетін бағалай бастайды. Мұндай шығармалар балалардың экологиялық сауаттылығын арттырып, табиғатқа деген сүйіспеншілігін қалыптастырады. Көркем сөз арқылы балалардың сурет салу, музыка тыңдау, өнер мен шығармашылыққа деген қызығушылығы артады. Әдебиет балалардың көркемдік талғамын дамытуға ықпал етіп, оларды өнердің әртүрлі түрлеріне жақындатады. Көркем сөздің әсерінен баланың шығармашылық ойлау қабілеті дамып, өнерге деген қызығушылығы артады. Яғни, табиғат туралы оқыған өлеңді тыңдағаннан кейін балалар өздері де табиғатты бейнелеуге, сурет салуға немесе ән айтуға талпынады. Сонымен қатар, балалардың ішкі әлемі мен эмоцияларын көркем сөздің көмегімен сыртқа шығаруы да шығармашылық дамудың маңызды бөлігі болып табылады. Әдеби шығармалар мен көркем сөз арқылы балалардың эстетикалық құндылықтары қалыптасады, әрі олар өнердің әртүрлі түрлерін бағалай отырып, шығармашылық қабілеттерін шыңдайды.

Көркем сөздің бастауыш сынып оқушылары үшін маңызы өте зор. Ол балалардың тілін дамытуға, шығармашылық қабілеттерін арттыруға, адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға, эстетикалық тәрбие беруге ықпал етеді. Көркем сөзді дұрыс үйрету арқылы мұғалім балалардың дүниетанымын кеңейтеді, оларды жақсылыққа, ізгілікке, батылдыққа тәрбиелейді. Әдебиет арқылы бала жан дүниесімен үйлесімділікке, көркемдікке ұмтылады. Ал бұл өз кезегінде болашақта оның тұлғалық дамуына үлкен әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қабдыразақова, А. Әдебиет сабақтарында оқушылардың тілін дамыту әдістері. – Алматы: Рауан, 2018.
2. Әбілова, С. Бастауыш сынып оқушыларын әдеби шығармалар арқылы тәрбиелеу. – Астана: ҚазАқпарат, 2017.
3. Шаханова, Г. Көркем сөз және оның тәрбиелік мәні. – Қарағанды: Керемет, 2019.

МӘТІН ТҮРЛЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН МАҢЫЗЫН ОҚУШЫЛАРҒА JAҢAШA BAҒЫTTA TҮCІNDІPY

Сағибаева Айтолкын Жакашевна
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы,
Абай ауданы білім бөлімінің,
«М. Әуезов атындағы орта мектебі» КММ

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың тілдік дағдыларын қалыптастыру мен дамыту ерекше маңызға ие. Соның ішінде мәтінмен жұмыс – білім алушының сыни ойлауын, танымдық қабілетін, жазу және сөйлеу шеберлігін дамытуға бағытталған негізгі тәсілдердің бірі. Мәтін – тек жазбаша ақпарат беру құралы ғана емес, адамның ішкі дүниесін, ойын, көзқарасын білдіретін күрделі құрылым. Бүгінгі күні мәтінмен жұмыс жүргізу әдістерін заман талабына сай жаңарту қажеттілігі туындап отыр. Себебі дәстүрлі тәсілдер оқушыны қызықтыра бермейді, ал жаңаша бағыттар баланың белсенділігін арттырып, мәтінді түсінуге және қолдануға көмектеседі. Бұл эсседе мәтін түрлерінің ерекшеліктерін, олардың маңызын және оқушыға оны тиімді әрі жаңаша түсіндіру жолдарын қарастырамыз.

Мәтін дегеніміз не?

Мәтін – бір тақырыпқа біріккен, мағыналық және құрылымдық тұтастығы бар тілдік бірлік. Ол автордың белгілі бір ойы мен мақсатын білдіреді. Мәтін сөйлемдердің ретімен, логикалық байланысымен және құрылымымен ерекшеленеді. Әр мәтін белгілі бір мазмұн мен мақсатқа бағынады. Сол себепті мәтіндер түр-түрге бөлінеді.

Мектеп бағдарламасында мәтіндердің негізгі үш түрі жиі қолданылады: әңгімелеу, сипаттау және пайымдау. Бұл түрлер бір-бірінен құрылымы, мазмұны, мақсаты мен тілдік ерекшеліктері арқылы ажыратылады. Оқушы осы мәтін түрлерін тану арқылы ғана мәтінді дұрыс құрастыра алады, ойын жүйелі жеткізуге үйренеді.

Әңгімелеу мәтіні – белгілі бір оқиғаны реттілікпен баяндауға негізделген мәтін түрі. Онда бір немесе бірнеше кейіпкердің бастан өткерген оқиғалары, әрекеттері, болған уақыты мен орны нақтыланады. Мұндай мәтіндердің ерекшелігі – оқиға желісі, хронологиялық тәртіп және динамика. Оқушылар үшін әңгімелеу мәтінін түсіну мен құрастыру – шығармашылық қабілетін арттырады. Себебі олар өз басынан өткен жағдайларды немесе ойдан шығарған оқиғаларды бейнелеу арқылы тілдік қорын дамытады, сөйлемдерді байланыстырып, бірізділікпен жеткізуге дағдыланады.

Мұғалім бұл мәтін түрін оқытуда оқушыларға суреттер арқылы оқиға құрату, болған оқиғаны қайта баяндату, өз өмірінен шағын оқиға жаздыру сияқты тәсілдерді қолдана алады. Сонымен қатар комикстер, қысқа анимациялық бейнероликтер негізінде әңгімелеу мәтінін жасату — оқушыны шығармашылыққа баулиды[1,5].

Сипаттау мәтіні – белгілі бір затты, құбылысты, табиғат көрінісін немесе адамды көз алдымызға елестету үшін қолданылатын мәтін түрі. Бұл мәтінде заттың немесе құбылыстың сипаты, түр-түсі, көлемі, иісі, дыбысы, сапасы секілді сипаттамалар беріледі.

Сипаттау мәтіні арқылы оқушылардың тілдік бейнелеу мүмкіндігі артады. Олар затты нақтылап, дәл сипаттау үшін сын есімдер мен метафора, теңеу, эпитет сынды көркемдік тәсілдерді қолдануға үйренеді. Бұл – оқушының сөздік қорын кеңейтіп, тіл мәдениетін дамытатын тиімді құрал. Бұл мәтін түрін үйретуде мұғалім оқушыларға табиғат суреттерін сипаттату, өздерінің үйіндегі бөлмені бейнелету, немесе белгілі бір адамның портретін жасауды тапсырса, олар нақты әрі бейнелі тілмен жұмыс істеуге дағдыланады. Сонымен

қатар сипаттау мәтінін оқытуда тілдік тіркестерді, сөз байлығын арттыру бағытындағы жаттығулар да маңызды рөл атқарады[2,7].

Пайымдау мәтіні – белгілі бір ойды білдіріп, сол ойды дәлелдеу немесе теріске шығару үшін жазылатын мәтін. Бұл мәтінде автор өз пікірін білдіріп қана қоймай, оны нақты дәлелдермен, мысалдармен негіздейді. Пайымдау мәтінінде логикалық байланыс пен ой тұтастығы ерекше маңызды. Бұл мәтін түрі оқушылардың сыни ойлауын қалыптастырады. Олар өз пікірін айтуға, оны дәлелдеуге, қарсы пікірлерді талдауға үйренеді. Сонымен қатар пайымдау мәтінін жазу – жазбаша сөйлеудің жоғары деңгейі болып есептеледі. Себебі мұнда тек тілдік норма емес, ойлау жүйесінің дәлдігі, аргументация, логикалық құрылым талап етіледі. Пайымдау мәтінін үйрету барысында оқушыларға «Меніңше, неге керек...», «Неліктен мен бұлай ойлаймын?» деген сұрақтар арқылы өз пікірін білдіруге үйретуге болады. Сонымен бірге пікірталас, эссе жазу, тақырыптық аргумент келтіру секілді тапсырмалар арқылы бұл дағдыны дамытамыз.

Мәтін түрлерін оқытудың маңызы

Мәтін түрлерін үйрету оқушының танымдық, шығармашылық және тілдік қабілеттерін дамытудың негізі болып табылады. Әр мәтін түрі белгілі бір ойлау бағытын қалыптастырады. Әңгімелеу – оқиғаны тізбектеуді, сипаттау – бейнелі ойлауды, ал пайымдау – логикалық ойлауды дамытады. Бұған қоса, мәтін түрлерін меңгеру жазылым, тыңдалым, оқылым және айтылым дағдыларын кешенді түрде дамытуға ықпал етеді. Мәтінмен жұмыс істеу барысында оқушылар өз ойын жүйелі жеткізе алатын, пікір білдіре білетін, тыңдай алатын тұлға ретінде қалыптасады. Сондай-ақ, мәтіндермен жұмыс жазбаша және ауызша сөйлеуді ғана емес, коммуникативтік қабілетті, эмоциялық интеллектіні, мәдениетаралық қарым-қатынас негіздерін де дамытады. Бұл — қазіргі заман адамы үшін аса қажетті қабілеттер[3,19].

Жаңаша оқыту тәсілдері арқылы мәтінді меңгерту

Мәтінмен жұмысты тиімді ұйымдастыру үшін мұғалімдер дәстүрлі түсіндіру, жаттау тәсілінен алыстап, оқушы белсенділігін арттыратын әдістерге көшкені жөн. Мысалы, оқушыларға шығармашылық еркіндік беру, визуалды материалдармен жұмыс істеу, топпен немесе жұппен мәтін құрау, рөлдік ойындар ұйымдастыру сынды әдістер өте тиімді. Оқушыларға таңдау еркіндігін беру – мәтінді меңгерудің басты кілті. Әр бала өз қызығушылығына сай тақырыпта мәтін жазуға немесе талдауға мүмкіндік алса, оның ынтасы мен белсенділігі артады. Ойын әдістерін қолдану да мәтін түрлерін меңгертуде үлкен рөл атқарады. Мысалы, мәтін түрін анықтау ойыны, мәтін құрылымын ретімен орналастыру тапсырмалары, немесе «артық сөйлемді тап» сынды тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырып, білімді терең меңгеруіне жол ашады. Мәтін түрлерінің ерекшеліктерін білу – тек оқу тапсырмасын орындауға қажетті құрал ғана емес, ол – баланың ойлау, жазу, сөйлеу қабілетінің негізі. Мәтінмен дұрыс жұмыс істей алған оқушы кез келген ақпаратты тиімді қабылдап, өз ойын сауатты жеткізе алады. Бұл – тұлғалық дамудың маңызды көрсеткіші. Сол себепті мәтін түрлерін оқытуды жаңаша бағытта ұйымдастыру – бүгінгі мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі. Әрбір оқушыны жеке тұлға ретінде қабылдап, оның ойлау ерекшелігіне сай оқыту – сапалы білімнің кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ахметова, А.Қ. Қазақ тілі және әдебиеті: Оқу құралы. — Алматы: «Білім», 2020.
2. Нұрғалиева, Г.Ш. Тілдік мәдениет пен мәтіндік сауаттылық. — Нұр-Сұлтан: «Фолиант», 2019.
3. Баймұхамедов, Т.М. Мәтін типтері және олардың оқыту әдістемесі. — Алматы: «Өнер», 2021.

БАЛАБАҚШАДАҒЫ АДАМГЕРШІЛІК АСЫЛ ҚАСИЕТТІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Малдыбаева Сауле Ерболатовна
тәрбиеші

№7 «Ақ бота» бөбекжайы» КМҚК

Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі таңда қоғамның басты талабы – адамгершілігі жоғары, мәдениетті, жауапкершілігі мол тұлға тәрбиелеу. Бұл міндеттің бастау алар кезеңі – мектепке дейінгі тәрбие ұйымдары. Себебі баланың тұлғалық қалыптасуының іргетасы дәл осы балабақшада қаланады. Балабақшадағы тәрбие мен оқыту үдерісінде адамгершілік асыл қасиеттерді сіңіру – рухани дамудың негізі болып табылады. Ертеңгі елдің болашағы – бүгінгі тәрбиелі бала. Мектепке дейінгі кезеңде баланың тұлғалық қасиеттері, мінез-құлқы, моральдық-этикалық ұстанымдары қалыптасады. Бұл кезеңде жасалған

әрбір тәрбие жұмысын, баланың бойында адамгершілік құндылықтарды сіңіруді елемеуге болмайды. Өйткені, болашақ қоғамның басты тірегі – оның әрбір мүшесі. Мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбие процесі балаларға өмірлік маңызды дағдыларды, жауапкершілік сезімін, қоршаған ортаға құрмет пен қамқорлықты үйретеді[1].

Негізгі бөлім. Адамгершілік қасиеттер – тұлғаның рухани мәдениетінің көрінісі. Олар мейірімділік, қайырымдылық, адалдық, әділдік, кішіпейілділік, үлкенді құрметтеу, кішіге қамқор болу сияқты қасиеттер арқылы байқалады. Бұл қасиеттерді бала бойына дарыту, оны күнделікті өмірде қолдануға үйрету – тәрбиешінің басты міндеті. Адамгершілік тәрбие жайында сөз қозғағанда, тек балалар арасындағы қарым-қатынасты ғана емес, тәрбиеші мен ата-ана арасындағы серіктестік пен өзара байланыс та маңызды. Тәрбиеші мен ата-ана арасындағы бірлескен жұмыс баланың дамуына оң әсер етеді. Тәрбиенің барлық кезеңдерінде отбасының, әсіресе, ата-ананың қатысуы маңызды. Олар баланың жеке тұлғасы мен адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына тікелей әсер етеді. Мектепке дейінгі тәрбие ұйымдарының жұмысына ата-аналардың белсене қатысуы баланың дүниетанымын кеңейтеді, адамгершілік құндылықтарды өмірде қолдануға мүмкіндік береді. Бұл үшін ата-аналармен жиі кездесулер, тренингтер, ашық сабақтар өткізу – тәрбие жұмысын ұтымды жүргізудің бір жолы. Ал балалар үшін юлабақшада адамгершілік тәрбиесі төмендегі бағыттарда жүзеге асырылады:

- Күнделікті тәрбие сағаттары – әр түрлі тақырыптағы әңгімелер, ертегілер, өлеңдер мен мақал-мәтелдер арқылы балаларға мейірімділік, достық, сыйластық ұғымдарын түсіндіру. Мысалы, «Досым» деген тақырыпта өткен тәрбие сағатында балалар бір-біріне деген құрмет пен қамқорлықты көрсетуді үйренеді. Балаларға ертегі арқылы бауырмалдылық пен әділдік туралы түсінік беру арқылы олардың ішкі әлемін байытамыз.
- Ойын барысында – топтық және рөлдік ойындар арқылы балаларға бір-біріне көмек көрсету, әділ болу, кезек күту мәдениетін қалыптастыру. Ойын барысында балалар бір-біріне қамқор болуды, ұжымда жұмыс істеуді, ойын ережелеріне бағынуды үйренеді. Ойын – баланың дамуындағы маңызды кезең, өйткені ол балаларға шынайы өмірдегі қарым-қатынастарды модельдеуге мүмкіндік береді.
- Отбасымен бірлескен жұмыс – ата-анамен серіктестік орнатып, үй жағдайында да адамгершілікке баулу жұмыстарын жалғастыру. Балабақша мен отбасы арасында тығыз байланыс орнату баланың адамгершілік қасиеттерін жетілдіруге көмектеседі. Ата-аналармен өткізілетін тренингтер, пікірталастар, бірлескен іс-шаралар арқылы балалардың адамгершілік дүниетанымын кеңейтеміз[2,15].

Табиғатқа және қоршаған ортаға сүйіспеншілікке тәрбиелеу – жануарларға қамқорлық жасау, өсімдіктерді қорғау арқылы жауапкершілік сезімін арттыру. Балаларға табиғатты қорғау, өсімдіктер мен жануарларды күту арқылы олардың қоршаған ортаға деген ықыласын оята аламыз. Бұл балалардың жауапкершілікті сезінуіне, қоғамға деген жанашырлық танытуына ықпал етеді. Педагогикалық тәжірибеде адамгершілікке тәрбиелеу тек сөзбен емес, іс-әрекет арқылы үлгі көрсету арқылы тиімді жүзеге асады. Бала тәрбиешінің мінез-құлқын, сөйлеу мәдениетін, қарым-қатынасын күнделікті байқап, соны қайталайды. Сондықтан тәрбиеші баланың көз алдында үлгі бола білуі қажет. Баланың дамуында тәрбиешінің өзін-өзі ұстауы мен сөйлеген сөздері үлкен рөл атқарады. Мысалы, тәрбиеші балалармен сөйлескенде ешқашан қатал емес, бірақ әділ болуы керек, оларды бірдей тыңдап, әр баланың пікірін құрметтеуі қажет. Адамгершілік құндылықтарды бала бойына сіңіруде ойындар мен шығармашылық жұмыстардың маңызы зор. Ойын арқылы балалар топпен жұмыс істеуді, әділ болуды, кезек күту мәдениетін, бір-біріне көмек көрсетуді үйренеді. Мысалы, рөлдік ойындар барысында бала өзінің рөлін адал атқарып, басқа балалармен келісімге келу, бір-біріне көмектесу дағдыларын игереді. Ойын – бала үшін әлемді түсіну тәсілі ғана емес, оның мінез-құлқын тәрбиелеудің, адамгершілік қасиеттерді дамыту жолы болып табылады[3,5].

Балабақшада адамгершілік тәрбие – бұл тек балаларға белгілі бір құндылықтарды жеткізу емес, бұл әр баланың бойына жақсы адам болуға деген ұмтылысын қалыптастыру. Адамгершілік қасиеттерді дамыту арқылы баланың өмірде табысты, әділ және мейірімді тұлға болып қалыптасуына ықпал ете аламыз. Балабақшада қалыптасқан адамгершілік қасиеттер мен дағдылар бала мектепке барған кезде одан әрі дамып, қоғамда өз орнын табуға көмектеседі. Бұл оның жеке тұлға ретінде қалыптасуына, қоғамға пайдалы азамат болуына мүмкіндік береді[4,17].

Қорытынды. Балабақшадағы адамгершілік тәрбие – тұлға дамуының негізгі өзегі. Бұл тәрбие саласының қоғам өміріндегі маңыздылығын түсіну үшін оның негізін түсіну керек. Әрбір бала – болашақ ұрпақтың бір бөлігі, оның тұлғасы мен моральдық құндылықтары қоғамның дамуына, ұлттың келешегіне әсер етеді. Сол себепті, бала тәрбиесінің алғашқы кезеңі – мектепке дейінгі кезең, ол адамгершілік негіздердің қалыптасуы мен дамуы үшін маңызды кезең болып табылады. Балабақшада адамгершілік тәрбиесі бала тұлғасын жан-жақты дамытуға бағытталған. Мейірімділік, достық, адалдық, әділдік, кішіпейілділік, үлкенді құрметтеу, кішіге қамқор болу сияқты қасиеттердің қалыптасуы баланың болашақта қоғамда өзін-өзі ұстауын, адамдармен қарым-қатынасын анықтайды. Бұл қасиеттерді бала бойына сіңіру арқылы оның әлеуметтік ортада дұрыс бағытта дамуына жол ашылады. Баланың моральдық тұрғыда дамуы балабақшада жүзеге асатын тәрбие үдерісіне байланысты. Мұндай тәрбиенің мәні тек теориялық біліммен ғана шектелмейді. Күнделікті өмірде іс-әрекеттер, ойындар, шығармашылық жұмыстар, ертегілер мен әңгімелер арқылы балалар адамгершілік құндылықтарды игереді. Балабақшада баланың өзі үшін жаңа дүниеге, жаңа қарым-қатынастарға қадам басатын кезеңде тәрбиешінің рөлі аса маңызды. Бала тәрбиешінің мінез-құлқына қарап, оның іс-әрекеттерінен үлгі алады. Сондықтан тәрбиешінің өз бойында адамгершілік құндылықтар болуы шарт. Тәрбиеші – баланың алғашқы өмірлік тәлімгері, оның моральдық кемелденуінің басты бағыт-бағдары. Баланың жан-жақты дамуына көмек көрсету үшін, балабақшада табиғатпен таныстыру, қоршаған ортаға қамқорлық жасау жұмыстары да елеулі орын алады. Табиғатқа деген сүйіспеншілік баланың бойында жауапкершілік, тәртіптілік, адалдық және қамқорлық сезімдерін дамытуға әсер етеді. Балаларға табиғатты қорғаудың маңыздылығын үйрету арқылы олардың моральдық тұрғыда жетілуіне көмектесеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту стандарты.
3. Айтмамбетова Б. «Адамгершілік тәрбиесі – тұлға дамуының негізі». – Алматы, 2020.
4. Жарықбаев Қ., Қалиев С. «Тәрбие теориясы». – Алматы, 2016.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МЕКТЕПТЕГІ ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛУЫНЫҢ БОЛАШАҒЫ

Серікғалиева Еркеназ Серікғалиқызы
информатика пәні мұғалімі
№51 ЖОББМ КММ
Семей қаласы, Қазақстан

Аннотация: Мақалада жасанды интеллекттің (ЖИ) мектептегі информатика пәнін оқытудағы қолданылуының болашағы қарастырылған. Жасанды интеллекттің негізгі мүмкіндіктері, оның білім беру саласындағы маңыздылығы және мектепте информатика пәнін оқытудағы ықтимал қолданылу бағыттары талданады. Оқу процесінде ЖИ жүйелерін қолдану, оқушылардың білімін бағалау, алгоритмдер мен деректер құрылымдары, робототехника және болашақ мамандықтардағы ықпалы туралы айтылады. Сонымен қатар, ЖИ технологияларының оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, персонализирленген оқыту мен болашақтағы жоғары технологиялық салаларға дайындықта маңызды рөл атқаратыны анықталады. Және мақалада жасанды интеллекттің мектепте информатика пәнін оқытуда тиімділігі мен болашағы жайлы қорытындылар жасалған.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, информатика пәні, мектеп, оқу процесі, машиналық оқыту, алгоритмдер, деректер құрылымдары, робототехника, болашақ мамандықтар.

Кіріспе. Қазіргі білім беру жүйесі әлемдік тенденцияларға сәйкес, инновациялық технологияларды қолданып, оқушылардың заманауи дағдыларын дамытуға бағытталуда. Бүгінде жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары түрлі салаларда, оның ішінде білім беру саласында да маңызды рөл атқарады. Информатика пәні – бұл жаңа технологияларды үйретудің негізі болып табылады, себебі бұл пәннің мазмұны ақпараттық және коммуникациялық технологиялар, алгоритмдер мен бағдарламалау негіздері сияқты пәндерге негізделеді. Жасанды интеллектті білім беру жүйесінде қолдану, әсіресе информатика пәнінде, оқу процесін жаңа деңгейге көтеруге, оқушылардың білімін тереңдетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бұл зерттеуімізде жасанды интеллекттің мектептегі информатика пәнін оқытуда қолданылуының болашағын қарастырамыз.

Жасанды интеллект және оның маңызы

Негізгі бөлім. Жасанды интеллект (ЖИ) – компьютерлік жүйелердің немесе бағдарламалардың адамның интеллектуалды қызметтерін имитациялауы. Бұл ұғым алғашқы рет 1950 жылдары ғылыми айналымға енгенімен, соңғы бірнеше онжылдықта ЖИ жүйелері елеулі түрде дамыды. Бүгінде ЖИ түрлі салаларда, соның ішінде медицина, қаржы, көлік және білім беру салаларында кеңінен қолданылып келеді[1,5].

Жасанды интеллекттің негізгі мүмкіндіктеріне мыналар жатады:

- **Машиналық оқыту** – алгоритмдердің деректермен жұмыс істеу арқылы тәжірибе жинақтау және өздігінен жақсарту мүмкіндігі.
- **Табиғи тілмен өңдеу** – компьютерлерге адам тілін түсіну және өңдеу қабілетін беру.
- **Деректерді талдау және болжау** – үлкен деректер жиынтықтарын талдап, болашақ тенденцияларды болжау.

ЖИ-ді білім саласында қолдану білім беру үдерісін ыңғайлы әрі тиімді етеді, жеке тұлғаға бағытталған оқыту тәсілдерін дамытуға ықпал етеді[2,35].

Жасанды интеллекттің информатика пәнінде қолданылуы

Информатика пәні, өз табиғаты бойынша, ақпараттық технологиялардың дамуымен тығыз байланысты. Қазіргі уақытта оқушыларға тек теориялық білім беру ғана емес, оларды

практикалық дағдылармен де қаруландыру қажет. Информатика пәнінде жасанды интеллектті қолданудың бірнеше негізгі бағыттары бар[3].

1. Оқу процесінде ЖИ жүйелерін қолдану

Жасанды интеллект білім беру процесінде оқу құралдарын оңтайландыруға және мұғалімдер мен оқушылардың жұмысын жеңілдетуге көмектеседі. ЖИ негізінде жұмыс істейтін бағдарламалар, мысалы, автоматтандырылған оқыту жүйелері (LMS), оқушылардың әртүрлі деңгейлерін ескере отырып, персонализирленген оқу материалдарын ұсына алады.

- **Ақылды оқыту платформалары** – бұл платформалар оқушылардың білім деңгейін бағалап, оларға қажетті тапсырмалар мен оқу материалдарын ұсынады. Мысалы, «Khan Academy» немесе «Duolingo» секілді платформалар өздерінің алгоритмдері арқылы әрбір оқушының нәтижелерін анализдеп, оған сәйкес тапсырмалар ұсынады.
- **Автоматтандырылған бағалау жүйелері** – ЖИ тестілеу және бақылау тапсырмаларын автоматты түрде бағалайды. Бұл мұғалімдердің уақытын үнемдеуге көмектеседі

2. Программалау және алгоритмдер

Информатика пәнінде жасанды интеллекттің қолданылуы оқушыларға алгоритмдер мен программалаудың күрделі концепцияларын үйрету процесін жеңілдетеді. Жасанды интеллекттің өзі – алгоритмдер мен бағдарламалаудың нәтижесі болып табылады, сондықтан ЖИ негіздерін түсіну оқушылар үшін маңызды[4].

- **Жасанды интеллектті оқыту** – оқушыларға жасанды интеллекттің негіздерін үйрету, оларды қарапайым нейрондық желілерді және машиналық оқытуды қолдана білуге үйрету. Бұл ақпараттық технологиялар мен инженерияның заманауи салаларына қызығушылықты арттыруға және оқушыларды болашақ мамандықтарға дайындауға мүмкіндік береді.
- **Алгоритмдер мен деректер құрылымдары** – ЖИ жүйелерінің жұмысын түсіну үшін оқушыларға алгоритмдер мен деректер құрылымдарының теориясы мен практикасын меңгеру қажет. Бұл білімдер оларды күрделі есептерді шешуге және мәселелерді логикалық тұрғыда шешуге үйретеді.

3. Қолданбалы программалар мен құралдар

Информатика пәнінде оқушыларға тек теориялық білім берумен шектелмей, олардың практикалық дағдыларын да дамыту қажет. Жасанды интеллект негізінде жасалған түрлі құралдар мен қолданбалар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді[5].

- **Сурет салу және музыка жасау бағдарламалары** – ЖИ көмегімен оқушыларға шығармашылық тапсырмаларды орындау ұсынылады, мысалы, графикалық дизайн жасау немесе музыкалық шығармаларды құрастыру. Бұл тапсырмалар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.
- **Робототехника** – ЖИ мен робототехниканың үйлесуі оқушыларды инженерия және робототехника саласына тартуға ықпал етеді. Оқушылар роботтар құрастыру барысында бағдарламалау, логика, және алгоритмдермен жұмыс істеу дағдыларын меңгереді.

4. Жасанды интеллект және болашақ мамандықтар

Жасанды интеллекттің дамуы болашақ мамандықтарға үлкен әсерін тигізуде. Қазіргі уақытта жаңа технологиялар мен автоматизация жүйелері дәстүрлі жұмыс орындарының бір бөлігін ауыстыруда. Мектепте информатика пәнін оқыту арқылы оқушыларды осы өзгерістерге дайындау қажет[6].

- **Машиналық оқыту және деректер аналитикасы** – Жасанды интеллект жүйелерін құру үшін машиналық оқыту мен деректер аналитикасын білу маңызды. Оқушыларға осы дағдыларды үйрету оларды болашақта жоғары технологиялық салаларда жұмыс істеуге дайын етеді.
- **Кәсіптік бағдарлау** – Информатика пәні мен ЖИ құралдары арқылы мектеп оқушыларын инженерия, ақпараттық технологиялар, деректер ғылымы,

робототехника және басқа да болашақтағы жоғары технологиялық салаларға бағыттау маңызды.

Жасанды интеллекттің мектептегі информатика пәнін оқытудағы болашағы

Жасанды интеллект (ЖИ) – қазіргі заманда білім беру саласындағы ең жаңашыл әрі революциялық технологиялардың бірі болып табылады. Информатика – ақпараттық технологиялар мен есептеу теориясы негізінде дамитын пән. Бұл пәнде баланы тек техникалық дағдылармен таныстырумен шектелмей, сонымен қатар оларды терең ойлануға, шығармашылық көзқарас қалыптастыруға және заманауи технологияларды пайдаланып мәселелерді шешуге баулу өте маңызды. Жасанды интеллект оқу процесін қалай революциялай алады? Біріншіден, ЖИ жеке тұлғаға бағытталған оқыту мүмкіндігін кеңейтеді. Әрбір оқушының оқу қажеттіліктері мен деңгейлері әр түрлі және ЖИ жүйелері бұл әртүрлілікті ескеріп, әр оқушыға жеке оқу жоспарын ұсына алады. Мысалы, автоматтандырылған оқу платформалары оқушылардың тест нәтижелерін немесе практикалық тапсырмаларын талдап, олардың әлсіз тұстарын анықтайды және қажетті тапсырмалар ұсынады. Бұл оқушының білімін толықтыруға ғана емес, оның оқуға деген қызығушылығын арттыруға да ықпал етеді. Екіншіден, ЖИ мұғалімдердің жұмысына үлкен көмек көрсетеді. Мектептерде информатика пәні мұғалімдері көбінесе әртүрлі деңгейдегі оқушыларға бір уақытта сабақ беріп, олардың барлығына жеке назар аудару мүмкіндігіне ие бола бермейді. Бірақ ЖИ жүйелері оқу процесін автоматтандырып, оқушылардың оқу нәтижелерін дербес бағалап, мұғалімдерге әр оқушының қай жерде қиналып отырғанын, қандай тақырыптарды тереңірек зерттеу қажеттігін көрсетеді. ЖИ мұғалімдерге оқушылардың жұмысын тексеру және бағалау үдерісін жеңілдетуге мүмкіндік береді[7].

- **Жекелендірілген оқыту** – ЖИ жүйелері оқушылардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес оқыту мазмұнын автоматты түрде бейімдеуге мүмкіндік береді. Әрбір оқушының даму қарқынын ескере отырып, оқу материалдары мен тапсырмалары ұсынылады.
- **Мұғалімдерге қолдау көрсету** – Жасанды интеллект мұғалімдерге оқу процесін тиімді басқаруға, оқушылардың нәтижелерін бақылауға және қажетті түзетулер енгізуге көмектеседі.

Қорытынды. Қазіргі таңда ЖИ оқу үдерісіне енгізілген кезде оқушылар тек технологияларды қолданушы ғана емес, оларды жасаушы және дамытушы тұлғаларға айналады. Жасанды интеллекттің мектептегі информатика пәнін оқытудағы рөлі өте үлкен. Ол тек оқу процесін жетілдіріп қана қоймай, оқушыларды жаңа технологиялар мен болашақ мамандықтарға дайын етеді. Жасанды интеллектпен интеграцияланған білім беру жүйесі оқушылардың өздігінен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға, логикалық ойлауды жетілдіруге және шығармашылық қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Осылайша, ЖИ технологияларының мектепте информатика пәнін оқытудағы қолданылуы білім беру саласындағы маңызды өзгерістердің бірі болмақ әрі болашағы зор мамандық.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Асланова, М. Т., & Құдайбергенова, Ә. Б. (2022). Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы қолданылуы. *Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі*.
2. Кан, М. (2021). Жасанды интеллект пен машиналық оқыту: негіздер мен қолданбалар. *Cambridge University Press*.
3. Шмидт, Г. В. (2020). Цифрлық білім беру және жасанды интеллект. *Алматы: Абай университетінің баспасы*.
4. Виноградов, П. И. (2023). Инновациялар мен робототехниканы оқу процесіне интеграциялау. *Мектептегі жаңашыл білім беру*, 12(4), 145-157.
5. Selvadurai, S. (2021). Artificial intelligence in educational practices: Future perspectives. *International Journal of Educational Technology*, 15(2), 234-245.
6. Султанов, А. Т. (2022). Жасанды интеллектті оқыту процесіне интеграциялау: тәжірибе мен теория. *Жоғары мектеп журналы*, 17(3), 67-73.
7. Liu, J., & Xu, Z. (2020). The Impact of Artificial Intelligence on Modern Education. *Journal of Educational Research*, 31(5), 78-89.

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУДЕГІ МУЗЫКА ЖӘНЕ ӨНЕР МЕКТЕПТЕРІНДЕГІ ТЕОРИЯЛЫҚ САБАҚТАР МЕН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МАҢЫЗЫ

Ргелова Кулгазы Бигазиевна
«Балалар өнер мектебі» КМҚК директоры
теория бөлімінің оқытушысы, педагог- зерттеуші
Абай облысы білім басқармасының
Семей қаласы білім бөлімі

Аннотация. Бұл мақалада қосымша білім беретін музыка және өнер мектептерінің рөлі, оның ішінде теориялық сабақтардың маңыздылығы мен жасанды интеллекттің білім беру үдерісіне ықпалы қарастырылған. Қосымша білім беру жүйесінде музыка мен өнер мектептерінің оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға және өнерді терең түсінуге ықпал ететін маңызды алаң екені көрсетілген. Теориялық білімдердің, әсіресе музыкалық теория,

өнер тарихы және философиясының маңызы атап өтілген. Сонымен қатар, жасанды интеллекттің (ЖИ) білім беру саласындағы мүмкіндіктері талданып, музыкалық және өнер мектептеріндегі оқыту үдерісін персонализирленген және интерактивті ету үшін ЖИ жүйелерінің рөлі көрсетілген. ЖИ оқушыларға жеке қажеттіліктеріне сай оқыту бағдарламаларын ұсыну, шығармашылық процеске қатысу, өнер туындыларын талдау сияқты мүмкіндіктер ашады, бұл музыкалық және өнер білімінің сапасын арттыруға ықпал етеді.

Кілт сөздер: *Қосымша білім беру, музыка және өнер мектептері, теориялық сабақтар, музыкалық теория, жасанды интеллект, ЖИ технологиялары, интерактивті оқыту, инновациялық оқыту әдістері.*

Кіріспе. Қазіргі уақытта әлемдік білім беру жүйесінде өнер мен мәдениеттің, сондай-ақ жасанды интеллекттің (ЖИ) маңызды орны бар. Музыка және өнер мектептері қосымша білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып, балалардың шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық талғамын дамытуға үлкен үлес қосады. Сонымен қатар, осы мектептерде теориялық білімдерді терең меңгерту, оқушылардың өнерді ғана емес, оның негіздерін, тарихын және философиясын түсінуіне мүмкіндік береді. Жасанды интеллекттің білім беру саласына енгізілуі бұл үрдісті жаңа деңгейге көтеріп, оқыту тәсілдерін түбегейлі өзгертуге ықпал етуі мүмкін.

Қосымша білім беру жүйесіндегі музыка және өнер мектептерінің рөлі

Қосымша білім беру жүйесі мектептен тыс қосымша білім алу мүмкіндігін ұсынады, бұл балалардың шығармашылық қабілеттерін шыңдауға, өнерге деген қызығушылығын арттыруға және эстетикалық талғамын дамытуға бағытталған. Музыка және өнер мектептері осы мақсатты жүзеге асыратын ерекше мекемелер болып табылады. Мұндай мектептерде білім алу, балаға тек музыкалық дағдыларды меңгеру ғана емес, шығармашылық тұрғыда өзін-өзі дамытуға, мәдени құндылықтарды бағалауға мүмкіндік береді[1,5].

Музыка мектептері, бейнелеу өнері және театр мектептері оқушыларға жаңа мүмкіндіктер ашып, олардың тұлғалық және шығармашылық дамуына зор ықпал етеді. Мұндай мектептерде оқушылар тек музыкалық аспаптарда ойнауды немесе би қимылдарын меңгеруді ғана емес, олар өнердің негіздерін, оның тарихын, философиясын, жанрларын зерттеуді үйренеді. Бұл үрдіс баланың жалпы мәдени деңгейін көтеруге, өнерді терең түсінуіне, қоғамдағы мәдени құндылықтарға құрметпен қарауына себепші болады[2,14].

Теориялық сабақтардың маңызы

Негізгі бөлім. Музыка мен өнер мектептерінде теориялық сабақтардың рөлі ерекше. Теориялық білімдер оқушыларға өнердің заңдылықтарын түсінуге көмектеседі, ал практикалық сабақтар бұл білімдерді жүзеге асыруға және дамытуға мүмкіндік береді[3,5].

Әсіресе өнердің әртүрлі салаларында, музыкалық теория немесе өнер тарихы сияқты пәндер оқушының шығармашылық деңгейін арттыру үшін өте маңызды. Теориялық білімдер оқушыларға өнердің негіздерімен танысуға, сол өнердің әлеміне терең енуге мүмкіндік береді. Теориялық білімдер тек техникалық дағдыларды меңгеру үшін ғана маңызды емес, олар шығармашылық қабілеттердің дамуына тікелей ықпал етеді. Әрбір өнер туындысы белгілі бір жүйеге негізделген. Музыкалық шығарманың құрылымын, бейнелеу өнерінің композициясын, би өнерінің ритмі мен қозғалысын түсіну оқушының шығармашылық ойлауын дамытады.

еориялық білімдер орындаушылық дағдыларды жақсартумен қатар, шығармашылық процеске өзіндік реңк қосады. Мысалы, музыкалық шығарманы орындау кезінде, композициялық құрылымды дұрыс түсіну шығармашылық процеске көбірек еркіндік береді, сонымен қатар орындалатын шығарманың мәнін тереңірек түсінуге көмектеседі[4,11].

1. **Музыкалық теория.** Музыкалық теория - бұл музыканың құрылымын түсінуге арналған пән. Бұл сабақтарда оқушылар гармония, ырғақ, мелодия және композиция сияқты маңызды ұғымдармен танысады. Музыкалық аспаптарда ойнау кезінде осы теориялық білімдер маңызды рөл атқарады, себебі олар шығармаларды орындау барысында техникалық дағдыларды ғана емес, сол шығарманың мәні мен эмоциясын түсінуге мүмкіндік береді. Теориялық білімдер оқушылардың музыкалық тыңдау қабілетін дамытып, олардың шығармашылық мүмкіндіктерін ашуға көмектеседі.
2. **Өнер тарихы және философиясы.** Өнердің тарихы мен философиясын оқу өнерге тереңірек көзқарас қалыптастырады. Бұл пәндер баланың эстетикалық талғамын қалыптастыруға ықпал етеді. Өнер тарихы арқылы оқушылар белгілі бір кезеңдердегі өнер ағымдарын, өнердің әлеуметтік және мәдени маңызын зерттейді. Бұл білімдер оқушыларды өнердің әлеуметтік құндылықтарын, оның әлемдегі рөлін түсінуге үйретеді.
3. **Теория мен практиканың үйлесімі.** Теориялық сабақтар практикалық сабақтармен бірге жүрсе, оқушының шығармашылық дағдылары мен білімдері тереңдей түседі. Музыка мектептерінде оқушы теориялық білімді практикалық сабақтарда қолдануға мүмкіндік алады. Мысалы, музыкалық шығарманы орындау кезінде теориялық білімдер музыкалық терминологияны, ноталарды дұрыс оқуды, ырғақ пен дыбыс арақатынасын түсінуді қамтамасыз етеді. Бұл үйлесім оқушының жеке шығармашылық потенциалын толық ашуға көмектеседі[5,25].

Жасанды интеллекттің қосымша білім беру жүйесіне ықпалы

Жасанды интеллекттің білім беру саласында қолданылуы соңғы жылдары айтарлықтай артып келеді. Бұл технологияның білім беруде қолданыс аясы кеңейіп, музыка және өнер мектептеріндегі оқыту әдістері де өзгере бастады. Жасанды интеллекттің енгізілуі, мұғалімдерге және оқушыларға жаңа мүмкіндіктер мен оңтайландырылған әдістерді ұсынады[6].

1. **Жекелендірілген оқыту.** Жасанды интеллект оқу үдерісін жеке қажеттіліктерге сәйкес бейімдей алады. Мысалы, әр оқушының өзіне тән оқу қарқыны мен қабілеттері бар, ал ЖИ жүйелері оқушылардың орындау деңгейін және проблемалық аймақтарын анықтап, сәйкес тапсырмалар мен жаттығуларды ұсына алады. Бұл оқушылардың

жеке даму траекториясын құруға мүмкіндік береді, бұл әсіресе музыкалық және өнер білімінде өте маңызды. Оқушы өз қарқынымен жұмыс істей алады, ал ЖИ оны қолдап, бағыттап отырады[7,15].

2. **Интерактивті оқыту құралдары.** Жасанды интеллект музыкалық аспаптарда ойнауды үйренуде қолданылуы мүмкін. Мысалы, компьютерлік бағдарламалар немесе мобильді қосымшалар оқушыларға музыкалық дағдыларды жетілдіруге көмектеседі. Оқушылар виртуалды аспаптарда ойнап, өздерінің музыкалық орындауларын талдай алады. ЖИ арқылы құрылатын виртуалды мұғалімдер

- оқушылардың орындау деңгейін бақылай отырып, нақты кері байланыс бере алады. Бұл әсіресе үйрену процесін қызықты әрі интерактивті етеді.
3. **Креативті құралдар мен музыкалық композиция.** Жасанды интеллект шығармашылық процестерді жеңілдетуге және дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, ЖИ жүйелері композиция жазу кезінде оқушыларға көмектеседі, олар музыкалық құрылымды, мелодияны және гармонияны жасау барысында шығармашылық процеске қатыса алады.
 4. **Өнер шығармаларын талдау.** Жасанды интеллект өнердің әртүрлі салаларында, соның ішінде бейнелеу өнерінде де кеңінен қолданылуда. ЖИ жүйелері өнер туындыларын талдауға, оларды классификациялауға және эстетикалық тұрғыда бағалауға көмектеседі. Бұл оқушыларға белгілі бір өнер туындыларының мәнін тереңірек түсінуге және олардың құрылымын жақынырақ зерттеуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Қосымша білім берудегі музыка және өнер мектептері тек оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытумен шектелмей, олардың эстетикалық және мәдени дүниетанымын қалыптастырады. Теориялық сабақтардың маңызы зор, өйткені олар өнерді түсінуге, бағалауға және тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект бұл үдерісті жаңа деңгейге көтеріп, оқушылардың білім алуын персонализирленген және интерактивті етуге мүмкіндік береді. ЖИ-дің мүмкіндіктері музыка және өнер білімін жаңа құралдармен байыта отырып, оқушылардың шығармашылық әлеуетін толық ашуға ықпал етеді. Бұл, өз кезегінде, болашақта өнер мен мәдениет саласындағы жаңа ұрпақтың қалыптасуына негіз болар еді. Теориялық білімдер өнердің негіздерін түсінуге, шығармашылық процеске тереңірек қатысуға, сондай-ақ өнер туындыларын бағалауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. **Алдамбергенова, Н. С. (2021).** *Қосымша білім беру жүйесі: теория мен практика.* Алматы: Қазақстан университеті.
2. **Кенжебекова, С. Ә. (2022).** *Музыкалық білім беру: әдістемелік негіздер мен жаңа тәсілдер.* Астана: Білім.
3. **Жұмағұлова, А. (2020).** *Музыка мектептерінде теориялық білім беру: тәжірибе мен зерттеулер.* Шымкент: Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті.
4. **Мұхаметжанова, Ә. А., & Мұхаметжанова, Л. Ә. (2019).** *Жасанды интеллект және білім беру.* Алматы: Тұран университеті.
5. **Иванова, В. П. (2021).** *Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы қолданылуы: теориялық негіздер мен практикалық бағыттар.* Мәскеу: Білім беру баспасы.
6. **Ким, М. С. (2022).** *Өнер және музыка біліміндегі инновациялар.* Ташкент: Өзбекстан мемлекеттік университеті.
7. **Shneiderman, B. (2020).** *The Role of AI in Education: Challenges and Opportunities.* Cambridge University Press.

МЕТОДЫ РАБОТЫ С ТЕКСТОМ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ

Раймбекова Жанар Манатовна
учитель русского языка и литературы
КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 18»
Отдел образования города Семей
Управления образования области Абай

Аннотация. Данная статья посвящена методам работы с текстом для формирования речевых навыков учащихся. В статье рассматриваются различные педагогические подходы и технологии, направленные на развитие устной и письменной речи школьников через анализ и переработку текстов. Обсуждаются методы, направленные на улучшение как вербальных, так и когнитивных навыков учеников: анализ текста, создание различных текстов, работа с жанрами, использование творческих заданий. Статья призвана предоставить педагогам эффективные инструменты для формирования у школьников грамотной и выразительной речи, а также развить их критическое мышление и способность к анализу и интерпретации текстов.

Ключевые слова: Речевые навыки, работа с текстом, устная речь, письменная речь, анализ текста, педагогические методы, развитие речи, грамматика, лексика, стилистика, проектная деятельность, критическое мышление.

Введение. Речь является важнейшим инструментом общения и познания мира. Формирование речевых навыков у школьников — это сложный и многогранный процесс, который включает в себя развитие не только технической стороны речи (грамматики, лексики, правильного произношения), но и эмоциональной выразительности, способности к логическому и аналитическому мышлению. Важнейшую роль в этом процессе играет работа с текстом. Тексты разных жанров и типов помогают учащимся расширить словарный запас, освоить различные формы и стили речи, а также развивать навыки критического анализа и интерпретации информации. Целью данной статьи является анализ методов работы с текстом, которые способствуют развитию речевых навыков у школьников, а также определение наиболее эффективных педагогических стратегий для улучшения письменной и устной речи учащихся. Работа с текстами различных жанров способствует развитию не только письменной, но и устной речи, что важно в условиях современной образовательной практики. Например, ролевые игры и дискуссии помогают школьникам улучшить свои коммуникативные навыки, научиться логично и убедительно высказывать свои мысли, а письменные упражнения развивают навыки структурирования информации и правильного изложения мыслей. В свою очередь, создание собственных текстов развивает творческие способности, учит организовывать и систематизировать идеи[1,25].

Важность работы с текстом в развитии речевых навыков

Работа с текстами помогает школьникам не только улучшить их языковые навыки, но и развить когнитивные способности, такие как внимание, память, восприятие и мышление. Текст — это не просто набор слов, это структурированное сообщение, которое требует анализа, осмысления и переработки. Чем более разнообразными будут типы текстов, с которыми работает ученик, тем более разносторонне будет развиваться его речь. Работа с текстом включает в себя как пассивное восприятие (чтение), так и активное взаимодействие с текстом (анализ, пересказ, создание собственных текстов). Каждый из этих видов работы развивает разные стороны речевых навыков.

Чтение. Чтение — это первый и основной этап работы с текстом. Оно позволяет учащимся не только обогатить свой словарный запас, но и развить чувство языка, понимание структуры текста, интонационные и грамматические особенности речи. Важно, чтобы учащиеся читали тексты не только вслух, но и про себя, что способствует развитию внутренней речи и способности к логическому осмыслению[2,17].

Анализ текста. Анализ текста включает в себя разбор его содержания, структуры, языковых средств и стиля. Это помогает учащимся развить способность к критическому мышлению и научиться воспринимать текст как единое целое, а также выделять основные идеи и аргументы.

Пересказ и пересоздание текста. Пересказ текста способствует закреплению его содержания в памяти и позволяет школьникам выражать мысли на основе прочитанного. Тренировка в пересказе развивает навыки краткости и точности речи, улучшает способность к самовыражению.

Создание собственных текстов. Создание собственных текстов помогает учащимся освоить процесс построения связной речи, правильно использовать грамматические и лексические средства языка, а также развить творческий подход к решению речевых задач.

Методы работы с текстом для формирования речевых навыков

Для эффективного формирования речевых навыков у школьников важно применять разнообразные методы работы с текстом. Каждый из этих методов направлен на развитие определённых аспектов речи, как устной, так и письменной, а также на улучшение общих коммуникативных навыков учеников. Существует несколько подходов, каждый из которых способствует развитию речи в разных направлениях, и каждый имеет свою значимость в процессе обучения. Рассмотрим наиболее эффективные методы работы с текстом, которые оказывают влияние на формирование полноценной речевой культуры школьников[3,7].

Метод анализа текста. Анализ текста является основой для развития навыков чтения, понимания и интерпретации. Этот метод способствует улучшению навыков восприятия и критического осмысления прочитанного. В процессе анализа ученик учится выделять основные идеи и аргументы текста, осознавать его структуру и логическую последовательность. Это помогает развить умение аргументировать и строить связные высказывания[4,11].

Анализ текста включает:

- **Выделение ключевых понятий и идей:** учащиеся учат выделять основное содержание, основные идеи текста, а также умение различать важные и второстепенные факты.
- **Определение жанра текста:** в зависимости от жанра (например, рассказ, эссе, статья) могут изменяться подходы к восприятию и трактовке текста, а также к использованию соответствующего стиля и лексики.
- **Исследование стиля и языка:** учащиеся знакомятся с особенностями стиля автора, с лексическими средствами, которые он использует для создания определённого эффекта. Это способствует расширению словарного запаса и осознанию разнообразных средств выразительности языка.

Этот метод помогает развить не только восприятие и понимание текста, но и критическое отношение к прочитанному, что является важным аспектом в формировании речевой культуры[5,7].

Метод ролевых игр. Ролевые игры позволяют учащимся разыгрывать ситуации, в которых они используют различные речевые формы и стили. Это активный метод, который помогает развивать коммуникативные навыки и уверенность в речи. Например, ученики могут разыгрывать сцены из книг или исторические события, что способствует не только развитию речи, но и углублению знаний по предмету.

Метод письменных упражнений. Письменные задания играют важную роль в формировании речевых навыков, особенно если они направлены на развитие связной письменной речи. В таких упражнениях школьники могут работать с различными жанрами

текста: сочинениями, эссе, письмами, рассказами и т. д. Письменные работы развивают навыки логического изложения мыслей, улучшение грамотности и точности в выражении идей.

Метод создания текстов. Создание собственных текстов помогает учащимся развивать креативное мышление и способность формулировать и структурировать свои мысли. Важно, чтобы задания на создание текстов были разнообразными: сочинения, рассказы, эссе, презентации и т. д. Это позволяет учащимся выражать свои идеи в разных формах и учитывать различные речевые ситуации.

Метод дискуссий и дебатов. Дискуссии и дебаты стимулируют учащихся к активному использованию речи и позволяют развивать аргументацию, логику, умение слушать и отвечать. Важно, чтобы такие занятия были организованы в форме игры, где школьники могут продемонстрировать свои речевые навыки и научиться правильно выражать свои мысли.

Метод перевода текстов. Перевод с одного языка на другой помогает развивать навыки не только речевого, но и когнитивного анализа. При переводе текста учащиеся должны учитывать все аспекты языка: грамматику, лексику, культуру и стиль, что способствует более глубокому восприятию языка и улучшению речевых навыков[6,10].

Влияние работы с текстом на развитие речевых навыков

Работа с текстом способствует не только улучшению языковых навыков, но и развитию других важных качеств:

- **Критическое мышление.** Оценка текста, выявление его основных идей и аргументов развивает способность мыслить аналитически.
- **Творческое самовыражение.** Создание собственных текстов способствует развитию креативности и оригинальности мыслей.
- **Коммуникативные навыки.** Ролевые игры и дискуссии развивают умение аргументировать свою позицию, слушать и воспринимать информацию от других.
- **Самостоятельность и уверенность.** Выполнение заданий по анализу и созданию текстов помогает школьникам развить самостоятельность в мышлении и уверенность в собственных силах.

Закключение. Работа с текстом — это один из ключевых элементов в процессе формирования речевых навыков у школьников. Она играет центральную роль не только в развитии технических аспектов речи, таких как правильное произношение, грамматика, лексика и орфография, но и в совершенствовании более сложных когнитивных способностей учащихся. Применение разнообразных методов работы с текстом, таких как анализ текста, ролевые игры, письменные упражнения и создание собственных текстов, позволяет не только совершенствовать грамматические и лексические навыки, но и способствует развитию более широкого спектра речевых компетенций. Каждый из этих методов помогает развить разные аспекты речи: аналитические способности, умение аргументировать, навыки самовыражения и творческого подхода, а также улучшает способность к восприятию и пониманию информации. Эффективное применение методов работы с текстами будет способствовать формированию у учащихся речевых навыков, которые станут основой их будущего профессионального и личного успеха.

Список литературы:

1. Галицкая, Т. А. Методика преподавания русского языка в школе. — М.: Просвещение, 2010.
2. Курамшин, Н. М. Методы работы с текстом в обучении русскому языку. — Алматы: Мектеп, 2015.
3. Левина, М. М. Теория и практика обучения русскому языку в школе. — М.: Академия, 2012.
4. Петухова, Н. П. Как развивать речь школьников. — СПб.: Летний сад, 2013.
5. Подоляко, И. И. Методика преподавания литературы в школе. — М.: Бином, 2011.
6. Субетто, А. И. Обучение письменной речи в школе. — М.: Просвещение, 2014.

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН ОҚУ
САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН.
ТАПСЫРМАЛАР ЖҮЙЕСІ**

Алипбаева Сандугаш Бегембековна
бастауыш сынып мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі
«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
№47 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларына арналған оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған тапсырмалар жүйесі қарастырылады. Бастауыш сынып кезеңі оқушылардың оқу дағдыларын қалыптастырудағы негізгі кезең болып табылады. Тапсырмаларды жүйелеу, мәтінмен жұмыс, сөйлеу, оқу, жазу дағдыларын дамыту тәсілдерін сипатталған. Мақалада оқу сауаттылығын жетілдіруге арналған әдістемелік ұсыныстар мен практикалық мысалдар берілген. Тақырып қазіргі заман талабына сай бастауыш сынып білім беру үдерісінде оқу сауаттылығын дамытудың маңызды аспектілерін қамтиды.

Кілт сөздер: оқу сауаттылығы, бастауыш сынып, мәтінмен жұмыс, тапсырмалар жүйесі, оқу дағдылары, жазу және сөйлеу.

Кіріспе. Бастауыш сынып — баланың оқу сауаттылығының негізі қаланатын маңызды кезең. Бұл кезеңде оқушы тек әріп тануды, дыбыстарды дұрыс ажыратуды ғана үйренбейді, сонымен қатар мәтінді оқу, ойды жүйелі жеткізу, сұрақтарға жауап беру сияқты негізгі дағдыларды игереді. Оқу сауаттылығы баланың жалпы дамуы, логикалық ойлау қабілеті, шығармашылық ойлауы және ақпаратты тиімді өңдеу қабілетін қалыптастыруда негізгі көрсеткіш болып табылады. Қазіргі білім беру процесінде оқу сауаттылығын дамытуға ерекше мән беріледі. Бастауыш сынып оқушылары үшін оқу сауаттылығы тек білім алу құралы ғана емес, сонымен қатар олардың ойлау қабілетін дамытуға, логикалық және сыни тұрғыдан ойлай білуге мүмкіндік беретін маңызды элемент болып табылады. Мұғалімнің тапсырмаларды дұрыс жүйелеуі оқушының мәтінмен жұмыс жасау қабілетін арттырып, оқу процесін тиімді етеді.

Негізгі бөлім. Оқу сауаттылығының мәні және маңызы

Оқу сауаттылығы — мәтінді дұрыс қабылдау, түсіну, талдау және ақпаратты өңдеу қабілеті. Бұл қабілет үш негізгі компоненттен тұрады:

1. Танымдық қабілеті: әріптер мен дыбыстарды тану, сөздерді дұрыс оқи білу.
2. Түсіну қабілеті: мәтіннің мазмұнын түсіну, негізгі ойды бөліп алу, сұрақтарға жауап беру.
3. Қолдану қабілеті: мәтіннен алынған ақпаратты өз ойымен жүйелеу, сөздік қорды байыту, жазу және сөйлеу дағдыларын дамыту[1,25].

Бастауыш сыныпта бұл қабілеттерді дамыту оқу процесінің негізгі мақсаты болып табылады. Мәтінмен жұмыс жасау барысында оқушы тек оқу дағдыларын ғана емес, сонымен қатар логикалық ойлау, есте сақтау, салыстыру және қорытынды жасау қабілеттерін де дамытады. Оқу сауаттылығының дамуы оқушының интеллектуалды және әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді. Оқушы мәтінді түсініп, оны талдай білсе, білім алу процесінде белсенді, өз бетінше ізденуші тұлғаға айналады. Сонымен қатар, оқу сауаттылығы әрбір оқушының шығармашылық қабілетін дамытуға, жаңа идеяларды ойлап табуға мүмкіндік береді. Оқу сауаттылығын дамыту үшін тапсырмалар жүйесін құру кезінде бірнеше принциптерді ескеру маңызды:

1. Даму деңгейіне сәйкестік: тапсырмалар оқушының жас ерекшелігі мен білім деңгейіне сәйкес болуы керек.

2. Құзыреттілік бағыттылығы: әрбір тапсырма нақты дағдыны дамытуға бағытталуы тиіс (оқу, жазу, сөйлеу, түсіну).
3. Қызығушылықты сақтау: ойын элементтері, түрлі тапсырма түрлері оқушыны белсенді етеді.
4. Когнитивтік әртараптылық: мәтіндік, көрнекі, аудиовизуалды материалдар қолдану оқушының қабылдау қабілетін арттырады.
5. Қайталау және бекіту: жаңа үйренген білімді тұрақты түрде қайталау арқылы оны тұрақты дағдыға айналдыру[2,13].

Тапсырмалар жүйесі оқушының жеке мүмкіндіктерін ескеріп, оқу процесін қызықты әрі тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мұғалім тапсырмалар арқылы оқушының әрбір дағдысын жоспарлы түрде дамытып, олардың оқу қабілетін біртіндеп жетілдіреді. Бастауыш сыныпта оқу сауаттылығын дамытуға арналған тапсырмалар бірнеше негізгі түрге бөлінеді:

1. **Мәтінді оқу және түсіну:**
 - Мәтінді мәнерлеп оқу;
 - Негізгі ойды анықтау;
 - Мәтіндегі кейіпкерлер мен оқиғаларды сипаттау;
 - Сұрақтарға жауап беру[3,11].
2. **Сөздік қор мен грамматикалық дағдыларды дамыту:**
 - Жаңа сөздерді үйрену, сөз тіркестерін құрастыру;
 - Сөйлемді дұрыс құру;
 - Синоним, антоним сөздерді қолдану арқылы сөйлем жасау[4,18].
3. **Сөйлеу дағдыларын дамыту:**
 - Оқиға бойынша әңгімелеу;
 - Рөлдік ойындар арқылы мәтінді баяндау;
 - Дискуссия және пікірталас жүргізу.
4. **Жазу дағдыларын дамыту:**
 - Мәтінді көшіріп жазу;
 - Ой бөлісу, қысқа әңгіме жазу;
 - Сөздік қорды қолдана отырып, шығармашылық тапсырмалар орындау.

Бастауыш сынып оқушыларына арналған оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған тапсырмалар жүйесі — бұл оқушының білім алу процесіндегі негізгі құрал. Жүйелі түрде құрастырылған тапсырмалар оқушылардың мәтінмен жұмыс жасау дағдыларын, сөйлеу және жазу қабілеттерін, шығармашылық ойлауын және логикалық ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Оқу сауаттылығы тек білім алу үшін ғана емес, сонымен қатар тұлғаның жалпы дамуына, өз ойын жүйелі жеткізуге, ақпаратты тиімді қолдануға бағытталған кешенді дағды болып табылады[5,14].

Мектепте оқу сауаттылығын дамытудың тиімділігі мұғалімнің әдістемелік құзыреттілігіне, тапсырмалар жүйесін дұрыс ұйымдастыруына және оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге тікелей байланысты. Бастауыш сыныпта қалыптасқан оқу дағдылары оқушының келесі білім кезеңінде табысты болуына негіз болады. Сондықтан оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған тапсырмалар жүйесін құру мен оны тиімді қолдану — қазіргі заман талабына сай білім беру үдерісінің маңызды элементі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Арипова А. А. Методика обучения грамоте в начальной школе. — Алматы, 2018.
2. Баймуханбетова С. Т. Формирование навыков чтения у младших школьников. — Семей, 2019.
3. Нурмагамбетов К. Ж. Развитие речевой культуры младших школьников. — Астана, 2020.
4. Сейсенбаева Л. М. Практические задания для развития письменной речи. — Алматы, 2021.
5. Томсон П. Reading Strategies for Primary School. — London, 2017.

СЛОВА НАЗИДАНИЯ АБАЯ КАК ЗЕРКАЛО НРАВСТВЕННОСТИ И ЧЕСТИ

Арипбаева Наргуль Ниязхановна
учитель русского языка и литературы
область Абай, Урджарский район,
село Лайбулак «Лайбулакская средняя школа-сад»

Абай Кунанбаев — одна из ключевых фигур казахской культуры и литературы. Его глубокие философские размышления, изложенные в «Словах назидания» («Қара сөздер»), преобразили национальное мышление и стали источником нравственного ориентирования для многих поколений. Эти прозаические трактаты — не просто литературные произведения, а нравственные послания, обращённые к современникам и потомкам. Их основная тема — честь, совесть, мораль, долг перед народом и стремление к знаниям. В них

отражается высокая нравственность, достойная человеческого лица, что делает «Слова назидания» настоящим зеркалом чести.

Происхождение «Слов назидания»

«Слова назидания» («Қара сөздер») представляют собой собрание из 45 философских эссе, написанных Абаем в зрелые годы. В отличие от его поэзии, эти тексты прозаические, что подчёркивает серьёзность их содержания и цель — наставление, размышление и передача жизненного опыта. Абай осознавал, что бумага и чернила станут хранителями его мыслей, надеясь, что кто-то впоследствии задумается над ними, перепишет или сохранит в памяти. Это свидетельствует о его искреннем стремлении поделиться мудростью, а не просто заявить о себе[1,27].

Нравственные ориентиры в «Словах назидания»

1. Честь и самоуважение. Абай неоднократно подчёркивает важность внутреннего достоинства, совести и самоуважения. По его мнению, истинная мораль начинается не с внешнего одобрения, а с чистоты сердца — фундаментальной основы личности. В одном из «слов» он предупреждает о нравственном невежестве: человек может быть образованным, но без светлого сердца и благородной цели знания теряют истинную ценность. Честь, по Абая, — это не внешнее признание, а внутренняя ответственность; ложь, лицемерие и обман разрушают не только репутацию, но и нравственную основу личности[2].
2. Справедливость как краеугольный камень нравственности. Справедливость — один из важнейших принципов, возвеличиваемых Абаем. В «Слове 38» он задаёт вопрос веры: «Ты веришь в Бога ради Него или ради своего спасения?» — показывая, что истинная вера невозможна без справедливого сердца. Несправедливость, по Абая, разрушает целостность человека. Справедливость — это проявление человечности и нравственный долг перед собой и обществом.
3. Стремление к знаниям и просвещению. Для Абая знание — средство интеллектуального и нравственного роста. Истинное знание должно служить благу общества, а не личной выгоде. Он призывает изучать как родную культуру, так и опыт других народов, что делает знание инструментом созидания и взаимодействия, а не разделения и доминирования.
4. Ответственность перед народом и будущими поколениями. Абай писал в переломные времена, когда традиции сталкивались с вызовами модернизации. «Слова» — это призыв к ответственности за судьбу народа. Он задаёт вопросы: как сохранить нравственные ценности, воспитать достойное поколение, сохранить национальное

достоинство. Честь личности, по Абая, тесно связана с судьбой народа; личная мораль — это вклад в общее благо.

Моральная сила «Слов назидания»: «Слова» не являются сухими афоризмами — это размышления человека, прошедшего жизненные испытания. Абай делится не только рациональными идеями, но и душевной болью, тревогой за народ. Их философия сочетает ум холодного наблюдателя и сердце, пережившее горечь утрат, что делает наставления живыми и убедительными. Жанр близок к исповеди: Абай открывает душу, делится сомнениями, показывает, что быть честным и моральным — ежедневная борьба.

Вневременная значимость: Мудрость Абая актуальна и сегодня: проблемы невежества, пороков и несправедливости остаются насущными. Его нравственные ориентиры — честь, справедливость, стремление к знаниям — универсальны для любого поколения. «Слова назидания» переведены на множество языков, что подтверждает их межкультурную ценность и способность служить мостом между народами.

Этическая педагогика. Абай — не только поэт, но и духовный наставник. Его «Слова» формируют нравственную ответственность, призывая к внутреннему самовоспитанию. Он ведёт диалог с читателем, задавая вопросы и предлагая размышления, а не навязывая ответы. Такой подход делает наставничество мягким, но глубоким.

Честность и нравственность в «Словах»:

- Честность перед собой — признание слабостей и ошибок, преодоление тщеславия.
- Честность в отношениях — внутреннее уважение к людям, осуждение лицемерия и обмана.
- Честь как моральная высота — сохранение принципов даже ценой жертв, стремление к благородству ради истины[1,15].

Практическое значение в наше время

В современном мире, где нравственные ценности порой теряются, наставления Абая особенно актуальны:

- Воспитание молодежи: формирование нравственного характера, честности, стремления к знаниям.
- Общественное сознание: сохранение внутренней чистоты и ответственности[2].
- Межкультурный диалог: философия Абая универсальна и близка многим культурам.

Примеры из «Слов назидания». В Четырнадцатом слове Абай отмечает: «Пустая молодость — беда. Худший человек — тот, кто не стремится к росту». Он подчеркивает важность запоминания мудрых слов для нравственного развития. В Слове 38 он призывает: «Не теряйте чувство справедливости, не уставайте творить добро», показывая, что вера для него — это нравственный выбор. «Слова назидания» Абая Кунанбаева — это зеркало нравственности и чести, где каждый читатель может увидеть своё отражение. Это философский и этический кодекс, соединяющий честь, совесть, справедливость, стремление к знанию и ответственность перед народом. Абай говорил от сердца, делился радостью, болью, сомнениями и надеждами. Его наследие остаётся актуальным: «Слова назидания» служат путеводной нитью для тех, кто стремится жить честно, достойно и с открытым сердцем, что и составляет их вечную ценность.

Список литературы:

1. Кунанбаев, А. (1990). *Қара сөздер* [Слова назидания]. Алматы: Қазақ университеті.
2. Википедия. (2025). *Абай Кунанбаев*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Абай_Кунанбаев

ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ АДАМГЕРШІЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жумаканова Райгуль Ешенгазиновна
«№17 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
директоры
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Абай облысы, Семей қаласы

Қазақ әдебиетінде адамгершілік, моральдық тәрбие мәселелері әрқашан басты орын алған. Осы бағытта XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында қазақ әдебиетінде Абай Құнанбайұлының еңбектері ерекше әсер қалдырды. Сол дәстүрді ары қарай дамытқан ақындардың бірі – Шәкәрім Құдайбердіұлы. Ол өз шығармаларында адамгершілік мәселелерін терең талдап, жеке адамның мінез-құлық үлгілері мен қоғамдағы моральдық нормаларды жырлады. Шәкәрім үшін адамгершілік тек жеке тұлғаның қасиеті ғана емес, халықтың ұлттық болмысы мен рухани дамуының негізі болды.

Ұлы Абай мен Шәкәрімнің адамгершілік дәстүрі

Шәкәрім шығармашылығы Абайдың әдеби мектебінен бастау алады. Абай сияқты ол да адамның мінез-құлқын, оның ой-санасын, адалдық пен әділдік жолындағы күресін басты тақырып етті. Ақынның өлеңдерінде замандастарының түрлі кемшіліктері сынға ұшырайды: еріншектік, құмарлық, мақтаншақтық, өтірікшілдік сияқты мінездер. Мысалы, «Ескіден қалған сөз теріп», «Сәнқойлар», «Еріншек» өлеңдерінде Шәкәрім адамның күнделікті тұрмыстағы жағымсыз қасиеттерін дәл суреттейді. Ол тек сын айтушы ғана емес, әр кемшіліктің түпкі себебін көрсетіп, оқырманға ой тастай білетін ақын болды. Ақынның адамгершілікке деген көзқарасы оның азаматтық позициясымен ұштасады. Ол қоғамдағы әділетсіздік, теңсіздік мәселелерін көтеріп, халықтың сана-сезімін оятуға тырысты. «Ашу мен ынсап», «Шаруа мен ысырап» сияқты өлеңдерінде Шәкәрім заманының әлеуметтік кемшіліктерін шыншылдықпен бейнелейді, бірақ әрдайым үміт отын сөндірмейді.

Адам мен қоғам: ақынның философиялық ойлары

Шәкәрім шығармашылығында адам мен қоғамның байланысы ерекше көрінеді. Оның өлеңдері мен поэмаларында адамгершілік мәселесі жеке адамның мінез-құлқынан басталып, қоғамдағы моральдық нормаларға жетеді. Ақын үшін ең басты қасиет – адалдық, әділдік, ар мен абыройдың сақталуы. Ол адам бойындағы жағымсыз мінездерді сынап қана қоймай, оларды түзету жолдарын да көрсетеді. Мысалы, «Бір салмойын сал келер» өлеңінде адам бойындағы жалқаулық пен көреалмаушылық сынға алынып, оқырманға өз өмірін түзетуге шақырылады. Шәкәрім үшін адамгершілік мәселесі тек жеке моральдық ұстаныммен шектелмейді. Ол халық өмірін, оның тағдырын зерттей отырып, адамгершілік пен қоғам арасындағы үйлесімділікті көрсетеді. Оның өлеңдері мен поэмаларында адамның мінез-құлқы, оның қоғамдағы орны, әлеуметтік жауапкершілігі қатар бейнеленеді.

Ағартушылық бағыт және адамгершілік

Шәкәрім Құдайбердіұлының шығармашылығында ағартушылық идеялар маңызды орын алады. Ақынның 1879 жылы жазған «Жастарға» атты өлеңі осы бағыттағы алғашқы еңбектерінің бірі. Бұл шығармаларда ол жастарды білім алуға, ғылымға ұмтылуға, еңбек етуге шақырады. Шәкәрім үшін адамгершілік пен білім – бір-бірімен байланысты ұғымдар. Адам өзі білімді, парасатты болғанда ғана әділ, адал, сабырлы бола алады. «Ғылымсыз адам айуан», «Үш-ақ түрлі өмір бар», «Сен ғылымға...» сияқты өлеңдерінде Шәкәрім білімнің адам бойындағы моральдық қасиеттерді дамытуға қаншалықты ықпал ететінін көрсетеді. Ол жастарды өз өмірін босқа өткізбей, ғылым мен еңбекке бейімделуге шақырады. Осылайша ақын адамгершілік пен білім арасындағы тығыз байланысты айқын түсіндіреді.

Поэмаларындағы адамгершілік мәселесі

Шәкәрім поэмаларында адамгершілік мәселесі басты тақырыпқа айналған. Оның «Еңлік-Кебек», «Қалқаман-Мамыр», «Нартайлақ-Айсұлу» поэмаларында адамның ішкі дүниесі, оның ар-ұяты, сезімдері, жауапкершілігі кеңінен суреттеледі. Ақын поэмаларында кейіпкерлердің мінез-құлқы, ойлары мен сезімдері арқылы адамгершілік пен моральдық құндылықтар айқын көрініс табады. Мысалы, «Еңлік-Кебек» дастанында ғашықтардың арасындағы адалдық, сенім, махаббат арқылы адамгершілік мәселесі көрінеді. Бұл поэмада кейіпкерлердің бір-біріне деген шынайы сезімі, өз сезімдері мен ар-ұят арасындағы күресі оқырманға терең философиялық ой тудырады. Ақын кейіпкерлерін суреттеуде олардың рухани тазалығы мен моральдық таңдауларына ерекше мән береді, өйткені Шәкәрім үшін адамның ішкі әлемі – оның сыртқы әрекеттерінің қайнар көзі. Сонымен бірге, поэмаларында Шәкәрім қоғамдағы әділетсіздік, аштық, кедейшілік сияқты мәселелерді де қозғайды. Мысалы, «Қалқаман-Мамыр» поэмасында әлеуметтік теңсіздік, бай мен кедей арасындағы қарама-қайшылық, әділетсіздік көрінісі айқын көрінеді. Ақын бұл арқылы оқырманға қоғамдағы моральдық және этикалық проблемалардың маңыздылығын жеткізеді. Ол адамдардың дұрыс немесе бұрыс әрекеттерін тек жеке деңгейде ғана емес, қоғамдық тұрғыдан да қарастырады. Осылайша, Шәкәрімнің поэмаларындағы адамгершілік мәселесі тек жеке адамның қасиеті ретінде емес, халықтың рухани дамуының, ұлттық сананың қалыптасуының негізгі көрсеткіші ретінде бейнеленеді. Шәкәрім поэмаларында кейіпкерлердің ішкі жан дүниесі мен қоғам арасындағы байланыс ерекше назарда. Мысалы, «Нартайлақ-Айсұлу» дастанында кейіпкерлердің арасындағы адалдық, батылдық, парасаттылық сияқты қасиеттер олардың өмірлік таңдауларына тікелей әсер етеді. Ақын осылайша оқырманға адамгершіліктің тек жеке адамның қасиеті ғана емес, оның қоғамдағы іс-әрекеттерінде, қоғамға деген жауапкершілігінде көрініс табатынын көрсетеді. Сонымен қатар, Шәкәрім поэмаларында адамгершілік пен білім, ғылымға құштарлық арасындағы байланыс айқын көрінеді. Ақын кейіпкерлерінің моральдық таңдаулары олардың парасаттылығы мен ойлау қабілетімен тығыз байланысты. Мысалы, адал, әділ кейіпкер қиын жағдайда да ар мен намыстан таймай, дұрыс шешім қабылдауға тырысады. Бұл Шәкәрімнің философиялық көзқарасын көрсетеді: адамгершілік тек сыртқы әрекет емес, адамның ой-сана, білім және жүрек тазалығымен байланысты қасиет. Сондай-ақ, Шәкәрім кейде поэмаларында адамгершілік мәселесін трагедиялық тонмен ашады. Кейіпкерлердің қателіктері, қоғамдағы кемшіліктер, әділетсіздік, кедейлік кейде қайғы мен өкінішке әкеледі. Бірақ ақын әрдайым үмітті сақтайды: адамның жан дүниесіндегі тазалық, адалдық пен сүйіспеншілік қиындықтарды жеңуге мүмкіндік береді. Міне, осы философиялық тереңдік Шәкәрім поэмаларын қазақ әдебиетінде адамгершілік мәселесіне арналған көркем

Шәкәрімнің лирикалық шығармалары адамгершілік мәселесіне ерекше мән береді. Ақынның лирикалық кейіпкері өз сезімдері мен ойларын ашық білдіреді. Ол жүрек пен сөздің, ой мен іс-қимылдың үйлесімділігін көрсетеді. Лирикада адам бойындағы жақсы мен жаман қасиеттердің қақтығысы, ар мен намысқа деген ұмтылысы бейнеленеді. Мысалы, «жаралы жүрек», «ұлы жүрек», «ет жүрек», «тәтті тіл» сияқты образдар арқылы ақын адам бойындағы моральдық күресті көркем бейнелейді. Шәкәрім үшін адамгершілік тек жеке адамның мінез-құлқымен шектелмейді. Ол халықтың мәдениеті, дәстүрі, тәрбиесі арқылы қалыптасады. Сондықтан ақын әрдайым өз шығармасында халықтың тағдырын, оның моральдық кемшіліктерін және ар-ұятын қозғайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Шәкәрім Құдайбердіұлы. *Үш анық*. Алматы: Жазушы, 200-б.
2. Шәкәрім Құдайбердіұлы. *Өлеңдер мен поэмалар*. Алматы: Жалын, 1988.
3. М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан Мемлекеттік Университеті Ғылыми кітапханасының библиографиялық көрсеткіші: «Абайдың асыл шәкірті» — Шәкәрім Құдайбердіұлы.
4. «Шәкәрім дүниетанымы» мақаласы. <https://anatili.kazgazeta.kz/news/63400>.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫҒА ЖАҢАШЫЛ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ ҚОЛДАНУ

Бижасанова Шұға Санақызы
бастауыш сынып мұғалімі
«Талица жалпы негізгі білім беретін мектебі» КММ
Жаңасемей ауданы
Абай облыстық білім басқармасы

Бүгінгі білім беру жүйесі жаңа заманауи талаптарға сәйкес дамып келеді. Математика пәні бастауыш сыныптан бастап оқушылардың логикалық ойлау қабілетін, шығармашылық қабілеттерін және есептеу дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Оқушылардың математикалық қабілеттерін тиімді дамыту үшін мұғалімдер жаңа әдіс-тәсілдер мен заманауи технологияларды қолдануды қажет етеді. Дәстүрлі оқыту әдістері кейде оқушылардың қызығушылығын төмендетіп, пәнге деген ынтасын азайтуы мүмкін. Сондықтан бастауыш сыныпта жаңа әдіс-тәсілдерді енгізу оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыруда шешуші рөл атқарады. Математикалық қабілет – бұл оқушының есептеу дағдылары, логикалық ойлау, мәселе шешу, ұқсастық пен айырмашылықтарды табу сияқты қасиеттерінің жиынтығы. Бастауыш сынып кезеңінде балалардың ойлау қабілеті мен сандық түсінігі қалыптаса бастайды, сондықтан бұл кезеңде тиімді әдіс-тәсілдерді пайдалану аса маңызды. Зерттеулер көрсеткендей, ойын, визуалды материалдар, интерактивті жаттығулар және дидактикалық тапсырмалар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады және математикалық қабілеттерін дамытуға оң әсер етеді.

Жаңашыл әдіс-тәсілдердің мәні мен ерекшеліктері

Жаңашыл әдіс-тәсілдер – бұл дәстүрлі оқыту формаларын жетілдіру арқылы оқушылардың белсенділігін арттыратын, олардың ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған педагогикалық құралдар. Мұндай әдістерді қолдану арқылы мұғалімдер оқушылардың шығармашылық ойлауын, мәселені шешу қабілетін және логикалық ойлауын жетілдіре алады.

Ойын әдісі. Бастауыш сынып оқушылары үшін ойын – бұл ең тиімді оқыту формаларының бірі. Математикалық ойындар арқылы оқушылар сандарды, амалдарды және геометриялық фигураларды оңай меңгереді. Мысалы, «Сандармен сәйкестендіру», «Теңдіктерді шешу», «Пазл құрастыру» сияқты ойындар балалардың есте сақтау қабілетін жақсартады және олардың логикалық ойлауын дамытады. Ойын әдісі оқушыны белсенді қатысушыға айналдырады, сондықтан оның қызығушылығын арттырады[1,56].

Визуалды материалдар мен манипуляциялық әдіс. Визуалды құралдар – сызбалар, суреттер, модельдер, сандық карталар оқушылардың ойлауын нақтылайды. Мысалы, әртүрлі геометриялық фигураларды қолмен құрастыру балалардың кеңістік қабілетін дамытады, ал сандармен есептеу дағдыларын жетілдіреді. Мұндай әдіс абстрактілі математикалық ұғымдарды түсінуге жеңілдік береді.

Интерактивті әдіс. Бүгінгі таңда интерактивті тақталар, планшеттер және арнайы бағдарламалар арқылы сабақтарды қызықты өткізу мүмкіндігі бар. Мысалы, «Kahoot», «Quizizz» сияқты платформалар арқылы оқушылар сабаққа белсенді қатысып, математикалық тапсырмаларды ойын формасында орындай алады. Интерактивті әдіс оқушының қызығушылығын арттырып қана қоймай, әрбір балаға жеке жұмыс жасау мүмкіндігін береді.

Топтық және жұптық жұмыс. Оқушыларды топқа бөлу арқылы тапсырмаларды орындау – тиімді әдістердің бірі. Бұл тәсіл балалардың бір-бірімен пікір алмасуына, мәселені бірге шешуге мүмкіндік береді. Топтық жұмыс оқушыларда ынтымақтастық сезімін қалыптастырады, әрбір баланың математикалық қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды.

Математикалық қабілеттерді дамытуға бағытталған жаңа тәсілдер. Математика пәнінде әртүрлі қабілеттерді дамытуға арналған арнайы әдіс-тәсілдер бар. Бастауыш сыныпта бұл әдістер оқушылардың есептеу, логикалық ойлау, ойлану және салыстыру қабілеттерін дамытуға бағытталады.

Зерттеу және жобалық әдіс. Бұл әдіс оқушыларға өз бетінше ақпарат жинауға, талдауға және қорытынды шығаруға мүмкіндік береді. Мысалы, «Сандық мәліметтерді талдау» немесе «Өзіміздің есеп тақтасын жасау» жобалары оқушылардың математикалық ойлауын жетілдіреді.

Мәтіндік есептерді шешу арқылы ойлау қабілетін дамыту. Мәтіндік есептер оқушылардың логикалық ойлауын, есептеу дағдыларын және шынайы өмірде қолдану қабілетін дамытады. Мұғалім мәтіндік есептерді қызықты формада берсе, оқушылар оларды өз бетінше шешуге тырысады[2,19].

Дифференциацияланған тәсіл. Барлық оқушылардың қабілеті әртүрлі, сондықтан тапсырмаларды деңгейлерге бөліп беру тиімді. Жеңіл, орташа және күрделі есептерді беру арқылы әрбір бала өз мүмкіндігіне сай жұмыс жасайды. Бұл әдіс оқушылардың өзіндік сенімін арттырады және математикалық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Математикалық қабілетті дамытудағы мұғалімнің рөлі. Мұғалім – жаңашыл әдіс-тәсілдерді тиімді қолдануда басты тұлға. Оның кәсіби шеберлігі, педагогикалық ойлау қабілеті және шығармашылық көзқарасы сабақтың нәтижесіне тікелей әсер етеді. Мұғалім оқушыларға жаңа тәсілдерді түсіндірумен шектелмей, оларды белсенді қатысуға, пікір алмасуға және өз шешімдерін ұсынуға үйретуі тиіс.

Мұғалімнің рөлі келесі бағыттарда көрінеді:

1. Оқушылардың жеке мүмкіндіктерін анықтау.
2. Сабаққа жаңа әдіс-тәсілдерді енгізу арқылы қызығушылықтарын арттыру.
3. Оқушылардың логикалық және шығармашылық ойлау қабілетін дамыту.
4. Қиындық туындаған жағдайда қолдау көрсету, дұрыс бағыт беру.

Бастауыш сыныпта жаңашыл әдіс-тәсілдердің тиімділігі

Зерттеулер көрсеткендей, жаңашыл әдіс-тәсілдерді қолдану оқушылардың математикалық қабілеттерін бірнеше бағытта дамытады:

- Есептеу дағдыларын жетілдіру;
- Логикалық ойлау қабілетін дамыту;
- Шығармашылық ойлау қабілетін арттыру;
- Сабаққа белсенді қатысу арқылы пәнге қызығушылықты арттыру[3].

Мысалы, ойын әдісі арқылы сандар мен амалдарды үйреткенде оқушылардың есте сақтау қабілеті 20–30% артатыны белгілі. Ал визуалды материалдар арқылы геометриялық фигураларды меңгерген балалардың кеңістік қабілеті мен қиялы дамиды. Интерактивті тапсырмалар арқылы оқушылар сабаққа белсенді қатысып, математикалық түсініктерді өздігінен меңгереді. Бастауыш сыныпта оқушылардың математикалық қабілеттерін дамыту үшін жаңашыл әдіс-тәсілдерді қолдану аса маңызды. Жаңашыл әдіс-тәсілдерді қолдану тек математикалық білімді жақсартуға ғана емес, сонымен қатар оқушылардың ойлау қабілетін, жауапкершілігін, ынтымақтастық қасиетін және өздігінен білім алу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан заманауи білім беру жүйесінде мұғалімдерге жаңашыл әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану өте қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Балова, Б. У. «Бастауыш сынып білім алушыларының математикалық сауаттылығын арттырудағы жаңа әдістер.» *World Scientific Reports*, № 9, 2025.
2. Ибрагимов, Р. — Бастауыш мектепте математиканы оқыту әдістемесі мен технологиясы. (Альманах баспасы, 2021)
3. Оспанов, Т. «Бастауыш мектепте математиканы оқыту әдістемесі» — 2010 ж.

ОСОБЕННОСТИ МЕНЕДЖМЕНТА В УПРАВЛЕНИИ ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИЕЙ: КАЗАХСТАНСКИЙ КОНТЕКСТ

Казтаева Зухра Абкеевна
КГКП «Ясли - сад «Балауса»
директор
г. Караганда

Аннотация. Бұл мақалада Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы (МББҰ) менеджменттің ерекшеліктері қарастырылған. Мақалада нормативтік-құқықтық база, ақпараттық және білім беру процестерін басқару, кадрлық саясат, қаржылық және әкімшілік аспектілер, сондай-ақ балалардың отбасыларымен өзара әрекеттесу қарастырылады. Арнайы назар стратегиялық жоспарлау, инновациялық оқу әдістерін енгізу және МББҰ басшыларының кәсіби құзыреттерін дамытуға бөлінген. Қазақстандық білім беру контекстінде тиімді басқару қауіпсіз, инновациялық және дамытушы оқу ортасын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: менеджмент, балабақша әкімшілігі, кадрлық саясат, ақпараттық-білім беру ортасы, стратегиялық жоспарлау, педагогикалық инновациялар.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности менеджмента дошкольных образовательных организаций (ДОУ) в Казахстане, включая нормативно-правовую базу, управление информационно-образовательными процессами, кадровую политику, финансово-хозяйственные аспекты и взаимодействие с семьями воспитанников. Особое внимание уделено стратегическому планированию, внедрению инновационных методов обучения и развитию профессиональных компетенций руководителей ДОУ. Статья подчеркивает значимость комплексного менеджмента для повышения качества дошкольного образования и создания условий для гармоничного развития детей в условиях казахстанского образовательного пространства.

Ключевые слова: менеджмент, администрация детского сада, кадровая политика, информационно-образовательная среда, стратегическое планирование, педагогические инновации.

Abstract. This article examines the specifics of management in preschool educational organizations (PEOs) in Kazakhstan, focusing on the legal and regulatory framework, management of information and educational processes, personnel policy, financial and administrative aspects, and interaction with children's families. Special attention is given to strategic planning, the implementation of innovative teaching methods, and the development of professional competencies among PEO leaders. The study analyzes key challenges and risks faced by preschool directors, including limited financial resources, resistance to change, and the need for effective data management. The findings underscore that effective preschool management is essential for fostering a safe, innovative, and developmentally supportive learning environment that meets modern educational standards.

Keywords: management, kindergarten administration, personnel policy, information-educational environment, strategic planning, pedagogical innovations.

Введение. Менеджмент дошкольной образовательной организации (ДОУ) представляет собой системную и целенаправленную деятельность руководства, направленную на обеспечение эффективного функционирования учреждения, развитие педагогических и административных процессов, а также гармонизацию взаимодействия между всеми участниками образовательного процесса — детьми, педагогами, родителями и

внешними стейкхолдерами. В условиях Казахстана актуальность менеджмента ДООУ определяется приоритетами государственного управления образованием, нормативно-правовыми требованиями и современными вызовами. Согласно целям развития системы дошкольного воспитания и обучения Казахстана, ключевыми направлениями являются модернизация управления ДООУ, повышение профессиональных компетенций руководящих работников и внедрение современных методов менеджмента[1,5].

Нормативно-правовая база и требования к менеджменту в ДООУ

В Казахстане управление ДООУ осуществляется в рамках государственной системы образования и регулируется специальными нормативными актами. Министерством просвещения Республики Казахстан разработаны программы повышения квалификации для руководителей дошкольных образовательных организаций, в том числе курс «Педагогический менеджмент в дошкольной организации». Программа направлена на развитие компетенций в области стратегического планирования, системного моделирования, использования информационно-коммуникационных технологий, а также интеграции здоровьесберегающих технологий в практику ДООУ. Кроме того, реализуется программа повышения квалификации «Управление и менеджмент в дошкольном образовании», соответствующая приоритетам развития дошкольного воспитания в Казахстане. Эти меры свидетельствуют о государственной поддержке менеджмента на уровне руководителей ДООУ.

Модель управления информационными процессами в ДООУ

Современные задачи менеджмента включают эффективное управление информационно-образовательной средой. В Казахстане разработаны модели управления информационными процессами, адаптированные под специфику дошкольных учреждений.

Основные элементы модели:

- Информационно-образовательная среда рассматривается как инфраструктура для обмена данными, мониторинга развития детей, хранения и анализа образовательных показателей.
- Автоматизация сбора, обработки и интерпретации данных позволяет сократить временные затраты на индивидуальную работу и повысить точность мониторинга.
- Внедрение автоматизированных систем снижает ошибки, связанные с ручным вводом данных, и ускоряет принятие управленческих решений на основе объективной информации.

Таким образом, управление информационными процессами становится ключевым инструментом менеджмента, поддерживая образовательный процесс и обеспечивая обоснованность управленческих решений[2,17].

Кадровый и педагогический менеджмент

Менеджмент в ДООУ включает административное и педагогическое руководство. Руководитель должен объединять административные функции с педагогическим лидерством, взаимодействовать с воспитателями, методистами и семьями детей.

Ключевые аспекты кадровой политики:

- Подбор и развитие педагогов: обеспечение квалифицированных кадров, регулярное повышение профессиональной компетенции.
- Мотивация персонала: создание системы стимулирования, признания и профессионального роста.
- Оценка деятельности: внедрение системы контроля качества, внутренней аттестации и педагогических советов.

Финансово-хозяйственное управление

Эффективное управление ДООУ требует грамотного подхода к финансам и хозяйственной деятельности:

- Бюджетирование: планирование расходов на материалы, дидактические пособия, ремонт, гигиену и безопасность.
- Рациональное использование ресурсов: оптимизация материальных средств, повторное использование и экономия[3,14].

- Инвестиции в инфраструктуру: внедрение информационных систем и платформ для мониторинга развития детей.
- Соблюдение стандартов безопасности: контроль за режимами сна, питания, гигиены и санитарными нормами.

Взаимодействие с родителями и сообществом

Эффективный менеджмент ДОО предполагает активное взаимодействие с семьями и обществом:

- Коммуникация с родителями: регулярные собрания, консультации и обратная связь.
- Информационная открытость: публикация планов работы, отчетов и результатов мониторинга развития детей[4].

Стратегическое планирование, инновации и устойчивое развитие

Стратегическое развитие учреждения невозможно без ясного понимания его долгосрочных целей. Руководитель должен видеть не только текущие задачи, но и будущие горизонты — каким станет детский сад через пять или десять лет, какие компетенции будут востребованы у педагогов, какие условия будут необходимы для всестороннего и гармоничного развития детей. Такой вектор определяет содержание образовательных программ, работу с кадрами и необходимость модернизации инфраструктуры. Инновации сегодня являются не просто модным словом, а реальным инструментом повышения качества образования. Игровые технологии, исследовательские проекты, интерактивные платформы — всё это делает образовательный процесс более интересным, познавательным и развивающим. Инновации позволяют детям учиться через опыт, эксперимент и самостоятельный поиск. Для руководителя ДОО такие методы — показатель гибкого, современного подхода к управлению педагогическим процессом. Однако внедрение новых практик требует постоянной оценки их эффективности. Мониторинг развития детей, анализ педагогических результатов и последующее корректирование управленческих решений создают в учреждении культуру непрерывного совершенствования. Управление становится осознанным, основанным на данных, а не на предположениях. Это позволяет детскому саду развиваться гармонично и уверенно. Устойчивое развитие — ещё одна важная составляющая менеджмента. Детский сад должен сохранять баланс между финансами, ресурсами и качеством предоставляемых услуг. Рациональное использование материальных средств, снижение рисков, обеспечение безопасности и стабильности образовательной среды — всё это формирует фундамент, на котором строится успешная работа учреждения. Устойчивое управление делает развитие ДОО последовательным, предсказуемым и надёжным[5,15].

Закключение. Менеджмент ДОО в Казахстане — это многоплановый процесс, требующий сочетания административных, педагогических и стратегических функций. Особенности казахстанского контекста, такие как нормативно-правовая база, программы повышения квалификации руководителей и необходимость управления информационно-образовательной средой, формируют специфические требования к менеджменту. Развитие менеджмента дошкольных учреждений способствует повышению качества воспитания и образования, создает условия для гармоничного развития детей и укрепляет роль ДОО в системе образования Казахстана.

Список литературы:

1. Абдуллина, Г. Д. *Менеджмент в системе дошкольного образования*. Алматы: Білім, 2020.
2. Баймолдина, С. Ж. *Организация управления дошкольным учреждением: современные подходы*. Астана: Национальная академия образования, 2019.
3. Дүйсенова, А. К. *Инновационные технологии в дошкольном обучении и воспитании*. Алматы: Рауан, 2021.
4. Ермакова, Қ. М. Информационно-образовательная среда в ДОО и её возможности // *Педагогика и психология*. — 2022. — №4. — С. 55–63.
5. Зимняя, И. А. *Педагогическая психология*. Москва: Логос, 2018.

ҚОБЫЗ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУ ТӘСІЛДЕРІ

**Ргелова Айгуль Бигазиевна
қобыз сыныбының мұғалімі
қосымша білім беру педагогы**

Семей қаласы «№1 Балалар музыка мектебі»

Қобыз – қазақтың ұлттық музыка өнерінің маңызды символы. Оның терең сарыны мен ерекше үні тек музыкалық талғамды дамытып қана қоймай, оқушының ой-өрісін кеңейтіп, сезімталдығын, шығармашылық қабілетін арттыруға мүмкіндік береді. Қазіргі таңда қосымша білім беру саласында қобыз сыныбы ерекше рөл атқарады, себебі ол тек музыкалық білім беріп қана қоймай, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілікті қалыптастырады

және балалардың рухани дамуына үлес қосады. Қобыз сабақтары оқушылардың музыкалық ойлауын, эмоциялық интеллектін, эстетикалық талғамын дамытуға бағытталған кешенді процесс ретінде қарастырылады. Музыкалық ойлау – бұл оқушының дыбысқа деген қабылдау қабілеті, ырғақ, әуен, гармонияны түсінуі және оларды музыкалық шығармашылыққа қолдана білуі. Қобыз сабақтарында оқушылар тек нотаны оқып, аспапта ойнауды үйренуден тыс, музыканы терең сезіну арқылы ой түюді меңгереді. Олар әуеннің құрылымын, ритм мен тоналды үйлесімділікті түсіну арқылы музыкалық ойлау қабілетін дамытады. Музыкалық ойлау процесі оқушының эмоционалды, когнитивтік және шығармашылық дамуымен тығыз байланысты. Әуенді тыңдай отырып, олар өз сезімін, көңіл-күйін түсінеді, музыкалық интерпретация жасауды үйренеді. Мұғалімнің рөлі – осы үдерісті дұрыс бағыттап, әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, музыкалық ойлауды жүйелі түрде дамыту. Мұғалім сабақ барысында диалогқа, сын тұрғысынан ойлауға, қиялды іске қосуға шақырып, музыкалық материалды тәжірибелік түрде меңгертуі керек.

Қобыз сабақтарында қолданылатын тәсілдер

Қобыз сабақтарында оқушылардың музыкалық ойлауын дамыту үшін бірнеше педагогикалық тәсілдер тиімді қолданылады. Бұл тәсілдер оқушылардың шығармашылық қабілетін, дыбысты қабылдауын, ритмдік сезімін және интерпретация жасау дағдыларын жетілдіруге бағытталған.

- **Дыбыстық тәжірибе:** Оқушыларға әртүрлі аспап дыбыстарын тыңдату, қобыздың әртүрлі реңктерін ажыратуды үйрету. Бұл тәсіл олардың дыбысқа деген зейінін, музыкалық есту қабілетін дамытады.
- **Ритмдік жаттығулар:** Ырғақты сезіну және оны орындау арқылы оқушының музыкалық ойлау қабілеті дамиды. Ырғақтық жаттығулар шығармашылық ойлауды, музыкалық интуицияны жетілдіреді және оқушының көңіл-күйін музыкалық ырғаққа үйлестіруге мүмкіндік береді.
- **Шығармашылық тапсырмалар:** Оқушыларға қысқа әуен немесе мотив құрастыру ұсынылады. Бұл олардың қиялын дамытуға, музыкалық интуицияны жетілдіруге, жаңа музыкалық идеялар жасауға мүмкіндік береді. Мұндай тапсырмалар оқушылардың өзіндік стилін қалыптастырады және шығармашылық ойлауды дамытады.
- **Эмоциялық бейімдеу:** Әуеннің көңіл-күйге әсерін талқылау, музыкалық шығарма арқылы өз эмоциясын жеткізу. Бұл тәсіл арқылы оқушылар музыка мен эмоция арасындағы байланысты түсініп, өзінің эмоционалды интеллектін дамытады.

- Интерпретация: Белгілі бір шығарманы әр түрлі эмоциялық бояулармен орындауды үйрету. Бұл тәсіл оқушылардың музыкалық интерпретация жасау қабілетін арттырады және әр шығарманың мәнін терең сезінуге мүмкіндік береді.

- Коммуникативтік әдіс: Топтық сабақтарда бір-бірімен музыкалық диалог жасау, ансамбльде ойнау. Бұл әдіс оқушылардың өзара әрекеттесу, тыңдау және үндестікті сақтау дағдыларын дамытады.

Қобыз сабақтары арқылы оқушы тек аспапта ойнауды үйреніп қана қоймай, музыкалық мәдениетке еніп, эстетикалық талғамын қалыптастырады. Сабақ барысында оқушы өз ойын жеткізе білу, эмоциясын басқару және шығармашылық қабілетін жетілдіру мүмкіндігіне ие болады. Мұғалім сабақ жоспарын әр оқушының дара ерекшеліктерін ескере отырып құруы керек. Педагогикалық мәні мынада:

сабақ оқушыны белсенді ойлауға, музыканы сезінуге, интерпретация жасауға және шығармашылықпен айналысуға баулиды. Қобыз сабақтары оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, олардың психологиялық және эмоционалды дамуына да ықпал етеді. Музыкалық сабақ барысында оқушы өз эмоциясын музыкалық тіл арқылы жеткізуді үйренеді, бұл оның жалпы тұлғалық дамуына оң әсер етеді.

Қобыз сабақтарының ұлттық мәдени құндылығы

Қобыз – тек музыкалық аспап қана емес, қазақ халқының мәдени мұрасының бір бөлігі. Қобыз арқылы оқушылар ұлттық мәдениетпен танысып, қазақтың дәстүрлі музыкалық өнерін меңгереді. Әуеннің құрылымы, ритмі мен сарыны ұлттық музыкалық ерекшеліктерді сақтап, балаларға мәдени идентичностьты сезіндіреді. Сабақ барысында ұлттық музыка элементтерін қолдану оқушылардың мәдени санасын кеңейтеді, олардың тарихи және рухани құндылықтарды түсінуін жеңілдетеді. Бұл тәсіл музыкалық ойлауды дамытуға қосымша стимул болып табылады. Ұлттық аспапты үйрену балаларға мәдени мұраны бағалауды, дәстүрге құрмет көрсетуді, өз халқының өнеріне деген сүйіспеншілікті тәрбиелейді.

Қобыз сабақтарында оқушылардың музыкалық ойлауын дамыту – бұл тек музыкалық білім беру ғана емес, олардың шығармашылық, эмоционалды және эстетикалық қабілеттерін арттыру. Ұлттық аспап арқылы балалар тек өнерді үйреніп қана қоймай, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілікті бойларына сіңіреді. Қобыз сабақтары оқушының музыкалық ойлауын дамытумен қатар, оның шығармашылық қабілетін, эмоциялық интеллектін және эстетикалық талғамын қалыптастырады. Мұғалімнің рөлі – сабақ процесін дұрыс ұйымдастыру, әр оқушының жеке дара ерекшеліктерін ескере отырып, музыкалық ойлауды жүйелі түрде дамыту. Сондықтан қобыз сыныбы тек музыка мектебінің маңызды бөлігі емес, сонымен бірге оқушының жан-жақты дамуына ықпал ететін педагогикалық құрал болып табылады. Бұл сабақтар арқылы оқушының шығармашылық әлеуеті ашылып, ұлттық мәдениет пен дәстүрге деген құрмет сезімі қалыптасады, ал музыкалық ойлау дағдылары өмір бойы оның шығармашылық қызметінде пайдалануға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ахметова, Г. (2018). *Қазақ музыкалық мәдениеті және ұлттық аспаптар*. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
2. Бекенов, С. (2016). *Қобыз өнері: тарихы және дәстүрі*. Астана: Фолиант баспасы.
3. Ермекова, Ж., & Нұртазина, А. (2020). Қосымша білім беру педагогикасы және шығармашылық дамуы. *Білім және тәрбие*, 12(3), 45–53.
4. Қасымова, Л. (2019). Музыкалық ойлауды дамыту әдістемесі. Алматы: Музыка баспасы.
5. Омаров, Т. (2017). *Қазақтың ұлттық музыкалық аспаптары: қобыз*. Алматы: Қазақ өнер академиясы баспасы.

**ОРГАНИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА
В ПОДГОТОВИТЕЛЬНОМ КЛАССЕ ПО
СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ФОРТЕПИАНО»**

Насырова Динара Рашидовна
педагог-исследователь, преподаватель по классу
фортепиано КГКП «Детская музыкальная школа №1»
отдела образования города Семей
управления образования области Абай

Канадский журналист и социолог Малкольм Гладуэлл выдвинул теорию о «10 000 часах», необходимых человеку для того, чтобы стать мастером в любом из видов деятельности [3]. Можно соглашаться или не соглашаться конкретно с этим числом, но по сути, Гладуэлл прав, если суммировать количество часов, затраченных на профессиональное музыкальное образование. Складывая часы по освоению программ подготовительного класса и основного курса детской

музыкальной школы, музыкального колледжа, консерватории, а для кого-то и магистратуры, докторантуры, то может получиться и большее число.

В этих «10 000 часах», по моему мнению, самые важные и ответственные – это уроки, проведённые с малышами-дошкольниками.

Можно иметь огромный стаж работы, несколько дипломов различного уровня. Можно ходить на все мастер-классы, читать много методической литературы. Можно с каким-то ребёнком добиться ошеломляющего успеха.

Но, вот садится перед тобой новый ученик-малыш – и опять в подготовительный класс! Другие руки, уши, психофизика! Чтобы добиться результата, педагогу необходимо чётко знать, чего он хочет добиться от ребёнка именно в эту минуту и для достижения результата в перспективе. Важно слышать внутри себя тот «музыкальный образ» [6], который нужно воплотить в исполнении конкретного ученика, на конкретном инструменте (Не секрет, что у каждого пианино и рояля свой «голос, тембр, характер»). И искать, искать, искать!

Мы знаем, что нотная запись весьма условна. А сам процесс фортепианного исполнительства – это искусство иллюзии. Ударная природа фортепиано не позволяет полноценно осуществлять переход одного звука в другой при исполнении штриха *legato*. Недаром, многие пианисты защищают диссертации не по методике преподавания фортепиано, а по музыкальной психологии.

Навсегда остался в моей памяти Первый Звонок в Шестой школе. После Торжественной линейки нас повели по кабинетам школы. И тут начались чудеса! В кабинете физики нам показали молнию, гром. А в кабинете химии жидкости на глазах меняли свой цвет, всё клубилось, булькало. Преподаватель по географии продемонстрировал глобус, теллурий. И в своей практике я особое внимание уделяю Первому уроку. Я провожу его в Большом зале. Ребёнок в восхищении и восторге от рояля, его мощи и красоты! Говорю: «Запомни этот момент. Скоро ты будешь играть в этом зале на концертах, экзаменах». Так начинается увлекательное и сложное путешествие ребёнка по миру Музыки! Задача педагога заключается в том, чтобы на всех этапах работы с начинающими все формы и методы соответствовали возрастным параметрам, особенностям физического и психологического развития.

Если в общеобразовательной школе дети занимаются по красочным учебникам, то в папке для музыкальной школы у ребёнка чёрно-белые сборники и нотные тетради. А ведь мы все знаем, что не только в обучении детей, но и взрослых аудио и визуальное восприятие материала должны работать вместе, дополняя и усиливая друг друга. Конечно, есть прекрасные иллюстрированные сборники «Музыкальные картинки» Л.П. Хереско (общая

редакция Н.А. Копчевского) [7], «Первая встреча с музыкой» А.Д. Артоболевской [1], «Я музыкантом стать хочу» (составители В.Г. Игнатьев и Л.В. Игнатьева) [4], «Путь к музицированию» Л.А. Баренбойма [2]. И я их тоже использую в своей работе в качестве вспомогательного материала. Но всё же ничто не заменит наше классическое пособие «Школу игры на фортепиано» (или «Фортепианную игру») под общей редакцией А.А. Николаева [5]. Весь теоретический и музыкальный материал изложен грамотно, последовательно, системно, содержательно. Ребёнок знакомится с музыкой народов мира в разных жанрах и стилях. Каждая пьеса – маленький шедевр, развивающий мелодический и гармонический слух, ритмическую организацию, техническую оснащённость, тембральную чуткость.

В You Tube много видео с маленькими вундеркиндами школы японского педагога Синити (Шиничи) Сузуки (Судзуки) [8]. В 7 фортепианных сборниках те же пьесы из «Школы игры на фортепиано» под общей редакцией А.А. Николаева и хрестоматий нашего детства. Только они даны в виде уртекста. Видимо, так дети не отвлекаются на детали штрихов при зрительном восприятии.

Кстати, многие современные пособия для начинающих основаны на пятипальцевых построениях текста, что, на мой взгляд, обедняет музыкальные впечатления ребёнка. Не очень много мелодий можно составить из 5 ноток! Пособия, в которых преобладают пьесы, написанные самим автором-составителем, тоже не способствуют расширению музыкального кругозора ребёнка.

Итак, передо мной встал вопрос: «Как организовать процесс обучения в подготовительном классе, чтобы повысить эффективность усвоения достаточно условной нотной записи и сделать этот процесс интересным для ребёнка?».

В своей практике я использую необычный Дневник. Его больше можно отнести к Дневнику-рабочей тетради и Дневнику-учебнику. В Дневнике даются как необходимая теоретическая информация, так и подробные инструкции для выполнения домашнего задания. Родители могут воссоздать ход урока по моим инструкциям и проследить за домашней работой своего ребёнка. Уже сложилась система графических указаний, понятных как дошкольнику, так и более взрослому ученику (я использую графические схемы на протяжении всего периода обучения). Если нарисован карандаш, нужно самостоятельно проставить аппликатуру и счёт. Если нарисовано пёрышко, значит, нужно работать над лёгкостью движений во время снятия лиги.

Оценки выставляются по-разному: прямоугольник, закрашенный самим ребёнком по уровню достижения цели; спортивное табло, медаль, пьедестал чемпиона. Нужно приучать детей к объективности выставления себе оценки. Если ребёнок не будет критично оценивать свой труд, то как он сможет во время исполнения контролировать себя? А ведь мы знаем, что собственный слуховой контроль – это залог грамотного исполнения.

Правила теории музыки, используемые в работе над произведением или гаммами, предлагаются в доступном формате, в виде рисунков и схем. Дети участвуют в создании этих изображений. У нас в работе на каждом уроке цветные карандаши, мелки, фломастеры. Поданная педагогом информация, закреплённая моторикой (собственно исполнение пальцами на инструменте плюс рисование) и зрительным образом (картинка в Дневнике) усваивается эффективно и надолго. Мы знаем, что в процессе запоминания должны участвовать три вида памяти: зрительная, слуховая и моторная.

Каждый урок с учеником подготовительного класса должен нести воспитательную функцию. Фортепианное исполнительство приучает его быть терпеливым, трудолюбивым, прилежным, добрым и отзывчивым (герои некоторых пьес страдают, переживают), оптимистичным (любое музыкальное произведение несёт свет и надежду!), справедливым к себе и другим. Педагог, незаметно для ребёнка, проводит параллели с реальными жизненными ситуациями и готовит малыша к принятию верных правил поведения и выхода из сложных обстоятельств.

Обучение игре на фортепиано – очень сложный процесс. Нужно так организовать обучение, чтобы малыш чувствовал себя комфортно.

Для любого ученика самым трудным является этап разбора нотного текста. Очень много мелкой графической информации! Нужно найти на нотоносце ноту и определить её высоту, затем октаву, длительность. А ведь мы читаем нотный текст одновременно в двух партиях: партии правой руки и партии левой руки. Тут ещё знаки альтерации, штрихи, счёт...

Гораздо легче и интереснее дошкольнику осваивать нотный текст, когда он подпевает со словами подтекстовку. Я в своей работе очень часто использую подтекстовки, предложенные А.Д. Артоболевской [1] и свои собственные. Накопилась целая папка с такими стишками. Конечно, они не написаны по поэтическим канонам, но отражают характер и ритмический рисунок каждого мотива, фразы. Многие подтекстовки были сочинены в сотрудничестве с малышами. Ведь именно в сотрудничестве, взаимодействии достигается момент вдохновения и творческого инсайта. Я ценю те моменты, когда малыш берёт на себя роль учителя, поправляя меня, исправляя мои ошибки. Нужно стремиться к равному союзу во время работы и позволять себе самоиронию. Тогда ребёнок будет доверять педагогу и быстрее раскроет свои возможности.

Ещё на первом моём открытом уроке я получила совет: «Не нужно на уроке доказывать ученику, что Вы много знаете, многое умеете. Ваша цель – показать ребёнку, какая проблема перед ним стоит в данный момент, найти способ решения и на уроке добиться результата». Правило «здесь и сейчас». С тех пор я не отпускаю ребёнка, пока вместе с ним не решим задачу.

Нет универсальных методов, работающих во всех ситуациях одинаково эффективно. С каждым новым учеником, с каждым новым, да даже и старым произведением, нужно искать новые, современные способы решения задачи, понятные и интересные данному конкретному ребёнку!

Все методы и формы должны приносить удовольствие как ученику, так и самому педагогу. Работа и учёба в радость! Если в подготовительном классе привить ребёнку интерес к занятиям, любовь к Музыке, он и основной курс школы пройдёт легко, интересно и успешно!

Список использованной литературы:

1. Артоболевская, А.Д. *Первая встреча с музыкой: учебное пособие*. СПб.: Композитор, 2020. – 88 с.
2. Баренбойм, Л.А., Брянская, Ф.Д., Перунова, Н.Н. Под общ. ред. Л.А. Баренбойма. *Путь к музицированию. Школа игры на фортепиано. Выпуск 1. Первый год обучения*. Л.: Советский композитор, 1980. – 184 с.
3. Гладуэлл, М. *Гении и аутсайдеры. Почему одним всё, а другим ничего?* NEON Rocketbooks. М.: Изд-во МИФ, 2023. – 288 с.
4. Игнатъев, В.Г., Игнатьева, Л.В. *Я музыкантом стать хочу. Выпуск 1*. Минск: Шабатура Д.М., 2016. – 67 с.
5. Кисель, Э., Натансон, В., Николаев, А.А., Сретенская, Н. Под общ. ред. А.А. Николаева. *Школа игры на фортепиано*. М.: Музыка, 1964. – 220 с.
6. Яворский, Б.Л. *Письма. Воспоминания*. М.: Композитор, 2008. – 288 с.
7. Хереско, Л.П. *Музыкальные картинки*. Под общ. ред. Н.А. Копчевского. Л.: Советский композитор, 1983. – 136 с.
8. Suzuki. *Piano School: учебно-методическое пособие по игре на фортепиано с богатым нотным приложением в 7 томах*. 1978. URL: <https://notes.tarakanov.net/katalog/kompozitsii/suzuki-piano-school1>

ЕСКЕРТКІШТЕР – ХАЛЫҚТЫҢ ТАРИХИ ЖАДЫН ЖАҢҒЫРТУШЫ МҰРА

**Болыскенова Роза Болыскенкызы
Тлеубаева Динар Адилловна
тарих пәні мұғалімдері
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«№27 жалпы орта білім беретін мектебі»
КММ**

Адамзат тарихының ең құнды байлығы – оның өткендігі, сол өткендікті сақтап қалатын жәдігерлері, елдік пен ерліктің, мәдениет пен өркениеттің куәсі болған тарихи ескерткіштері. Кез келген халықтың рухани әлемі, дүниетанымы, жүріп өткен жолы, ұстанған құндылығы тасқа қашалған жазудан, күмбезге өрілген өрнектен, ғасырлар бойы сақталған ғимараттардан көрінеді. Сондықтан да ескерткіштер – өткен шактың үнсіз баяндаушысы ғана емес, бүгінгі ұрпаққа жол нұсқаушы, ұрпақтар сабақтастығын жалғастырушы тарихи жадтың тірі айнасы. Тарихи ескерткіштер – бұл халықтың өзін-өзі тану жолындағы ең сенімді ұстаздарының бірі. Олар адамзаттың ғана емес, әр халықтың жеке рухани болмысы мен мәдени кодын қалыптастырады. Уақыт қанша өткенімен, ұрпақ ауысқанымен, тарихи ескерткіштер жаңғырып, жаңа мағына таба береді. Өйткені адамның рухани сұранысы өзгермейді: адам әрқашан өзінің қайдан шыққанын, кім болғанын, қандай жолдан өткенін білгісі келеді. Ескерткіштер – осы сұрақтарға үнсіз жауап беретін мәңгілік дерек. Ескерткіштерді ұлттың айнасы деп атау тегін емес. Әрбір тарихи нысан белгілі бір кезеңнің тыныс-тіршілігінен, саяси құрылымынан, мәдениетінен, наным-сенімінен хабар береді. Мысалы, қазақ даласындағы көне қорғандар мен балбал тастар біздің бабаларымыздың дүниетанымын, өмір салтын, жауынгерлік өнерін көз алдымызға келтіреді. Көне Түркістан қаласы – мыңжылдық тарихтың сырын сақтаған қасиетті мекен. Ондағы Қожа Ахмет Ясауи кесенесі қазақ халқының ислам өркениетімен байланысын, діни-рухани құндылықтарын айқындайды. Мұндай ескерткіштер бізге тек материалдық мұра ретінде ғана емес, рухани бағдар, ұлттық жадты сақтаушы құдірет ретінде қажет. Халық өзінің тарихын ұмытса, оның болашағы да бұлыңғыр болмақ. Ал тарихи ескерткіштер – сол тарихты жанды күйінде жеткізуші ерекше феномен[1,17].

Адамзат жадында тарих тек кітаптар арқылы емес, көзбен көруге, қолмен ұстауға, жүреппен сезінуге болатын нақты нысандар арқылы сақталады. Оқулықтағы мәтін қанша әсерлі жазылса да, заттық мәдениеттен алған әсерге жетпейді. Мәселен, ортағасырлық ғимараттарды көргенде, бабалардың тұрмыс-тіршілігін, өнерін, құрылыс технологиясын, эстетикалық талғамын сезінуге болады. Бұл – тарихи сананы қалыптастырудың ең табиғи жолы. Ескерткіштер – өткен ұрпақтың бізге қалдырған аманаты. Ол аманатты сақтау арқылы біз өзімізді, өз болмысымызды сақтаймыз. Қандай да бір тарихи нысанның тозуы, бұзылуы – халықтың рухани жадында да бос кеңістік қалдырады. Сондықтан тарихи ескерткіштерді қорғау – тек мәдени міндет емес, ұлттық жауапкершілік[2,19].

Ескерткіштер – ұлттық бірегейліктің бастауы. Ұлттық бірегейлік дегеніміз – халықтың өзін өзгелерден ерекшелендіретін құндылықтар жиынтығы. Бұл құндылықтардың басты бөлігін тарихи мұралар құрайды. Себебі әрбір ескерткіш белгілі бір ұлттың өмір салтын, рухын, тарихын көрсетеді. Жетіген, домбыра, қобыз сияқты музыкалық ескерткіштерді немесе күмбездер мен бекіністерді алайық – бұлардың бәрі белгілі бір ұлттың өмірлік тәжірибесінен, эстетикалық жүйесінен, рухани талғамынан туған дүниелер[3,121].

Тарихи ескерткіштер арқылы адам өз тегін, өз мәдениетін, өз дәстүрін танып, соған мақтаныш сезімін оятады. Мысалы, «Алтын адам» табылғаннан кейін бүкіл елде ұлттық сана жаңа деңгейге көтерілді. Қазақтың ежелден батыр, өнерлі, өркениетті халық болғаны

дәлелденді. Бұл тек археологиялық жаңалық қана емес, ұлттық рухтың жаңғыруы болды. Ескерткіштерге тек архитектуралық нысан немесе қазба дерегі ретінде қарау жеткіліксіз. Олар – халықтың философиясы, эстетикасы, дүниеге көзқарасы. Ұлы даладағы тасқа қашалған таңбалар бабалардың тілі, ойы, сенімі, қуанышы мен қайғысының белгісі. Бейнелі ой-өрнектер тек ою-өрнек ретінде емес, символикалық мағынаға ие. Мәселен, «қошқармүйіз» өрнегі молшылықты, «сыңар өкше» – жалғыздықты, «құс қанаты» – бостандықты білдіреді. Бұдан халықтың дүниені бейнелі түрде, көркем түрде тануға бейім болғаны көрінеді. Ескерткіштердің әрқайсысы – мәңгілік сабақ. Олар адамды ойландырады, өткеннен өнеге алуға шақырады. Жас буын тарихи орындарға барған сайын өз елінің тарихын жақсырақ түсініп, ұлттық болмысын терең сезінеді. Бұл – рухани тәрбиенің ең мықты түрі[4,7].

Бүгінгі жаһандану заманында әлем халықтарының мәдениеттері бір-бірімен араласып жатыр. Ақпарат ағыны молайған сайын жас буынның өз тарихынан, өз болмысынан ажырау қаупі артуда. Осындай кезеңде тарихи ескерткіштер ұлттық иммунитеттің қызметін атқарады. Олар адамның бойына рухани тұрақтылық береді, өз тамырын ұмытпауға шақырады. Жаһандану жақсы мүмкіндіктер ашса да, ұлттық құндылықтардың жойылу қаупін де бірге алып келеді. Бірақ тарихи мұралар бұл қауіпке қарсы тұра алатын берік қалқан. Оларды сақтау – тек мәдениет министрлігінің немесе ғалымдардың ғана жұмысы емес. Бұл – әрбір азаматтың борышы. Мәдени мұраға құрмет – өз халқына деген құрмет. Тарихи ескерткіштер жас ұрпақты тәрбиелеудің қуатты құралы. Олар оқушыны патриотизмге, ұлттық санаға, елжандылыққа баулиды. Мәселен, батырлар бейнесі бейнеленген ескерткіштер елін қорғаған ерлердің рухын сезінуге мүмкіндік береді. Кесенелер мен қорғандар абыройлы тұлғаларға деген құрметті оятады. Ескерткіштерді аралау арқылы оқушы тарихи ортаға еніп, өткенді көз алдына елестетеді. Бұл оның ұлттық сәйкестігін, тарихи санасын, рухани мәдениетін қалыптастырады. Сондықтан мектеп бағдарламасына тарихи орындарға экскурсия жасау, мұражаймен жұмыс істеу сияқты әрекеттерді кеңінен енгізу қажет. Ескерткіштер – бірнеше буынды жалғап тұрған көпір іспетті. Өткен мен бүгінді, бүгін мен болашақты байланыстыратын рухани нүкте. Бабалар қолтаңбасы арқылы келешекке үміт қалдырған. Біз сол үмітті ақтап, тарихи мұраларды сақтау арқылы ұрпақтар арасындағы байланысты үзбей, рухани сабақтастықты жалғастырамыз. Ескерткіштерді көрген сайын адам: «Менің ата-бабаларым осындай өркениет жасаған екен. Менің де міндетім – солардың мұрасын жалғастыру» – деген ой түйеді. Бұл ой – адамды ізгілікке, жауапкершілікке, еліне деген сүйіспеншілікке баулиды. Ұлттық мұраның қадірін білу – өркендеудің белгісі. Бүгінгі даму жолында тарихи ескерткіштерді сақтау – елдің өресі мен мәдени деңгейінің айқын көрсеткіші. Әлем елдеріне назар аударсақ, дамыған мемлекеттер өз тарихи мұрасына айрықша көңіл бөледі. Себебі өркениеттің биігіне жеткен елдер тарихқа да, мәдениетке де құрметпен қарайды. Қазақстанда да соңғы жылдары тарихи ескерткіштерді қалпына келтіру, қорғау, зерттеу жұмыстары жандануда. «Мәдени мұра», «Рухани жаңғыру» бағдарламалары аясында көптеген нысандар мемлекет қамқорлығына алынды. Бұл – тәуелсіз елдің өзінің мәдени мұрасына деген құрметі мен жауапкершілігінің көрінісі. Тарихи ескерткіштер – халықтың жүріп өткен жолының, дүниетанымының, мәдениетінің ең көрнекті куәгері. Олар – үнсіз мұғалім, көрінбейтін шежіре, тозбайтын тағылым. Әрбір ескерткіш – халықтың жадында мәңгілік сақталған сырлы хат, уақыттан қалған аманат. Сол аманатты сақтау – біздің парызымыз. Ескерткіштерді қадірлеу – өткенге құрмет көрсету ғана емес, болашақты жарқын ету. Себебі тарихын ұмытқан халықтың болашағы қапия. Ал өзінің мәдени мұрасын көзінің қарашығындай сақтай білген ел – ешбір заманда жұтылмайды, жоғалмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдіжәми, С. Қазақстанның тарихи-мәдени мұралары. – Алматы: Санат, 2019. – 256 б.
2. Ақынжанов, М. Қазақ хандығы дәуіріндегі тарихи ескерткіштер. – Алматы: Білім, 2018. – 198 б.
3. Марғұлан, Ә.Х. Ежелгі Қазақстан мәдениеті. – Алматы: Өнер, 2005. – 312 б.
4. Берденова, Қ. Тарихи жад және ұлттық бірегейлік. – Астана: Фолиант, 2021. – 230 б.

ЖАС ОРЫНДАУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ЖЕТІГЕН АСПАБЫ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Азилкияшева Жазира Абылайхановна

жетіген сыныбы мұғалімі

Семей қаласы «№1 Балалар музыка мектебі»

Қазақ халқының ежелден келе жатқан рухани мәдениетіне көз салсақ, музыка өнерінің халқымыздың дүниетанымы мен болмысын айқындауда шешуші рөл атқарғанын байқаймыз. Ән мен күй – қазақтың жан коды, рухани жадын сақтаушы, ұлттық болмыстың көркем айнасы. Ұрпақ тәрбиесінде музыканың рухани, мәдени, тәрбиелік мәні ғасырлар бойы жоғары бағаланған. Қазіргі таңда қосымша білім беру ұйымдары, өнер мектептері мен музыка студиялары балалардың шығармашылық әлеуетін ашатын негізгі орталықтарға айналып отыр. Мұнда музыкалық аспаптардың тәрбиелік ықпалы ерекше орын алады. Сол ұлттық аспаптардың ішінде жетіген – қазақ мәдениетінің

терең қатпарларын ашатын, ғасырлар бойы дамып, бүгінгі ұрпаққа жеткен ерекше мұра. Жетігеннің жұмсақ та сазды үні баланың ішкі сезімін тербетіп, жан дүниесін байытады, ойлау аясын кеңейтеді, шығармашылыққа жетелейді. Бұл аспап музыкалық сабақтағы қарапайым құрал емес, ұлттық рухани әлемге бастайтын эстетикалық көпір. Сондықтан жетігенді білім беру процесіне енгізу – ұлттық мәдениетті заманауи білім беру тәжірибесімен үйлестіретін маңызды педагогикалық бағыт. Қаламыздағы «Ақбаян» жетігеншілер ансамблі музыка мектебінің оқушыларынан құралған.

Жетіген аспабының музыкалық және тәрбиелік мүмкіндіктері

Жетіген — қазақтың ең көне аспаптарының бірі. Оның құрылымы қарапайым көрінгенімен, дыбыс табиғаты аса күрделі әрі бай. Көп ішекті болуына байланысты жетіген табиғи дыбыс бояуын сақтап, түрлі әуездік өрнектерді нәзік түрде жеткізуге мүмкіндік береді. Аспаптың дауысында табиғат үні, жел сыбдыры, су сылдыры, құс үні сияқты табиғи гармониялық әуендер сезіледі. Сондықтан оның әуені баланың сезімдік қабылдауын тереңдетіп, эмоционалды интеллектінің дамуына әсер етеді. Музыканың адам бойындағы эмоцияны оятушылық қасиеті белгілі. Жетігеннің үні балаға ерекше ықпал етеді: тыныштық, жұмсақ әсер, қиял әлеміне жетелейтін әуезді толқын – мұның барлығы шығармашылық қабілеттің оянуына табиғи алғышарт жасайды. Аспаптың тәрбиелік мүмкіндіктерін бірнеше бағытта қарастыруға болады:

- Ұлттық сана мен мәдени мұраға қызығушылық. Жетігенді меңгеру арқылы бала қазақ халқының тарихымен байланысады, мәдени дәстүрдің жалғастырушысы екенін сезінеді.
- Эстетикалық талғамды жетілдіру. Нәзік әуенді тыңдау мен орындау әсемдікті қабылдау қабілетін күшейтеді.
- Еңбек, шыдамдылық, зейін тәрбиесі. Жетігенде ойнау дәлдікті, қозғалыс үйлесімділігін, ырғақ пен темп сезімін талап етеді. Бұл – баланың мінезін тәрбиелейтін құнды факторлар.
- Ішкі мәдениет: Аспаппен жұмыс істеу кезінде дене-қимыл мәдениеті, эмоцияны сезіну, музыканы түсіну дағдылары қалыптасады.

Осылайша жетіген тек музыка үйретуші құрал емес, тұлғаның жан әлемін байытатын тәрбиелік ортаға айналады[1,7].

Шығармашылық қабілет және оның дамуына әсер ететін факторлар

Шығармашылық қабілет – адам бойындағы жаңа идея тудыру, бейнелі ойлау, эмоциялық сезімталдық, музыкалық интуиция, қиял мен қабылдау үйлесімінің жиынтығы. Баланың шығармашылығы биологиялық факторларға ғана емес, педагогикалық ортаға,

сабақтың құрылымына, мұғалімнің қолдауына және эмоционалдық климатқа тікелей байланысты. Музыкалық шығармашылықтың негізі – музыкалық ойлау. Ол мына процестерден тұрады:

- әуенді сезіну;
- дыбыс биіктігін ажырату;
- ырғақты қабылдау;
- музыкалық ойды дамыту.

Жетіген бұл қасиеттерді қалыптастыру үшін өте қолайлы құрал. Оның импровизация жасауды жеңілдететін құрылымы балаға әуенді еркін құруға мүмкіндік береді. Жұмсақ дыбыс реңктері қиялды дамытады, ал әр ішектің ерекшелігі музыкалық бейнені еркін ойлауға үйретеді. Шығармашылық қабілетке әсер ететін маңызды факторлар:

- Қолайлы орта. Бала өзін еркін сезінсе, шығармашылық әрекетке белсенді кіріседі.
- Мұғалімнің шеберлігі мен қолдауы. Шабыт беретін, қызықтыратын педагог баланың ішкі потенциалын аша алады.
- Әдістемелік тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылған сабақ.
- Музыканы қызығушылықпен қабылдау[2,9].

Жетіген осы факторлардың барлығымен үйлесіп, шығармашылық дамудың табиғи ортасына айналады. Музыкалық тыңдалым — шығармашылық дамудың алғашқы баспалдағы. Жетіген сабақтарында оқушылар түрлі шығармаларды тыңдап, олардың әуендік құрылымын, көңіл күйін, табиғи көріністерге ұқсастығын талдайды. Мысалы, баяу әуен желдің баяу тербелісін, жылдам ырғақ су тасқынының сылдырына ұқсайды. Бұл — баланың елестету қабілетін дамытатын әдіс. Импровизация — музыкалық шығармашылықтың жүрегі. Жетігенде импровизация жасау өте жеңіл: дыбысы жұмсақ, реңктері бай, ішектердің диапазоны кең. Мұғалім оқушыға белгілі бір әуенді жалғастыру, жаңа ритм шығару, ішектер дыбысын үйлестіру сияқты тапсырмалар береді. Бұл әдіс арқылы бала өзін композитор ретінде сезініп, өзіне сенімділігі артады. Музыкалық шығарманы әртүрлі көңіл күйде орындау баланың эмоциялық ойлауын дамытады. Бір әуенді «қуанышты», «сағынышты», «толғанысты» түрде жеткізу арқылы бала музыканың мазмұнын сезініп, оны өзінің ішкі әлемімен байланыстырады[3,17].

Музыканы сурет арқылы бейнелеу, әңгіме құрау немесе қимыл қозғалысымен көрсету - шығармашылық ойды күрделі деңгейде дамытады. Бұл балалардың ойлауын кеңейтеді, өнердің түрлі саласы арасындағы байланысты түсінуге көмектеседі. Жетігенге бейімделген қазақ халық әуендері балалардың рухани дамуына ерекше әсер етеді. Халық күйлерінің әуездік құрылымы, философиялық мазмұны баланың ұлттық сана-сезімін оятады. Ұлттық репертуарды меңгеру — мәдени дамудың ең маңызды құралы. Жетіген сабағындағы негізгі тұлға – педагог. Ол баланың шығармашылық дамуын бағыттайтын жетекші, рухани тәрбиеші, мотивация беруші. Педагогтің кәсіби шеберлігі бала бойындағы талантты ашудың негізгі кепілі. Жетігенмен шұғылданатын балалар көбіне эмоционалдық тұрғыда тұрақты, эстетикалық сезімі жоғары, ойлау қабілеті дамыған болып келеді. Аспапта ойнау қозғалыс үйлесімділігін, зейін шоғырлануын, жауапкершілікті қажет етеді, бұл дағдылар баланың мінезінде орнығады. Жетігеннің әуені баланың ішкі әлемін тыныштандырып, терең сезімдерді ашуға көмектеседі. Ең бастысы — жетіген ұлттық сана-сезімді күшейтеді. Бала өзін ұлттық мәдениеттің жалғастырушысы ретінде сезінеді, бұл оның тұлғалық қалыптасуына үлкен ықпал етеді. Жетіген – баланың жанын тәрбиелейтін аспап. Оның үні арқылы бала әлемді, табиғатты, сезімді, тарихты сезіне бастайды. Сондықтан бұл аспапты қосымша білім беру процесінде кеңінен қолдану — шығармашылық тұлға қалыптастырудың тиімді әрі ұлттық дәстүрмен сабақтас жолы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Аманов, Б. *Қазақтың музыкалық аспаптары*. – Алматы: Өнер, 1986.
2. Арынғазиева, Ш. *Қазақтың көпшіекті музыкалық аспаптары*. – Алматы: Ғылым, 2014.
3. Болатова, А. *Музыкалық мәдениет негіздері*. – Алматы: Білім, 2012.

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР — ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНІҢ АЛТЫН ҚАЗЫҒЫ

Маутқанова Жаңылтай Кеңесбекқызы
әдіскер-тәрбиеші
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі
«№11 «Ертөстік» бөбекжайы» КМҚК

Қазіргі заманда әр ұлт өзінің мәдени-рухани құндылықтарын сақтау мен дамыту мәселесіне ерекше мән беруде. Әсіресе мектепке дейінгі жас — баланың тұлға ретінде қалыптасуындағы ең маңызды кезең. Бұл жас кезеңінде баланың психикалық, әлеуметтік, эмоционалдық және физикалық дамуы жедел түрде жүреді. Осы кезеңде қалыптасқан қасиеттер мен дағдылар бала өмірінің кейінгі кезеңдерінде оның мінез-құлқы мен жеке тұлға ретінде қалыптасуына тікелей әсер етеді. Сондықтан мектепке дейінгі тәрбие мен білім беру процесінде ұлттық құндылықтарды меңгерудің маңызы ерекше. Баланың бойына ұлттық сана, адамгершілік қасиеттер, сыйластық пен бауырмалдық, еңбекқорлық, жауапкершілік және отансүйгіштік қасиеттерді дарыту — оның болашақ өмірінің негізін қалайды. Ұлттық құндылықтармен таныстыру тек теориялық сипатта ғана емес, практикалық әрекет арқылы жүзеге асырылуы қажет. Себебі бала тек көріп, тыңдаған нәрсесін есте сақтап қана қоймай, оны тәжірибе арқылы меңгереді. Осы тұрғыдан алғанда, баланы тәрбиелеудің ең тиімді және нәтижелі жолдарының бірі — ұлттық ойындар арқылы тәрбиелеу. Ұлттық ойындар — қазақ халқының тарихынан, мәдениетінен және тұрмыс-тіршілігінен сыр шертетін ерекше құрал. Олар тек қимыл-қозғалысты дамытумен шектелмейді. Ойын барысында бала топпен қарым-қатынас жасау, өз ойын жеткізу, басқалардың пікірін тыңдау, бір-біріне көмектесу сияқты әлеуметтік дағдыларды меңгереді. Сонымен қатар, ұлттық ойындар балалардың ойлау қабілетін, зейінін, есте сақтауын дамытады, креативтілігін арттырады. Бұл қасиеттер тек мектепке дейінгі кезеңде ғана емес, болашақта баланың оқуға, кәсіби қызметке және әлеуметтік өмірге бейімделуінде маңызды рөл атқарады. Ұлттық ойындар арқылы бала рухани-адамгершілік қасиеттерді меңгереді. Мысалы, ойын барысында әділдік, төзімділік, батылдық, ептілік, бір-біріне деген сыйластық сезімі қалыптасады. Бұл қасиеттер тек сыртқы тәрбие арқылы емес, ойынның ішкі мазмұны арқылы табиғи түрде дамиды. Сондықтан ұлттық ойындарды тек көңіл көтеру немесе уақыт өткізудің құралы деп қарауға болмайды — олар әрбір баланың бойына ұлттық сана мен мәдениетке деген құрметті қалыптастыратын алтын қазына. Осылайша, мектепке дейінгі жастағы балаларды ұлттық ойындар арқылы тәрбиелеу — олардың жан-жақты дамуы мен рухани қалыптасуына елеулі үлес қосатын тиімді әдіс. Ұлттық ойындар тек қана ойын емес, ұрпақты тәрбиелеудің маңызды құралы, келешек ұрпаққа ұлттық мәдени мұра мен адамгершілік құндылықтарды жеткізудің алтын қазығы болып табылады[1,27].

Ұлттық ойындардың педагогикалық мәні

Ұлттық ойындар педагогикалық тұрғыдан қарағанда тек ойын құралы ғана емес, тәрбие мен білім берудің тиімді әдісі болып табылады. Мектепке дейінгі балалардың ойлау қабілетін, есте сақтауын, логикалық ойлауын және әлеуметтік дағдыларын дамытуда ойынның рөлі ерекше.

Мысалы, қазақтың дәстүрлі ойындары:

- «Асық ату» — дәлдік пен зейін, ептілікке үйретеді;
- «Қаршыға» — топпен бірлесе әрекет етуді үйретеді;
- «Сиқырлы қап» — логикалық ойлауды дамытады;
- «Түйе мен керуен» — есте сақтау мен стратегия жасау қабілетін жетілдіреді.

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, ойын формасында берілген ақпарат баланың есінде ұзақ сақталады және ол оны тәжірибеде қолдана біледі. Сондықтан ұлттық ойындар арқылы балалар тек көңіл көтеріп қана қоймай, мақсатты іс-әрекет арқылы маңызды дағдыларды меңгереді. Ұлттық ойындар арқылы балаға берілетін тәрбие сабақтары өмір бойы қолданылатын құндылықтар мен әдет-ғұрыптарды қамтиды. Балалар ойын барысында әділдік, кезек күту, топпен әрекет ету, бір-біріне көмектесу сияқты қасиеттерді үйренеді. Бұл өз кезегінде олардың әлеуметтік дамуына және болашақ өмірге бейімделуіне маңызды үлес қосады[2,15].

Ұлттық ойындардың тәрбиелік әсерін күшейту және балалардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ету үшін ең маңызды факторлардың бірі — отбасы мен тәрбиешінің бірлескен әрекеті. Мектепке дейінгі кезеңдегі бала үшін ойын — табиғи, күнделікті әрекет, сонымен қатар оның ойлау, сезіну, сөйлеу қабілетін дамытуға арналған басты құрал. Осыған байланысты, ата-аналар мен тәрбиешілердің дұрыс ұйымдастырылған іс-әрекеті баланың ұлттық құндылықтарды меңгеруіне, рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға тікелей ықпал етеді. Отбасы — баланың алғашқы мектепі, оның алғашқы тәрбиешісі. Бала отбасында ата-анасының әрекетін бақылап, олардың өмірлік ұстанымдарын қабылдайды. Сол себептен ата-аналар ұлттық ойындарды тек көңіл көтеру құралы ретінде емес, баланың рухани және әлеуметтік дамуының бір бөлігі ретінде қолдануы қажет. Мысалы, ата-аналар балаларымен бірге «Асық ату», «Қыз қуу» немесе «Тоғызқұмалақ» сияқты ұлттық ойындар ойнаған кезде тек ойынның ережесін үйретіп қана қоймай, әр ойынның тарихын, мағынасын түсіндіруі керек[3,7].

Бұл балаларға ойын барысында ұлттық мәдениетке деген қызығушылық пен құрметті қалыптастырады, олардың ұлттық санасы мен рухани дамуына үлес қосады. Сонымен қатар, ата-ана мен бала арасындағы бірлескен ойын процесі баланың эмоциялық әлемін байытады. Балалар ата-анасымен бірге ойнаған кезде өз сезімдерін еркін білдіруге, ойындағы қиындықтарды жеңуге, өз-өзіне сенімді болуға үйренеді. Бұл процесс олардың эмоциялық интеллектін, әлеуметтік дағдыларын және топтағы өз орнын сезіну қабілетін дамытады. Ата-ананың ойынға қатысуы баланың бір-бірімен қарым-қатынас жасау, ережені сақтау және әділдік принциптерін түсіну дағдыларын нығайтады. Ал тәрбиешінің рөлі ойын барысында тәрбиелік мәнді жүйелі түрде жүзеге асыруда аса маңызды. Тәрбиеші әрбір ойынның мақсатын, педагогикалық мәнін нақты білуі керек. Ол балалардың жас ерекшеліктеріне сай ойындарды таңдап, олардың әрқайсысының физикалық, психикалық және әлеуметтік дамуына ықпалын ескереді. Мысалы, «Атқа міну» немесе «Қаршыға» сияқты қозғалысты ойындар арқылы балалардың ептілігі, икемділігі дамытылады, ал «Тоғызқұмалақ» немесе «Сиқырлы қап» сияқты ойындар ойлау қабілетін, логикасын және зейінін жетілдіруге көмектеседі. Тәрбиеші мен отбасының бірлескен әрекеті нәтижесінде ойын тек көңіл көтеру құралы болудан шығып, баланың ұлттық құндылықтарды меңгеруіне және рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған тәрбиелік құралға айналады. Тәрбиеші балалардың әрқайсысының мінез-құлқы мен даму ерекшеліктерін ескере отырып, ойын процесінде ынталандыру, мадақтау және түзету арқылы олардың өзіндік қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді. Отбасы мен тәрбиешінің бірлескен әрекеті — ұлттық ойындардың тәрбиелік әлеуетін толық ашуға мүмкіндік беретін негізгі фактор. Балалар үшін ойын тек көңіл көтерудің құралы емес, ұлттық мәдениет пен дәстүрге қызығушылықты арттыру, рухани-адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру және әлеуметтік дағдыларды дамыту жолындағы тиімді әдіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Аманжолов, М. Қазақ ұлттық ойындары: тарихи-этнографиялық зерттеу. Алматы: Қазақ университеті, 2015. — 248 б.
2. Бейсенова, Г. Мектепке дейінгі тәрбиеде ұлттық ойындарды қолдану. Алматы: Білім, 2018. — 132 б.
3. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту бағдарламасы. Нұр-Сұлтан, 2020.

БӨБЕКЖАЙДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БАҒДАРЛАМАСЫ: САЛТ-ДӘСТҮР МЕН ӘДЕТ-ҒҰРЫПТЫ МЕНГЕРУ

Жумабаева Гульмира Абуқызы
тәрбиеші

Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі

«№11 «Ертөстік» бөбекжайы» КМҚК

Қазақ халқының ұлттық құндылықтары мен дәстүрлері ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа жетіп келеді. Салт-дәстүр мен әдет-ғұрып тек тарихи мұра ғана емес, сонымен бірге адамгершілікке, сыйластыққа, бауырмалдыққа, ұжымдық өмірге баулу жолындағы маңызды тәрбие көзі болып табылады. Қазіргі заман талабына сай, ұлттық тәрбие беру мәселесі мектепке дейінгі жас кезеңінде ерекше мәнге ие, себебі бала балабақшаға келген алғашқы сәттен бастап тұлға ретінде қалыптасады. Оның мінез-құлқы, әдеп-ғұрпы және әлеуметтік дағдылары осы кезеңде негізделеді. Мектепке дейінгі тәрбие баланың жан-жақты дамуының, рухани санасының қалыптасуының, сондай-ақ ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншіліктің бастауы болып табылады. Сол себепті бөбекжайдағы ұлттық тәрбие бағдарламасы, әсіресе салт-дәстүр мен әдет-ғұрыпты меңгерту бағытындағы іс-шаралар, қазіргі қоғамдағы тәрбие процесінде маңызды рөл атқарады.

Бұл мақалада біз бөбекжайдағы ұлттық тәрбие бағдарламасының мәні мен мақсатын, құрылымын, салт-дәстүр мен әдет-ғұрыпты меңгерту жолдарын, сондай-ақ тәрбиенің тиімділігін арттырудағы тәрбиеші мен ата-ананың рөлін қарастырамыз.

Ұлттық тәрбие бағдарламасының басты мақсаты — баланы қазақ халқының мәдени мұрасымен таныстыру, оған адамгершілік, еңбекқорлық, сыйластық, бауырмалдық сияқты қасиеттерді сіңіру. Бұл бағдарлама арқылы бала тек біліммен ғана таныспайды, сонымен қатар:

- Ұлттық мәдениетке қызығушылық танытады. Балалар ұлттық киімдер, тағамдар, мерекелер арқылы өз халқының тарихын, мәдени дәстүрін түсінеді.
- Әдеп-ғұрыпқа үйренеді. Қазақ дәстүріндегі сәлемдесу, қонақжайлылық, сыйластық сияқты нормалар күнделікті өмірде қалыптасады.
- Рухани дамиды. Баланың эмоционалды және әлеуметтік интеллектісі жетіледі, қоғамдағы өз орнын түсінеді.
- Ұлттық ойындарды меңгереді. Асық ойыны, тоғызқұмалақ, қазақша күрес сияқты ойындар арқылы ептілік, төзімділік, әділдік қасиеттері дамиды.

Бағдарламаның мақсаты нақты және өлшенетін болуы қажет. Мысалы, «балалар мерекелерде ұлттық киім киіп, дәстүрлі ойындарды ойнай алады», «балалар қазақ тілінде қарапайым амандасу формаларын пайдаланады», «балалар отбасы мен достарына сыйластық көрсетуді үйренеді» сияқты нақты мақсаттар белгіленеді.

Қазақ халқының мәдени мұрасы бай және сан қырлы. Оның ішінде дәстүрлі мерекелер, ұлттық тағамдар мен киімдер, әдебиет пен фольклор балалардың рухани дамуы мен ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда маңызды орын алады. Мектепке дейінгі тәрбие кезеңінде осы құндылықтарды меңгерту ерекше маңызды, себебі бала осы кезеңде тұлға ретінде қалыптасады, оның мінез-құлқы, әдеп-ғұрпы, тілдік және әлеуметтік дағдылары осы шақта негізделеді. Балаларға қазақ халқының дәстүрлі мерекелерін түсіндіру арқылы олар өз тарихымен және мәдениетімен танысады. Мәселен, Наурыз — табиғат жаңарып, өмірге жаңа леп келетін, отбасы мен достардың бірлігін арттыратын мереке ретінде балаларға таныстырылады. Наурыздың салт-дәстүрлері — дастарқан жайып, кісі қонаққа шақыру, сыйластық көрсету, ескі өкпе-ренішті кешіру — балаларға қоғамдағы дұрыс қарым-қатынас қағидаларын үйретеді. Тәуелсіздік күні сияқты мемлекеттік мерекелер балаларға өз елін сүйге, тарихын құрметтеуге, патриоттық сезімге тәрбиелейді. Ал туған күндер мен отбасылық мерекелер балаларға мерекелік дәстүрлерді сақтау, сыйластықты, бірлік пен

ынтымақты көрсету сияқты құндылықтарды үйретеді. Мерекелерде балалар тек біліммен ғана таныспай, оларды тәжірибеде қолдануды үйренеді. Мысалы, сыйлық беру, сәлемдесу, дастарқанға отыру сияқты қарапайым іс-әрекеттер арқылы балалар өздерінің әлеуметтік рөлдерін түсінеді. Ұлттық тағамдар мен киімдер арқылы балалар өз халқының мәдени ерекшеліктерін меңгереді. Қазақ халқының дәстүрлі тағамдары — бешбармақ, қымыз, қазы-карта, бауырсақ сияқты — тек дәмі жағынан ғана емес, оларды дайындау мен дастарқанға қою рәсімі арқылы да мәдени тәжірибені жеткізеді. Балалар тағамдардың тек ас қана емес, халықтың өмір сүру салты мен бірлік символы екенін түсінеді. Ұлттық киімдер — шапан, бешпет, қызыл матадан тігілген көйлек — балаларға дәстүрлі өнердің, эстетиканың, әсемдіктің мәнін танытады. Киімнің түсі, ою-өрнегі және сәндік элементтері арқылы бала қазақ халқының дүниетанымымен танысады, эстетикалық талғам қалыптастырады[1,36].

Балаларды әдебиет пен фольклор арқылы тәрбиелеу — олардың тілдік қабілеттерін, ойлау, қиял және эмоционалдық дамуын жетілдірудің маңызды жолы болып табылады. Қазақ ертегілері, мақал-мәтелдер, жұмбақтар балаларға тек көңілді уақыт өткізу құралы емес, сонымен қатар дұрыс пен бұрысты, әділдік пен әділетсіздікті танудың негізгі көзі болып табылады. Мәселен, ертегілерде батырлық, достық, мейірімділік, адалдық сияқты қасиеттер дәріптеледі, ал балалар осы қасиеттерді кейіпкерлердің әрекеттері арқылы түсінеді. Мақал-мәтелдер мен жұмбақтар балалардың тілдік қорын байытып, ойлау қабілеттерін дамытады, сонымен қатар логикалық ойлауға үйретеді[2,14].

Ұлттық ойындар — балаларды физикалық және интеллектуалдық тұрғыдан дамытуға бағытталған маңызды құрал. Мысалы, асық ойыны, тоғызқұмалақ, «Көршісін тап» сияқты ойындар тек көңіл көтеру ғана емес, сонымен қатар ептілік, шапшаңдық, стратегия құру, әділдік және төзімділік сияқты қасиеттерді дамытады. Балалар ойын барысында топтық әрекетті меңгереді, бір-біріне көмектесуді, сыйластықты, тәртіпті сақтауын үйренеді. Сонымен қатар ұлттық ойындар арқылы бала өз мәдениетіне қызығушылық танытып, ұлттық дәстүрді тәжірибеде қолдана бастайды. Сұрақ-жауап және әңгімелесу әдістері арқылы балалардың тілдік дағдылары қалыптасады, сөйлеу мәдениеті жетіледі. Мұндай сабақтарда бала өз ойын еркін жеткізуді, сұрақ қоюды, пікір білдіруді үйренеді. Сонымен қатар бұл әдіс балалардың өзара қарым-қатынасының дамуына, топта белсенді әрекет етуге, тыңдай білуге және бір-бірінің пікірін сыйлауға үйретеді[3,25].

Қорытындылай келе айтарымыз, мектепке дейінгі жас кезеңінде қазақ халқының дәстүрлі мерекелерін, ұлттық тағамдар мен киімдерді, әдебиет пен фольклорды меңгерту балалардың рухани және әлеуметтік дамуына, ұлттық сана-сезімінің қалыптасуына үлкен үлес қосады. Ұлттық ойындар, театрлық және шығармашылық сабақтар, сұрақ-жауап әдістері арқылы балалар тек білім алып қана қоймай, сонымен қатар өз мәдениетіне деген сүйіспеншілікті, адамгершілік қасиеттерді, логикалық және шығармашылық ойлауды дамытады. Бала осылайша жеке тұлға ретінде қалыптасып, қоғамдағы өз орнын түсініп, өз халқына құрметпен қарайтын азамат болып өседі. Ұлттық тәрбие бағдарламасының маңызды қағидасы — білімді тәжірибемен үйлестіру. Яғни, балалар тек ақпаратты естіп қана қоймай, оны іс жүзінде қолдануы тиіс. Мерекелерді өткізу, ұлттық тағамдарды дайындау, киім үлгілерін тану, ертегілерді сахналау — мұның барлығы балалардың сабақ барысында алған білімін өмірге байланыстыруға мүмкіндік береді. Осылайша, мектепке дейінгі кезеңде берілген ұлттық тәрбие баланың жан-жақты дамуына, рухани байлығына және ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігіне негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбділдин, Б. «Мектепке дейінгі тәрбие және оның әдістемесі». Алматы, 2018.
2. Сәрсенова, Г. «Ұлттық тәрбие мен дәстүрлі мерекелерді мектепке дейінгі білімде қолдану». Алматы, 2020.
3. Құрманғалиев, Т. «Қазақ халқының дәстүрлі ойындары». Астана, 2017.

ӘЖЕ БЕЙНЕСІ – ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ӘЛЕМІ

Сакалова Назгуль Ашкеновна
тәрбиеші

Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі

«№11 «Ертөстік» бөбекжайы» КМҚК

Әже – әр отбасының алтын қазығы, әр үйдің жүрегі.

Қазақ халқының мәдениетінде әже бейнесі ерекше маңызды орын алады. Ол тек сүйіспеншілік пен мейірімнің символы ғана емес, баланың өмірінде алғашқы тәрбиеші, рухани жол сілтеуші. Қазақ халқы үшін әже – ұрпақ сабақтастығының кепілі, ұлттық дәстүр мен әдет-ғұрыптың тірегі. Әжелердің өмір тәжірибесі, әңгімелері, даналық сөздері арқылы бала адамгершілік, еңбекқорлық, сыйластық, бауырмалдық сияқты

қасиеттерді бойына сіңіреді. Балабақшада балаларды тәрбиелеуде әже бейнесін пайдалану ерекше маңызды. Өйткені балабақша – баланың тұлға ретінде қалыптасуының алғашқы және негізгі кезеңі. Осы кезеңде бала өзінің қоршаған ортадағы рөлін, әлеуметтік дағдыларын, әдеп-ғұрпын меңгереді. Әже бейнесі осы тәрбиенің негізгі құралдарының бірі ретінде көрінеді. Әжелердің әңгімелері, ертегілері, мақал-мәтелдері мен жұмбақтары арқылы балалар ұлттық мәдениет пен рухани құндылықтарды танысады. Әже бейнесін ұлттық тәрбие құралы ретінде пайдалану – бұл тек баланы сүйіспеншілікке үйрету ғана емес. Бұл балаға өзінің ұлттық тамырын тануға, халық мәдениетін, салт-дәстүрін бағалауға мүмкіндік береді. Мысалы, әжелердің айтуымен Наурыз мерекесі, туған күндер, Тәуелсіздік күні сияқты дәстүрлі мерекелер туралы әңгімелер балаларға мерекенің мәнін түсінуге көмектеседі. Олар мерекелерді тек көңіл көтеру сәті деп емес, халықтың тарихы мен мәдениетін көрсету жолы деп түсінеді. Балалар әжелерінің жасаған ұлттық тағамдары туралы әңгімелер арқылы қазақтың дастарқан мәдениетімен танысады. Дастарқанға қойылатын ұлттық тағамдар, олардың жасалу ерекшеліктері, дәмі мен мәні – баланың санасына ұлттық мәдениеттің тереңдігін енгізеді. Әжелердің ертегілері мен мақал-мәтелдері арқылы балалар тек қызықты әңгімелер тыңдайды деп ойлаудың қажеті жоқ. Өр ертегі, әр мақал балаға адамгершілік тәрбие береді. Мысалы, қазақ ертегілеріндегі әділдік пен адалдыққа үйрететін кейіпкерлер балалардың ойлау қабілетін дамытады. «Ертегідегі батыр», «Тазша бала», «Аққудың сыры» сияқты әңгімелер баланың ой-өрісін кеңейтеді, дұрыс пен бұрысты, әділдік пен әділетсіздікті тануға үйретеді. Мақал-мәтелдер – тілдік дағдыларды дамытуға, ойлау қабілетін жетілдіруге көмектеседі. Мысалы, «Бірлік бар жерде тірлік бар», «Білімді мыңды жығады» деген мақалдар балаларға әлеуметтік және моральдық түсінік береді. Балабақшада әже бейнесін қолдану арқылы баланың көркемдік талғамын дамыту да маңызды. Театрлық ойындар, көркем шығармашылық сабақтар баланы тек шығармашылыққа үйретіп қана қоймай, ұлттық дәстүр мен мәдениеттің көрінісін таныстырады. Мысалы, балалар әжелерінің рөлін сомдай отырып, ұлттық киім киіп, дастарқан әзірлеу немесе мерекелік әдет-ғұрыптарды көрсету арқылы ұлттық мәдениетті бойына сіңіреді. Сонымен қатар, сурет салу, аппликация жасау, мүсіндеу сияқты шығармашылық әрекеттер арқылы бала өзінің эмоциясын білдіруді үйренеді, эстетикалық талғамын дамытады. Әже бейнесі арқылы балалар қозғалыс, ойлау, тіл, әлеуметтік дағдыларын дамытады. Ұлттық ойындар – асық ойыны, тоғызқұмалақ, «Көршісін тап», «Алтын сақа» – баланың ептілігін, шапшаңдығын, логикалық ойлау қабілетін жетілдіреді. Ойындар тек көңіл көтеру құралы емес, олар арқылы бала әділдікті, өзара сыйластықты, топта жұмыс істеуді үйренеді. Сонымен қатар, сұрақ-жауап және әңгімелесу әдістері арқылы баланың тілдік дағдылары қалыптасады, сөздік қоры артады, ой түйіндеу қабілеті дамиды.

Балабақшада әже бейнесін дәріптеу тек балаларға арналған іс-шаралармен шектелмейді. Бұл жұмыс ата-ана мен отбасының қатысуын қажет етеді. Отбасы баланың балабақшада үйренген ұлттық дәстүрлерді тәжірибеде қолдануына қолдау көрсетеді. Мысалы, ата-ана балаға ұлттық ойындарды үйретеді, мерекелерді отбасыда атап өтеді, дәстүрлі тағамдарды бірге дайындайды. Сол арқылы бала өз мәдениетін өмірде қолдана алады, ұлттық құндылықтармен танысады[1,17].

Әже бейнесі арқылы баланың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру өте тиімді. Әжелердің мейірімділігі, қамқорлығы, өзара сыйластықты насихаттауы бала бойында жақсы сезімдерді қалыптастырады. Балалар әжелерінен үйренген адамгершілік қасиеттерді достарымен, топта, мектепке дейінгі ортада қолданады. Бұл олардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіріп, ұжымдық өмірге бейімделуіне көмектеседі[2,14].

Ұлттық мерекелерді атап өту – әже бейнесін дәріптеудің тағы бір тиімді тәсілі. Наурыз мерекесі, Тәуелсіздік күні, туған күндер балаларға мерекенің мәнін түсінуге мүмкіндік береді. Балалар мерекелік киім киіп, ән айтып, би билейді, ұлттық тағамдар дайындайды. Бұл іс-шаралар арқылы олар өз халқының тарихымен, мәдениетімен танысады, сыйластық пен бірлік сезімін дамытады. Қазақ халқының дәстүрлі мәдениетін, әдет-ғұрпын және ұлттық ойындарын балаларға үйрету тек балабақшадағы ғана емес, жалпы отбасыдағы тәрбие процесінің маңызды бөлігі болып табылады. Әжелер бұл процесте негізгі роль атқарады, өйткені олар – өмір тәжірибесі мол, мейірімді, тәрбиеші ретіндегі алғашқы үлгі. Әжелер арқылы балалар ұлттық мәдениетті сезіне отырып, оны сүйе білуді үйренеді[3,7].

Ақ жайлау – қазақ халқының мәдениеті мен дәстүрін бейнелейтін символдық кеңістік. Ол тек табиғи кеңістік емес, рухани және мәдени мұра ретінде ұрпаққа ұлттық құндылықтарды жеткізудің маңызды құралы болып табылады. Жайлаудағы өмір балалар мен жастарға табиғатпен үйлесімді өмір сүруді, отбасы мен қоғамдағы рөлін түсінуді, ұлттық дәстүр мен әдет-ғұрыпты меңгеруді үйретеді. Ақ жайлау арқылы жас ұрпақ өз халқының тарихымен, мәдениетімен танысып, ұлттық рухты бойына сіңіреді. Сондықтан ақ жайлау – тек жайылым жер емес, ұлттық мәдениет пен дәстүрдің тірі символы болып табылады.

Ақ жайлаудағы әже бейнесі – ұлттық тәрбие мен рухани құндылықтар әлемінің айнасы. Әжелер арқылы бала:

- Ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыпты үйренеді;
- Адамгершілік, сыйластық, бауырмалдық сияқты қасиеттерді бойына сіңіреді;
- Әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді;
- Көркемдік талғамын дамытады;
- Ұлттық ойындар арқылы логикалық ойлау, ептілік, шапшаңдық сияқты қабілеттерін жетілдіреді;
- Мерекелер мен дәстүрлер арқылы мәдени сана мен бірлік сезімін үйренеді.

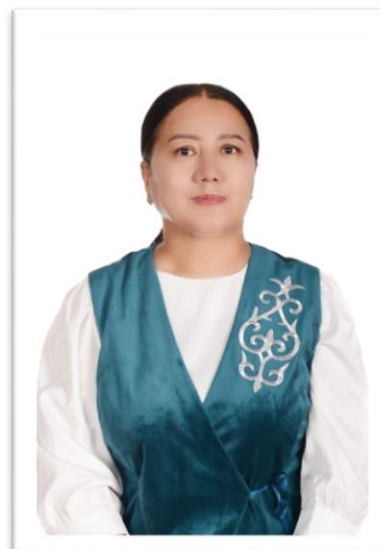
Балабақшадағы ұлттық тәрбие – баланың жан-жақты дамуы мен ұлттық сана-сезімінің қалыптасуына бағытталған маңызды құрал. Әже бейнесін дәріптеу арқылы балабақшадағы әр бала қазақтың дәстүрін, мәдениетін түсініп, ұрпақтан ұрпаққа жеткізуге дайын тұлға айналады. Әжелер – ұлттық құндылықтарды сақтау мен дамытудағы алтын қазық, ал олардың тәрбиелік әсері баланың өмірлік негізін қалыптастырады. Сондықтан балабақшада және отбасыда әже бейнесін дәріптеу – болашақ ұрпаққа ұлттық мәдениетті, дәстүрді, рухани құндылықтарды үйретудің ең тиімді жолы болып табылады. Әжелердің қамқорлығы, даналығы, мейірімділігі – баланың ұлттық сана-сезімін қалыптастырудағы ең басты ресурс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қалиев, С. — Этнопедагогика (оқулық). Астана: Фолиант, 2014.
2. Этнопедагогиканың теориялық негіздері, қазақтың халықтық педагогикасына қатысты мәселелер қарастырылады.
3. Мұқанова, Б. — Этнопедагогика (оқу құралы). Фолиант, 2-басылым.

ҰЛТТЫҚ ОЙЫН – БАЛАНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ДАМУЫНЫҢ АЛТЫН КІЛТІ

Қамбарбаева Гүлім Жеделбекқызы
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі
«№11 «Ертөстік» бөбекжайы» КМҚК

Балалардың шығармашылық қабілетін және ұжымдық іс-әрекетін дамытудағы ұлттық ойындардың маңызы зор. Мектепке дейінгі жас – баланың ойлау қабілеті, шығармашылық, әлеуметтік дағдылары мен мінез-құлқы қалыптасатын ең маңызды кезең. Осы кезеңде балаға тек білім беру емес, оның шығармашылық қабілетін, ұжымдық іс-әрекетін дамыту да басты міндет болып табылады. Ұлттық ойындар – баланың дамуына көп қырлы әсер ететін құралдардың бірі. Олар тек қимыл-қозғалысты дамытып қана қоймай, логикалық ойлауды, әлеуметтік өзара әрекеттестікті, шығармашылық қабілетті қалыптастыруға ерекше ықпал етеді. Ұлттық ойындар – бұл қазақ халқының дәстүрі мен мәдениетінің айнасы. Олар арқылы бала тек көңіл көтеріп қана қоймай, ұрпақтан ұрпаққа жеткен құндылықтарды меңгереді. Сонымен қатар, ойын барысында балалар өзара әрекеттесуді үйреніп, командада жұмыс істеу қабілеттерін дамытады.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні

Ұлттық ойындар – бұл тек көңіл көтеруге арналған іс-әрекет емес, баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін ерекше құрал. Мектепке дейінгі жас – балаға жаңа нәрселерді үйрену, ойлау қабілетін, шығармашылық қасиетін, әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру үшін ең қолайлы кезең. Сол себепті ұлттық ойындар осы міндеттерді орындауда таптырмас жол болып табылады. Біріншіден, ұлттық ойындар логикалық ойлауды дамытуға ерекше ықпал етеді. Әр ойынның өз ережесі бар, және оны түсіну балаға ойлау қабілетін жетілдіруге көмектеседі. Мысалы, «Тоғызқұмалақ» ойынында бала әрбір тасқа стратегия құрып, болашақ қадамдарын алдын ала жоспарлайды. Бұл тек ойын ережесін сақтау ғана емес, сонымен қатар балалардың ой-өрісін кеңейтіп, логикалық шешім қабылдау қабілетін дамытады. Екіншіден, ұлттық ойындар шығармашылық қабілетті қалыптастыруға мүмкіндік береді. Көптеген ойындар баладан тек тапсырманы орындауды ғана емес, қимыл-қозғалысын үйлестіре отырып, шығармашылық шешім қабылдауды талап етеді. Мысалы, «Қыз қуу» ойынында бала қарсыласын алдау үшін түрлі стратегия ойлап, қимыл-қозғалысын үйлестіре отырып шешім қабылдайды. Бұл әрекеттер баланың қиялын дамытып, өзіне сенімділігін арттырады. Үшіншіден, ұлттық ойындар әлеуметтік дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Топтық ойындарда балалар бір-бірімен әрекеттесіп, ортақ мақсатқа жетуді үйренеді. Олар бір-біріне көмектесуді, ойларын ортаға салуды, жеңіс пен жеңілісті бөлісуді үйренеді. Мұндай тәжірибе балаға қоғамдағы өз орнын табуға, ұжымда өзіне жауапкершілік алуға мүмкіндік береді. Төртіншіден, ұлттық ойындар мәдени тәрбиеге де негіз болады. Ойындар арқылы балаларға ұлттық салт-дәстүр, әдет-ғұрып, ата-бабадан қалған құндылықтар жеткізіледі. Мысалы, «Асық ойыны» немесе «Қыз қуу» сияқты ойындар тек қимыл-қозғалысты дамытып қоймай, балаларға қазақ халқының дәстүрін, бауырмалдық пен сыйластықты сезінуге жағдай жасайды[1,9].

Осылайша, ұлттық ойындар балалардың ой-өрісін кеңейтеді, шығармашылық қабілетін дамытады, әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырады және мәдени тәрбиесін жетілдіреді. Олар мектепке дейінгі жас ұрпақ үшін тек ойын емес, өмірлік дағдыларды меңгертуге бағытталған жан-жақты дамытушы құрал болып табылады[2,69].

Мысалы, «Асық ойыны», «Қыз қуу», «Тоғызқұмалақ» сияқты ұлттық ойындар арқылы балалар логикалық ойлауды, жылдам шешім қабылдауды, топпен үйлесімді әрекет етуді үйренеді. Бұл тәжірибелер болашақта баланың өз өмірін дұрыс жоспарлауына,

шығармашылық қабілетін көрсетуіне және қоғамда белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Сондықтан ұлттық ойындар – баланың жан-жақты дамуына жол ашатын, шығармашылық пен ұжымдық іс-әрекетті дамытудың маңызды құралы болып табылады.

Ұлттық ойындардың шығармашылыққа әсері

Шығармашылық қабілет – бұл баланың жаңа идеялар, шешімдер мен әрекеттерді ойлап табу мүмкіндігі. Ұлттық ойындар:

- Баланың қиялын дамытады. Мысалы, «Қыз қуу» ойынында бала түрлі стратегия ойлап, қарсыласын алдау жолдарын қарастырады.
- Қимыл-қозғалысты үйлестіруге үйретеді. «Асық ойыны» немесе «Көкпар» сияқты ойындар баланс, ептілік және дене үйлесімділігін дамытады.
- Топтық шығармашылықты қалыптастырады. Балалар ойын барысында өз идеяларын ортаға салып, бір-бірімен ынтымақтаса отырып жаңа ойын ережелерін немесе әдістерін ойлап табады.
- Осылайша, ұлттық ойындар баланың шығармашылық ойлауын, қиялын және проблемаларды шешу қабілетін дамытуға бағытталған тиімді құрал болып табылады.

Ұжымдық іс-әрекет арқылы дамуы

Баланың ұжымдық іс-әрекеті – қоғамда өз орнын табуға, басқа балалармен өзара әрекеттесуге үйрететін маңызды қасиет. Ұлттық ойындар командалық рухты қалыптастырады. Мысалы, топтық жарыстарда балалар бір мақсатқа жету үшін бір-біріне көмектеседі. Әлеуметтік дағдыларды да дамытады. Ойын барысында балалар өз пікірін жеткізуді, басқалардың ойын тыңдауды, келісімге келуді үйренеді. Сыйластық пен бауырмалдықты дарытады. Ұлттық ойындарда жеңіс пен жеңіліс бар, сондықтан балалар жеңілгенде сабырлық танытып, бірге қуана білуді үйренеді. Тәрбиеші осындай ойындарды ұйымдастыру арқылы балалардың коммуникативтік дағдыларын, ынтымақтастық қабілетін және моральдық қасиеттерін дамыта алады. Тәрбиеші ойын арқылы баланың дамуын жоспарлап, бағыттай алады. Баланы ойын ережесі мен тәртібін сақтауға үйретеді. Әр ойынның тәрбиелік мәнін түсіндіреді: адалдық, жауапкершілік, достық сияқты құндылықтардың маңыздылығын көрсетеді. Баланың жеке қабілетін байқап, оған сәйкес тапсырмалар береді. Балалардың ынтымақтасу дағдыларын бақылап, топ ішінде үйлесімді қатынастар орнатуға көмектеседі. Қалай дегенде де, ұлттық ойындар педагогикада тек ойын емес, тәрбиелік және дамытушылық құрал ретінде маңызды орын алады. Ұлттық ойындар – мектепке дейінгі жас балалардың шығармашылық қабілетін және ұжымдық іс-әрекетін дамытудағы негізгі құралдардың бірі. Олар балаларға:

- ойлау қабілетін дамытуға,
- қимыл-қозғалысты үйлестіруге,
- шығармашылық қабілеттерін арттыруға,
- әлеуметтік дағдылар мен моральдық құндылықтарды меңгеруге мүмкіндік береді[3,25].

Ұлттық ойындар арқылы бала тек көңіл көтеріп қана қоймай, өзінің ұлттық мәдениетімен, салт-дәстүрімен танысып, ұжымда өз орнын табуды үйренеді. Сондықтан тәрбиешілер мен ата-аналар үшін ұлттық ойындарды күнделікті тәрбие процесіне енгізу – баланың жан-жақты дамуының кепілі болып табылады. Мектепке дейінгі тәрбие баланың жан-жақты дамуының, рухани санасының қалыптасуының, сондай-ақ ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншіліктің бастауы болып табылады. Сол себепті бөбекжайдағы ұлттық тәрбие бағдарламасы, әсіресе салт-дәстүр мен әдет-ғұрыпты меңгерту бағытындағы іс-шаралар, қазіргі қоғамдағы тәрбие процесінде маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Табылдиев, Әдібай. Қазақ этнопедагогикасы — Алматы: Санат, 2001.
2. «Этнопедагогика» — оқу-методикалық құрал. 2018. Алматы.
3. Қуаныш, Т. Т. Бала тілі және этномәденитаным — Орал, КазНЭБ. 2017.

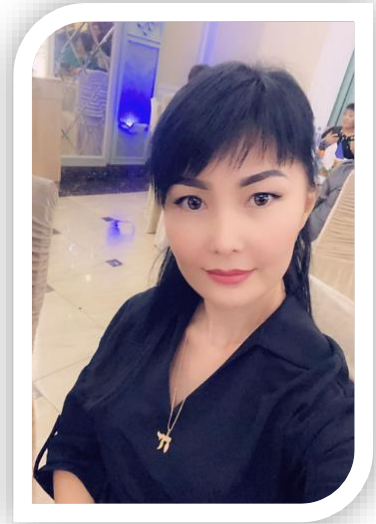
МОТОРИКАЛЫҚ DAҒДЫЛАР МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТ: МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ДАМУТУ ТӘСІЛДЕРІ

**Дюсембекова Гульмира Амангазыевна
тәрбиеші**

Абай облысы білім басқармасы

Семей қаласы білім бөлімі

«№11 «Ертөстік» бөбекжайы» КМҚК

Мектепке дейінгі жас – баланың жан-жақты дамуының, жеке тұлға ретінде қалыптасуының, сондай-ақ шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуының негізгі кезеңі болып табылады. Бұл кезеңде балалардың физикалық және психикалық дамуы тығыз байланыста жүреді. Сол себепті, моторикалық дағдылар мен шығармашылық қабілетті қатар дамыту мектепке дейінгі тәрбие жүйесінің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Моторика – бұл баланың қимыл-қозғалыс қабілеттері, дене үйлесімділігін, қол-аяқтың икемділігін және жалпы физикалық дамуын қамтитын маңызды көрсеткіш. Моторикалық дағдылардың дамуы тек дене дамуына әсер етіп қана қоймай, балалардың ойлау қабілеті, есте сақтау, назар аудару және шығармашылық қабілеттерімен тікелей байланыста болады. Мысалы, ұсақ моторика – саусақ қозғалыстары мен қолдың икемділігін дамыту – баланың сөйлеу қабілетін, жазуға дайындығын және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруде негізгі рөл атқарады. Үлкен моторика – жүру, секіру, тепкілеу сияқты қозғалыстар – балалардың жалпы физикалық дамуымен қатар, эмоционалдық тұрақтылығын да қамтамасыз етеді. Шығармашылық қабілет – баланың жаңа идеялар ойлап табу, қиялын іске асыру және өз ойын көркемдік түрде білдіру мүмкіндігі. Мектепке дейінгі балалардың шығармашылық қабілетін дамытуда ойындар, сурет салу, қолөнер, музыка мен би сияқты іс-шаралар ерекше рөл атқарады. Шығармашылықпен айналысу балалардың ойлау қабілетін, қиялын, эстетикалық талғамын дамытады, сондай-ақ өзін-өзі көрсетуге және эмоцияларын дұрыс басқаруға көмектеседі. Моторика мен шығармашылық қабілеттің өзара байланысы бар екені рас. Зерттеулер көрсеткендей, моторикалық дағдылар мен шығармашылық қабілет бір-бірімен тығыз байланысты. Мысалы, қолдың ұсақ моторикасын дамыту кезінде бала тек қана физикалық әрекет жасап қана қоймай, ойлау қабілетін, қиялын және шығармашылық шешім қабылдау дағдыларын да жетілдіреді. Қолөнермен айналысу, түрлі материалдардан пішін жасау, кесу және желімдеу әрекеттері балалардың қимыл-қозғалысын үйлестіріп қана қоймай, шығармашылық қабілетін дамытады. Мектепке дейінгі балаларды дамыту тәсілдері:

- Ойын арқылы дамыту: Балалар ойын кезінде әр түрлі қозғалыс әрекеттерін орындай отырып, моторикасын дамытады. Мысалы, «Асық ойыны», «Қыз қуу», «Тоғызқұмалақ» сияқты ұлттық ойындар үлкен және ұсақ моториканы үйлестіруге, логикалық ойлау мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.
- Қолөнер сабақтары: Балалар әр түрлі материалдардан (қағаз, саз, мата, ағаш) өнімдер жасап, пішіндерді кесіп, желімдеп, бояу арқылы моторикасын және қиялын жетілдіреді. Бұл әрекеттер олардың шығармашылық шешім қабылдау қабілетін арттырады.
- Музыка және би: Би мен музыкалық қозғалыс сабақтары балалардың үлкен моторикасын дамытып, ырғақты сезінуін, үйлесімді қозғалуын және эмоциялық көңіл-күйін реттеуін қамтамасыз етеді.
- Өңгімелесу және рөлдік ойындар: Рөлдік ойындар балалардың шығармашылық қабілетін арттырады, олар өз ойларын жеткізуді, қиялын қолдануды және эмоциялық тәжірибе жинауды үйренеді. Сонымен қатар, мұндай ойындар әлеуметтік дағдыларды дамытып, топтық әрекеттестікті қалыптастырады.

- Инновациялық технологиялар: Қазіргі таңда планшет, интерактивті тақта сияқты құралдар арқылы да моторика мен шығармашылық қабілетті дамытуға болады. Мұндай құралдар баланың зейінін, шығармашылығын арттырып, жаңа дағдыларды тез меңгеруге көмектеседі.

Тәрбиешілердің заманауи тәсілдер арқылы ұйымдастырған іс-шаралары, ойындар, қолөнер, музыка және шығармашылық сабақтар балалардың моторикасын жетілдірумен қатар, олардың қиялын дамытады. Мұндай іс-шаралар балаларға өзін-өзі көрсетуге және шығармашылық қабілеттерін іске асыруға мүмкіндік береді. Мысалы, конструкторлармен ойнау немесе ермексазбен жұмыс жасау балалардың қол және саусақ бұлшықеттерін нығайтып, олардың ойлау қабілеттерін белсендіреді. Балалар әртүрлі формаларды жасап, түстерді үйлестіре отырып, жаңа идеяларды жүзеге асырады, бұл олардың шығармашылық ойлауын дамытады. Балалардың қозғалыс және шығармашылық қабілеттерін дамытуда табиғат, аула мен парк сияқты кеңістік ерекше маңызды рөл атқарады. Ашық ауада ойындар ұйымдастыру, табиғаттағы материалдармен жұмыс жасау балалардың моторикасын жетілдірумен қатар, қиялын дамытады және шығармашылық ойлауды қалыптастырады. Мысалы, құммен, топырақпен, жапырақтармен немесе тастармен ойнау балалардың саусақтық моторикасын жақсартады. Сонымен қатар, бұл әрекеттер балаларға табиғатпен байланысты сезімдерді дамытып, қоршаған ортаны тануға және оған қызығушылықпен қарауға мүмкіндік береді. Табиғаттағы серуендер, өсімдіктерді күту, жануарларға қарау балалардың байқаушылығын арттырады, олардың логикалық ойлауын және мәселені шешу қабілеттерін дамытады. Мұндай әрекеттер балаларға жаңа идеяларды ойлап табуға, оларды тәжірибе жүзінде жүзеге асыруға жол ашады, яғни шығармашылық қабілеттерін дамытады. Мектепке дейінгі балалардың моторикалық дағдыларын және шығармашылық қабілеттерін дамыту олардың әлеуметтік қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Балалар топпен бірге ойнағанда немесе бірлескен шығармашылық тапсырмаларды орындағанда, олар өз эмоцияларын білдіруді, әріптестерін тыңдауды және топ ішінде әрекет жасауды үйренеді. Бұл олардың эмоционалдық интеллектін, ынтасын, ынтымақтастыққа бейімділігін дамытады. Мысалы, балалардың бірлескен қолөнер жобасы немесе музыкалық ойындары топтық жұмысқа үйретіп қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді. Моторикалық дағдылар мен шығармашылық қабілеттерді дамытуда әртүрлі әдістерді қолдану тиімді болып табылады. Балаларға арналған жаттығулар, ойындар, қолөнер, музыкалық жаттығулар және табиғаттағы тәжірибелік сабақтар олардың барлық бағытта дамуына мүмкіндік береді. Физикалық әрекеттердің әртүрлілігі, мысалы, жүгіру, секіру, теңдік сақтап жүру, бұлшықет үйлесімін жақсартады. Ал шығармашылық тапсырмалар, мысалы, сурет салу, аппликация жасау, драмалық ойындар балалардың қиялын дамытып, жаңа идеяларды іске асыруға көмектеседі. Сонымен бірге, әртүрлі материалдармен жұмыс жасау балалардың сенсорлық тәжірибесін арттырады, бұл олардың когнитивтік дамуына әсер етеді. Балалардың шығармашылық және моторикалық дамуы олардың мектепке дайындық деңгейін де арттырады. Сондықтан мектепке дейінгі тәрбие жүйесінде моторикалық дағдылар мен шығармашылық қабілеттерді қатар дамыту өте маңызды. Бұл тек қана баланың дене дамуына әсер етіп қана қоймай, сонымен бірге ойлау қабілеттерін, эмоционалдық интеллектін, ынтасын, қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мектепке дейінгі педагогика — Алматы, Әдістемелік құрал. Алматы, 2018.
2. Ю. В. Рузанова — Развитие моторики рук у дошкольников в нетрадиционной изобразительной деятельности. Москва, 2017.
3. Е. Ф. Новикова — Развитие мелкой моторики дошкольников. Практические рекомендации. 2–7 лет. Санкт-Петербург, 2016.

ҚЫЗЫҚТЫ МАТЕМАТИКА ӘЛЕМІ: ОЙЫН АРҚЫЛЫ САНДАР ӘЛЕМІНЕ САЯХАТ

Кудышова Жанаргуль Кабылгазиевна
тәрбиеші

Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі

«№11 «Ертөстік» бөбекжайы» КМҚК

Мектепке дейінгі кезең – баланың ойлау қабілеті, зейіні, есте сақтау қабілеті және логикалық ойлауы қарқынды дамитын маңызды уақыт болып табылады. Бұл кезеңде бала қоршаған әлемді белсенді түрде зерттейді, әр түрлі тәжірибе жасап, қорытындылар шығара бастайды. Сондықтан математикалық ұғымдарды меңгерту барысында тек қана оқулыққа сүйену жеткіліксіз. Керісінше, сандарды, пішіндерді,

салыстыру және санау дағдыларын ойын арқылы үйрету ең тиімді тәсіл болып саналады. Ойын балалар үшін табиғи әрекет түрі болғандықтан, ол оқу процесін қызықты әрі тартымды етеді. Ойын барысында бала белсенді, ынталы болып, өз бетінше ойлап, шешім қабылдауға үйренеді. Сонымен қатар, ойын арқылы балалар математикалық ұғымдарды тәжірибелік жолмен түсінеді: олар заттарды санайды, салыстырады, топтайды және реттік санақ жүргізеді. Бұл әрекеттер тек логикалық ойлау қабілетін дамытуға ғана емес, сонымен қатар зейінін, есте сақтау қабілетін, қиялын және шығармашылық қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Мектепке дейінгі кезеңде ойын түрінде математиканы меңгерту – балалардың қызығушылығын оятып қана қоймай, олардың жан-жақты дамуына жол ашатын тиімді педагогикалық әдіс болып табылады. Ойын арқылы балалар тек сан мен пішіндерді үйреніп қана қоймай, сонымен қатар ынтымақтастыққа, өзара әрекеттесуге, шығармашылыққа және тәуелсіз ойлау қабілетіне баулиды.

Топтау және салыстыру. Мектепке дейінгі кезең – балалардың логикалық ойлау қабілеті мен когнитивтік дамуының қарқынды дамитын уақыты. Осы кезеңде балалар әлемді зерттеп, қоршаған ортаны түсіну үшін әртүрлі тәжірибелер жасайды. Логикалық ойлауды дамытуда заттарды топтау және салыстыру – негізгі педагогикалық әдістердің бірі. Бұл әрекеттер балаларға ұғымдарды жүйелеуді, айырмашылықты анықтауды және сандық түсініктерді меңгеруді жеңілдетеді. Балаларға заттарды белгілі бір критерий бойынша топтау – олардың ойлау қабілетін, назарын, зейінін және есте сақтауын дамытуға арналған тиімді тәсіл. Мысалы, ойыншықтарды түсіне, пішініне, мөлшеріне немесе материалына қарай топтау арқылы балалар «көп», «аз», «бірдей», «ұқсас» және «әртүрлі» сияқты ұғымдарды түсінуді үйренеді. Бұл әрекет логикалық ойлауды ғана емес, сондай-ақ математикалық түсініктерді қалыптастыруға негіз болады[1,56].

Мысал: Тәрбиеші балаларға түрлі түсті кубиктер ұсынады: қызыл, көк, жасыл және сары. Балалар алдымен барлық қызыл кубиктерді бөлек қойып, содан кейін көктерін, жасылдарын және сарыларын топтайды. Осылайша олар түстері бойынша топтау арқылы заттарды санап, салыстырады: «Қызыл кубиктер көбірек пе, әлде жасылдары көп пе?»

Салыстыру балаларға заттардың қасиеттерін, мөлшерін, санын және сапасын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл әрекет логикалық ойлауды дамытуға қосымша серпін береді. Салыстыру арқылы балалар «үлкен – кіші», «қалың – жұқа», «ұзын – қысқа» сияқты ұғымдарды үйренеді.

Мысал: Тәрбиеші балаларға әртүрлі ұзындықтағы қарындаштар береді. Балалар оларды ұзындыққа қарай орналастырады: ең қысқасынан ең ұзынына дейін. Бұл әрекет балалардың заттарды салыстыру қабілетін дамытып қана қоймай, олардың көзбен қабылдауын, көңіл бөлуін және реттілік түсінігін қалыптастырады.

Ойындар арқылы топтау және салыстыру

Балаларды ойын арқылы үйрету – тиімді педагогикалық әдіс. Ойын барысында балалар белсенді түрде әрекет етеді, эксперимент жасайды және жаңа ақпаратты тәжірибелік жолмен меңгереді[2,15].

Мысал 1 – «Сан мен пішіндер саяхаты»

Балалар әр түрлі пішіндегі фигураларды алады: үшбұрыш, шаршы, дөңгелек. Тәрбиеші балалардан фигураларды түрлері бойынша топтауды сұрайды. Содан кейін олар әр топтағы фигураларды санап, қай топта көп екенін анықтайды. Бұл ойын балалардың топтау, санау және салыстыру қабілеттерін бір мезгілде дамытады.

Мысал 2 – «Түстер әлемі»

Балаларға түрлі-түсті түймелер немесе моншақтар беріледі. Балалар түстер бойынша топтауды үйренеді: қызыл түймелер бір топқа, көк түймелер екінші топқа, жасыл түймелер үшінші топқа. Содан кейін олар әр топтағы заттарды санап, салыстырады: «Қай түстің заттары көбірек?» Осылайша балалар математикалық ұғымдарды тәжірибе арқылы меңгереді.

Мысал 3 – «Үлкен және кіші»

Балаларға әртүрлі өлшемдегі ойыншықтар беріледі. Олар алдымен барлық үлкен ойыншықтарды бөледі, содан кейін кіші ойыншықтарды бөліп қояды. Тәрбиеші балалардан сұрайды: «Үлкен ойыншықтар кіші ойыншықтардан көп пе, әлде аз ба?» Бұл әрекет балалардың салыстыру қабілетін және логикалық ойлауын дамытады[3,17].

Табиғат материалдарымен жұмыс. Табиғат материалдарын қолдану арқылы топтау және салыстыруды үйрету балалар үшін ерекше қызықты. Бұл тек логикалық ойлауды дамытып қана қоймай, балалардың қоршаған ортаны түсіну қабілетін арттырады.

Мысал: Балалар бақшадан жиналған жапырақтарды жинап, өлшеміне немесе түсіне қарай топтайды. Содан кейін әр топтағы жапырақтарды санап, салыстырады. Тәрбиеші балалардан сұрайды: «Қай топта жапырақтар көп? Қайсысы аз?» Мұндай әрекеттер балалардың сандық және сапалық түсініктерін дамытады.

Қолданбалы тапсырмалар. Балаларға тапсырмаларды орындау кезінде қолмен тәжірибе жасау маңызды. Бұл олардың ойлау қабілетін арттырады және есте сақтауды жеңілдетеді[4].

Мысал: Балаларға түрлі түсті кәмпіттер беріледі. Тәрбиеші балалардан оларды түсіне қарай бөлуін, содан кейін әр топтағы кәмпіттер санын салыстыруын сұрайды. Осылайша балалар ойын арқылы математикалық ұғымдарды меңгереді және тәжірибе жүзінде қолдануды үйренеді.

Логикалық ойлауды дамыту. Топтау және салыстыру тек санау немесе заттарды жіктеумен шектелмейді. Бұл әрекеттер балаларға логикалық ойлауды, жүйелі ойлауды және себеп-салдар байланысын түсінуді дамытады. Балалар заттарды өзара салыстырып, әр топтағы заттардың ерекшеліктерін анықтайды, айырмашылықтарды көріп, қорытынды жасайды.

Мысал: Тәрбиеші балаларға бірнеше ойыншық береді: екі қызыл доп, үш көк кубик және бір жасыл шаршы. Балалардан сұралады: «Қай топтағы заттар ең көп? Қайсысы аз?» Бұл тапсырма балалардың салыстыру қабілетін, сандық түсінігін және логикалық ойлауын дамытуға арналған.

Топтау және салыстыру – мектепке дейінгі балалардың математикалық және логикалық ойлау қабілетін дамытудағы негізгі әдістердің бірі. Бұл әрекеттер балаларға сандар мен ұғымдарды түсінуді, заттарды жіктеуді, салыстыруды және қорытынды жасауды үйретеді. Ойын түріндегі тәжірибелік тапсырмалар балалардың қызығушылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Веракса, Н. Ф. Педагогика дошкольного возраста. – Москва: Просвещение, 2015.
2. Блонская, М. А. Развитие математических представлений у детей дошкольного возраста. – Санкт-Петербург: Речь, 2016.
3. Захарова, Т. И. Логическое мышление у детей 3–7 лет. – Москва: ВЛАДОС, 2017.
4. Пирогова, Н. А. Игровые технологии в развитии дошкольников. – Москва: Академия, 201

РАЗВИТИЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСКИХ И МУЗЫКАЛЬНО-ТВОРЧЕСКИХ НАВЫКОВ НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ

Семенова Марина Александровна
педагог дополнительного образования
педагог-исследователь
преподаватель по классу фортепиано
КГКП «Детская музыкальная школа №1»
отдела образования города Семей
управления образования области Абай

Начальный этап обучения музыке является одним из ключевых периодов формирования исполнительских и творческих навыков у детей. В этот период важно не только познакомить ученика с инструментом и основами музыкальной грамоты, но и развивать координацию, гибкость движений, музыкальное воображение и чувство ритма. Для достижения этих целей применяются специальные упражнения, игровые методы и творческие задания, способствующие всестороннему развитию личности

будущего музыканта. После приветствия озвучивается тема урока, обоснование её значимости и постановка образовательных, воспитательных и развивающих задач. Далее с учеником проводится «Музыкальная зарядка» – комплекс физических упражнений, способствующих раскрепощению и подготовке игрового аппарата к работе.

Упражнение 1. «Маятник».

Ноги на ширине плеч, обе руки свободно раскачиваются вперёд и назад, как маятник.

Упражнение 2. «Мельница».

Руки в стороны, мышцы спины, шеи и плеч свободные. Производятся вращательные движения рук, правой и левой, попеременно и вместе, вперёд и назад.

Упражнение 3. «Сломанная кукла».

Максимально подняв руки вверх, поочерёдно «выключаются» мышцы кисти, локтя и плеча, освобождая таким образом игровой аппарат.

Следующий этап включает в себя проверку домашнего задания, анализ исполнения, выявление положительных моментов и недостатков, после чего определяются дальнейшие учебные задачи.

Для усвоения и закрепления основных навыков постановки и координированности исполнительского аппарата проводятся упражнения на инструменте: «Радуга», «Слон».

Упражнение «Радуга».

«Рисуем большую радугу» от середины клавиатуры к её краям, погружаясь 2-м, 3-м и 4-м пальцами в клавиши.

Упражнение «Слон».

Для формирования правильного положения 1-го и 5-го пальцев осуществляется перенос квинты фа-диез – до-диез на октаву вверх и вниз.

Далее проводится ознакомление ученика с новыми понятиями и терминами и их обозначениями. Ключевыми выразительными средствами в музыке, определяющими способ и характер исполнения, являются артикуляция и штрихи. «Штрих» в переводе с немецкого – черта, линия. Разновидностями музыкальных штрихов являются non legato, legato, и staccato. Эти понятия можно легко объяснить начинающему пианисту через образные сравнения: legato похоже на плавное движения плывущего лебедя, staccato - на капли дождя, падающие на асфальт а non legato - на шагающего медвежонка.

Далее на примере «Украинской народной песни» отрабатывается прием legato. Очень важно при игре legato развивать слуховые представления ученика, умение вслушиваться в переход одного звука в другой. Необходимо вырабатывать навыки “связывания” звуков без лишних движений, толчков и чрезмерного поднятия пальцев.

Приём звукоизвлечения non legato характеризуется свободным и певучим погружением в клавиши с опорой на пальцы веса руки. Рука извлекает звук массой, большей или меньшей, в зависимости от динамики, но, ни в коем случае, не нажимом и давлением. Демонстрируется пьеса «Веселые гуси» на разной динамике и разными артикуляционными приемами.

Проведя совместный разбор Этюда C-dur Е. Гнесиной, педагог объясняет и показывает прием игры staccato (ускоренного non legato), в частности, две его разновидности ▼ (кистевое) и ^ (в конце лиг), в аккордовом сопровождении. Необходимо учитывать, что в начале обучения staccato не должно быть слишком коротким и острым.

После контрольного проигрывания, подводя итоги урока необходимо подчеркнуть, что штрихи играют важную роль в создании характера музыкального произведения, его образа. Отмечая выразительное значение тех или иных средств, целостное восприятие учеником музыкальной палитры становится полноценнее и осознаннее.

В конце урока производится оценивание и даётся задание на дом.

Анализ урока. Этапы урока четко спланированы. Доступно и понятно изложенный учебный материал учитывает возрастные особенности. На простейших музыкальных примерах даны ключевые понятия основных пианистических движений. Чередование различных видов музыкальной деятельности способствует быстрому переключению внимания и, соответственно, активной работе на уроке. Показ на инструменте сопровождается образными пояснениями. На практике показаны методы работы с начинающими, воспитание устойчивого интереса к музыкальным занятиям, формирование грамотных пианистических навыков.

Выводы. Преподавателем в процессе урока используются разнообразные педагогические методы и приемы, включая игровые упражнения, физическую разминку, работу на инструменте, разбор музыкальных произведений и творческие задания. Такой комплексный подход позволяет учитывать возрастные и индивидуальные особенности каждого ученика, обеспечивая эффективное усвоение материала. Все намеченные на урок задачи выполнены: ученики освоили основные исполнительские приемы, познакомились с музыкальными терминами и выразительными средствами, отработали технику игры на фортепиано и получили возможность проявить творческую инициативу. Цель урока достигнута – формирование у детей базовых исполнительских навыков и развитие музыкально-творческих способностей. Особое внимание уделялось развитию образно-музыкального мышления, что позволяет ученикам не просто воспроизводить звуки, но и создавать собственные музыкальные образы, интерпретировать произведения, выражать эмоциональные состояния через музыку. Благодаря разнообразию методов и приемов урок был построен динамично: сочетание физических упражнений, технических заданий и творческих игр помогло поддерживать внимание детей, стимулировало их самостоятельность и инициативу. В результате ученики не только усвоили необходимые знания и навыки, но и получили положительный эмоциональный опыт, который мотивирует их к дальнейшему изучению музыки.

Список литературы:

1. Гринберг Л. И. Развитие музыкальных способностей у детей младшего школьного возраста. – Москва: Просвещение, 2017.
2. Захарова Т. И. Формирование исполнительских навыков у начинающих пианистов. – Санкт-Петербург: Речь, 2016.
3. Бородина Л. А. Методика преподавания фортепиано в детской музыкальной школе. – Санкт-Петербург: Композитор, 2018.

ӘЙТКЕШ ТОЛҒАНБАЕВ – ҚАЗАҚ СКРИПКА ӨНЕРІНІҢ ТҰҢҒЫШ ШЕБЕРІ

Төлемісова Нұргүл Шерниязданқызы
скрипка сыныбының мұғалімі
Абай облысы білім басқармасының
Абай ауданы білім бөлімінің
«Ж.Кәріменов атындағы саз мектебі» КМҚК

Аннотация: Бұл мақалада қазақ музыкасының көрнекті тұлғасы, тұңғыш кәсіби скрипкашы Әйткеш Толғанбаевтың өмірі мен шығармашылығы қарастырылады. Оның скрипка өнеріне қосқан үлесі, педагогикалық қызметі, ұлттық музыкаға бейімделген орындаушылық стилі және тарихи маңызы талданады. Мақала жас музыканттарға ұлттық өнерге қызығушылықты арттыру және музыкалық-эстетикалық тәрбие беруге бағытталған.

Кілт сөздер: Әйткеш Толғанбаев, скрипка, қазақ музыкасы, орындаушылық өнер, ұлттық мұра, педагогикалық қызмет

Аннотация: В статье рассматривается жизнь и творчество выдающегося деятеля казахской музыки, первого профессионального скрипача Айткеша Толғанбаева. Анализируется его вклад в скрипичное искусство, педагогическая деятельность, исполнительский стиль с национальными особенностями и историческое значение. Статья направлена на повышение интереса молодежи к национальному искусству и музыкально-эстетическое воспитание.

Ключевые слова: Айткеш Толғанбаев, скрипка, казахская музыка, исполнительское искусство, национальное наследие, педагогическая деятельность

Abstract: This article explores the life and work of the prominent figure in Kazakh music, the first professional violinist Aitkesh Tolganbaev. His contribution to violin performance, pedagogical activities, national-influenced playing style, and historical significance are analyzed. The article aims to increase young musicians' interest in national art and provide musical and aesthetic education.

Keywords: Aitkesh Tolganbaev, violin, Kazakh music, performance art, national heritage, pedagogical work

Қазақ музыка мәдениетінде ХХ ғасыр ерекше орын алады. Сол кезеңде ұлттық өнердің дамуына үлес қосқан бірқатар көрнекті тұлғалар бар. Солардың бірі – Әйткеш Толғанбаев. Ол тек орындаушы ғана емес, педагог, композиторлық шығармаларды скрипкаға бейімдеуші, қазақ музыкасының дәстүрін жаңғыртушы тұлға болды. Әйткеш Толғанбаевтың өмірі мен шығармашылығы – қазақ скрипка өнерінің дамуына қосылған баға жетпес үлес және жас музыканттар үшін өнеге болып табылады. Әйткеш Толғанбаев 1922 жылы Қарқаралы ауданында дүниеге келді. Ол бала кезінен музыкаға ерекше қабілеті бар бала болды. Кішкентай кезінен аспаптармен ойнауды үйреніп, табиғаттан алынған дыбыстарды тыңдап, оларды өз ойында қайталауға талпыныс жасады. Бұл дарын оның кейінгі музыкалық жолының негізін қалады. 1942 жылы ол Алматы музыка училищесін бітіріп, кәсіби музыкалық білімге алғашқы қадамын жасады. Алайда сол жылы басталған Ұлы Отан соғысы оның өмір жолына жаңа сынақтар әкелді. Әйткеш Толғанбаев соғысқа қатысып, Отан қорғаушы ретінде ерлік көрсетті. Соғыстан кейін ол Алматы мемлекеттік консерваториясына оқуға түседі. Алайда оның өміріне ауыр сынақтар күтіп тұрды: 1946–1955 жылдары ол саяси репрессияға ұшырап, Колымаға айдалады. Бұл кезең оның өміріндегі ең қиын сынақ болды. Дегенмен, Әйткеш Толғанбаев қайсарлық танытып, репрессиядан ақталып шыққаннан кейін 1956 жылы қайтадан консерваторияға түсіп, 1961 жылы оны сәтті аяқтайды. Бұл оқиға оның табандылығы мен музыкалық өнерге деген шексіз сүйіспеншілігін көрсетеді. Әйткеш

Толғанбаевтың шығармашылығы қазақ музыка мәдениетінде ерекше орын алады. Ол тек классикалық шығармаларды орындаумен шектелмеді, сонымен қатар қазақ әндері мен күйлерін скрипкаға бейімдеп, оны орындап, таспаға жаздырды. Оның шығармашылығы ұлттық нақышты сақтай отырып, аспаптық орындаушылық дәстүрді дамытуға бағытталды. Бұл тәсіл жас музыканттарға ұлттық музыкаға деген құрмет пен қызығушылықты арттыруға көмектесті. Әйткеш Толғанбаев тек орындаушы емес, педагог ретінде де танымал болды. Ол консерваторияда шәкірттеріне сабақ беріп, скрипка өнерін үйретті. Оның шәкірттері қазіргі қазақ музыкасының дамуына елеулі үлес қосып, ұлттық орындаушылық дәстүрді жалғастырып келеді. Педагог ретінде ол тек техника мен шеберлікті ғана үйретіп қойған жоқ, сонымен қатар музыканттың музыкалық ойлауын, сезімталдығын, шығармашылық қабілетін дамытуға ерекше көңіл бөлді. Әйткеш Толғанбаев өзінің өмірі мен өнер жолын 1993 жылы «Исповедь судьбы жестокой» атты кітабында баяндады. Бұл еңбек оның тағдырын, қиын кезеңдерін және өнер жолындағы жетістіктерін егжей-тегжейлі сипаттайды. Кітапта оның өміріндегі қиындықтар мен табандылығы, сондай-ақ ұлттық музыкаға деген шексіз сүйіспеншілігі көрініс табады. Скрипка аспабының қазақ музыкасына енуі мен дамуы Әйткеш Толғанбаевтың шығармашылығымен тығыз байланысты. Скрипка – нәзік, сазды дыбыс шығаратын, әртүрлі эмоцияларды жеткізе алатын ерекше аспап. Қазақ музыкасының дәстүрлі әндері мен күйлерін скрипкаға бейімдеу арқылы ол ұлттық орындаушылықтың келбетін ашты[1,15].

Орындаушылық дәстүрді жаңа деңгейге көтерді. Скрипка аспабын меңгеру, оның үнін қазақ музыкасына үйлестіре білу – үлкен шеберлікті талап етеді. Әйткеш Толғанбаев осы талаптарды орындап, аспаптық шеберліктің биік үлгісін көрсетті. Әйткеш Толғанбаевтың орындаушылық стилі ұлттық музыка элементтері мен классикалық аспаптық дәстүрді үйлестіруімен ерекшеленеді. Ол әрбір шығарманы жан-дүниесімен сезініп, тыңдаушыға терең эмоция жеткізе білді. Оның орындауындағы қазақ әндері мен күйлері тек әуен ғана емес, рухани байлық пен тарихи мұра ретінде бағаланады. Оның орындаулары бүгінгі күнге дейін қазақ радиосының «Алтын қорында» сақталған, бұл оның өнерінің құндылығын дәлелдейді. Музыкалық мұрасы арқылы Әйткеш Толғанбаев жас орындаушыларға үлкен сабақ береді. Оның өмірі – қиындыққа мойымай, өнер жолында табандылық танытудың үлгісі. Репрессияға ұшырап, ауыр сынақтарды бастан өткергенімен, ол музыкалық шеберлігін дамытудан, ұлттық өнерді насихаттаудан танбады. Бұл оның тұлғалық және шығармашылық күшінің көрінісі. Әйткеш Толғанбаевтың еңбектері тек орындаушылыққа ғана емес, композиторлық қызметке де қатысты. Ол қазақ әндері мен күйлерін скрипкаға лайықтап жазып, ұлттық музыкаға жаңа дем берді. Бұл тәжірибе жас музыканттарға аспаптық шығармаларды ұлттық нақышпен орындаудың үлгісін көрсетті. Сонымен қатар, оның классикалық шығармаларды орындауы, олардың ғылыми және эстетикалық талдауын жасауға мүмкіндік берді[2,25].

Педагогикалық қызметі де ерекше мәнге ие. Ол шәкірттеріне тек техникалық шеберлікті үйретіп қана қойған жоқ, сонымен қатар олардың музыкалық талғамын, шығармашылық ойлауын дамытуға баса назар аударды. Бұл тәсіл ұлттық музыка мектебінің дамуына, жас орындаушылардың кәсіби деңгейінің өсуіне ықпал етті. Әйткеш

Толғанбаевтың шығармашылығы қазақ мәдениетінің маңызды бөлігі ретінде бағаланады. Ол ұлттық музыка дәстүрін сақтап қана қоймай, оны жаңа орындаушылық деңгейге көтерді. Оның өмірі – музыкалық өнерге адалдық пен шығармашылыққа берілгендік үлгісі.

Әйткеш Толғанбаев – қазақ скрипка өнерінің негізін қалаушы, ұлттық орындаушылық дәстүрді дамытушы және жас музыканттарға өнеге болатын тұлға. Оның өмір жолы мен шығармашылығы арқылы жас ұрпақ ұлттық музыкалық мұраға деген құрметті үйренеді,

музыкалық қабілеттерін дамытады және кәсіби шеберлікті жетілдіреді. Оның орындаулары мен жазбалары – қазақ музыкасының алтын қоры, ұрпаққа қалатын баға жетпес мұра[3,17].

Әйткеш Толғанбаевтың еңбектері бүгінгі күнде де өзекті. Ол тек қазақ музыкасына ғана емес, жалпы әлемдік музыка мәдениетіне қосқан үлесімен бағалы. Оның өмірі мен шығармашылығы – табандылық, шығармашылық және ұлттық сана сезімінің үйлесімді көрінісі[4,15].

Ұрпаққа үлгі болып, ұлттық музыка дәстүрін сақтап қана қоймай, скрипка өнерін жаңа биік деңгейге көтерген Әйткеш Толғанбаев – қазақ мәдениетінің тарихында мәңгі есте қалатын тұлға. Ол өз өмірімен өнерге адалдықтың, шығармашылыққа беріктіктің және ұлттық мәдениетке

қызмет етудің жарқын үлгісін көрсетті. Әйткеш Толғанбаевтың тағдыры – тек жеке орындаушылық шеберлік пен кәсіби табыс емес, сонымен қатар ұрпаққа ұлттық сана мен рухани байлықты жеткізудің айқын символы. Оның әрбір орындауы – қазақ музыкалық дәстүрінің алтын қоры, әрбір шәкірті – ұлттық өнерді дәріптеуші жаңа буынның негізін қалаушы. Скрипкаға арналған шығармалары мен ұлттық музыкалық мұраға қосқан үлесі арқылы ол тыңдарманға терең эмоция жеткізіп, әр нотасында қазақтың мәдениеті мен тарихын сездіруге мүмкіндік берді. Педагог ретінде шәкірттеріне тек техникалық шеберлікті ғана емес, шығармашылық ойлау мен эстетикалық талғамды да дарытты. Осы арқылы ол ұлттық музыканы жаңа деңгейге көтеріп, жас музыканттардың кәсіби дамуына жол ашты. Әйткеш Толғанбаевтың өмірі мен шығармашылығы – ұлттық руханияттың айнасы, оның еңбектері арқылы әрбір жас орындаушы өз бойына ұлтқа деген сүйіспеншілікті, өнерге адалдықты және шығармашылыққа берілгендікті сіңіреді. Ол қазақ музыкасының тарихында ерекше орын алып, скрипка өнерінің дамуына сіңірген еңбегімен мәңгілік ұмытылмайды. Сондықтан Әйткеш Толғанбаевтың есімі тек өнер саласында ғана емес, рухани құндылықтарды бағалай білетін әрбір адам үшін үлгі ретінде сақталады. Оның өмірі – ұлтқа, мәдениетке және өнерге қызмет етудің шынайы символы, ұрпаққа қалатын асыл мұра.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Толғанбаев, Ә. Исповедь судьбы жестокой. – Алматы: Қазақстан, 1993.
2. Әлиев, Ж. Қазақ музыкасының тарихы. – Алматы: Қазақ университеті, 2005.
3. Сүйінбай, А. Ұлттық орындаушылық дәстүрлер және аспаптық музыка. – Алматы: Рауан, 2010.
4. Мұхаметжанова, Г. Қазақ кәсіби музыкасы: XX ғасырдағы даму жолдары. – Алматы, 2012.

ВЛИЯНИЕ КУРСА «ЮНЫЙ МЕДИАМЕЙКЕР» НА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ИНТЕРЕСЫ И ЦИФРОВУЮ КУЛЬТУРУ УЧАЩИХСЯ

Щербак Владислав Юрьевич

магистр «Информатики», учитель – исследователь

Берікқанқызы Диана

магистр педагогических наук, учитель информатики

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №29 «Пальмира»

отдела образования города Семей, управления образования области Абай

Abstract. The article examines the impact of the Young Media Maker additional education course on the formation of professional interests and the development of digital culture of students in the context of modern trends in the use of artificial intelligence (AI) and media technologies. The importance of the program for the professional orientation of students is analyzed, as well as its role in the development of universal competencies in demand in the future. It is shown that the integration of media creation, mobilography, photo and video content with AI tools contributes to the formation of creative thinking, critical information analysis and responsible attitude towards the digital environment. Based on modern research, such courses not only develop technical skills, but also allow students to take a fresh look at computer science as a multifaceted, creative and socially significant field.

Keywords: media creation, digital culture, professional orientation, artificial intelligence, media literacy, education of the future.

Аңдатпа. Бұл мақалада «Жас медиа-мейкер» қосымша білім беру курсының жасанды интеллект (AI) және медиа-технологияларды қолданудағы қазіргі тенденциялар контекстінде мектеп оқушыларының кәсіби қызығушылықтары мен цифрлық мәдениетін дамытуға әсері қарастырылады. Бағдарламаның студенттердің кәсіптік бағдар берудегі маңызы, сонымен қатар болашақта сұранысқа ие болатын әмбебап құзыреттіліктерді дамытудағы рөлі талданады. Медиа шығармашылық, мобильді фотосурет, фото және бейне контентті AI құралдарымен біріктіру креативті ойлауды, ақпаратты сыни талдауды және цифрлық ортаға жауапкершілікпен қарауды дамытатыны көрсетілген. Заманауи зерттеулерге сүйене отырып, мұндай курстар техникалық дағдыларды дамытып қана қоймайды, сонымен қатар студенттерге көп қырлы, шығармашылық және әлеуметтік маңызды сала ретінде информатикаға жаңа көзқараспен қарауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: медиа креативтілік, цифрлық мәдениет, кәсіптік бағдар беру, жасанды интеллект, медиа сауаттылық, болашақтың білімі.

Аннотация. В статье рассматривается влияние курса дополнительного образования «Юный медиамейкер» на формирование профессиональных интересов и развитие цифровой культуры школьников в контексте современных тенденций использования искусственного интеллекта (ИИ) и медиатехнологий. Анализируется значимость программы для профессиональной ориентации учащихся, а также её роль в развитии универсальных компетенций, востребованных в будущем. Показано, что интеграция медиатворчества, мобилографии, фото- и видеоконтента с ИИ-инструментами способствует формированию креативного мышления, критического анализа информации и ответственного отношения к цифровой среде. Опираясь на современные исследования подобные курсы не только развивают технические навыки, но и позволяют учащимся по-новому взглянуть на информатику как на многогранную, творческую и социально значимую сферу.

Ключевые слова: медиатворчество, цифровая культура, профессиональная ориентация, искусственный интеллект, медиаграмотность, образование будущего.

Современная образовательная парадигма требует переосмысления роли цифровых технологий в формировании личности и профессиональных интересов учащихся. В условиях стремительного развития искусственного интеллекта и цифровой медиаиндустрии курс «Юный медиамейкер» становится не просто направлением дополнительного образования, а важным инструментом подготовки школьников к будущей профессиональной деятельности.

По мнению исследователей (Johnson et al., 2024; Baigalieva & Tleubayeva, 2022), развитие медиакомпетенций и понимания принципов работы ИИ сегодня является необходимым условием успешной социализации молодёжи. Курс позволяет школьникам не только создавать медиапродукты, но и осознавать их влияние на общество, критически оценивать цифровой контент и использовать технологии ответственно.

Курс «Юный медиамейкер» ориентирован на изучение основ медиапроизводства с применением инструментов искусственного интеллекта — от генерации изображений и текстов до обработки аудио- и видеоматериалов. Подобный подход объединяет творческое самовыражение и техническую грамотность, что способствует развитию цифровой культуры учащихся. Важным аспектом программы является её профессионально-ориентационная направленность. На практике учащиеся сталкиваются с деятельностью, близкой к современным профессиям: медиаменеджер, видеограф, контент-креатор, специалист по SMM, дизайнер или инженер по данным. Освоение таких навыков в школьном возрасте помогает учащимся осознать собственные интересы и потенциальные траектории развития. Кроме того, изучение ИИ через медиатворчество формирует у школьников новое восприятие информатики. Если ранее предмет воспринимался как набор теоретических знаний, то сегодня он становится сферой, где объединяются творчество, аналитика и технологии. Благодаря этому курс «Юный медиамейкер» повышает интерес к ИТ-направлениям, программированию, цифровому дизайну и инженерному мышлению.

В виде наглядного примера рассматривается Модуль 2 «Работа с изображением». Модуль 2 охватывает три фундаментальные темы: композицию, редактирование и генерацию изображений с помощью искусственного интеллекта. Визуальное восприятие играет ключевую роль в цифровом контенте, и умение работать с изображениями — важный навык для каждого, кто стремится к выразительности и профессионализму.

Основы композиции в фотографии: Композиция — это архитектура кадра, способ организации визуальных элементов, который определяет, насколько выразительным и гармоничным будет изображение. В рамках модуля ученики:

- Осваивают «правило третей», золотое сечение и другие классические принципы построения кадра.
- Учатся управлять «фокусом внимания» зрителя через линии, формы и цветовые акценты.
- Анализируют примеры удачных и неудачных композиций, чтобы развить «визуальное мышление» и насмотренность.
- Экспериментируют с «ракурсами, симметрией и глубиной», чтобы создавать более динамичные и эмоциональные фотографии.

Редактирование фото: базовые инструменты. Даже удачно снятая фотография может выиграть от легкой обработки. Этот раздел посвящён освоению простых, но эффективных инструментов редактирования:

- Работа с «яркостью, контрастом и насыщенностью» для улучшения визуального восприятия.
- Коррекция «цветового баланса» и устранение нежелательных оттенков.
- Применение «фильтров и эффектов» для стилизации изображения.
- Ознакомление с популярными фоторедакторами: от мобильных приложений до онлайн-сервисов.

Генерация изображений с помощью ИИ. Современные технологии позволяют создавать изображения не только с помощью камеры, но и с помощью искусственного интеллекта. Учащиеся:

- Изучают принципы «промпт-изображение генерации», когда картинка создаётся по описанию.

- Осваивают работу с платформами, такими как «Google AI», «Copilot», «Chat GPT», для создания оригинального визуального контента.
- Экспериментируют с стилями, жанрами и сюжетами, чтобы раскрыть творческий потенциал. Учащихся заинтересовала работа с данным контентом, и они развиваются в этом направлении (Рис.1).

Этот модуль помог участникам не только улучшить качество визуального контента, но и расширить творческие горизонты, используя как классические подходы, так и новейшие технологии (Рис.2).

а)

б)

с)

Рис.2. Работы учащихся 6 класса: сгенерированные изображения ИИ по «Google AI», «Copilot», «Chat GPT» платформы:

- а- Работа ученика 6 «А» класса Қайрат Азамата;
- б- Работа ученика 6 «А» класса Азаматовой Дильназ;
- с- Работа ученика 6 «А» класса Беловой Полины.

Современные исследования (Kozhakhmetova, 2023; Suler, 2021) подтверждают, что формирование цифровой культуры с раннего возраста напрямую влияет на успешность человека в будущем. Владение медиатехнологиями, навыками анализа информации и понимание этических принципов работы ИИ становятся ключевыми компетенциями XXI века. Таким образом, программа «Юный медиамейкер» не ограничивается задачами дополнительного образования — она выполняет стратегическую функцию: готовит учащихся к жизни в мире, где цифровая и реальная реальности неразрывно связаны. Эти знания пригодятся практически в любой профессиональной сфере — от медиакommunikаций и педагогики до бизнеса, науки и искусства. Можно предположить, что в ближайшем будущем медиамейкерство станет неотъемлемым элементом цифровой культуры подрастающего поколения, а владение инструментами ИИ — обязательным навыком для любой профессии.

Заключение. Курс «Юный медиамейкер» демонстрирует потенциал синтеза искусства, технологий и образования. Он открывает перед учащимися широкие перспективы профессионального роста, развивает у них ответственность, креативность и критическое мышление. Влияние этой программы выходит далеко за рамки школьного обучения, формируя фундамент цифровой культуры, без которой невозможно успешное существование в обществе будущего.

Список литературы:

1. Johnson, L., Becker, S., & Cummins, M. (2024). Artificial Intelligence and Future Skills in Education. EDUCAUSE Review.
2. Baigalieva, A., & Tleubayeva, Z. (2022). Digital Literacy and Media Education in the Context of Technological Progress. Almaty: KazNPU Press.
3. Kozhakhmetova, L. (2023). Formation of Digital Culture in Schoolchildren: New Pedagogical Approaches. Nur-Sultan: Eurasian National University.
4. Suler, J. (2021). Psychology of the Digital Age: Human Behavior and Media. Cambridge University Press.
5. UNESCO. (2025). Artificial Intelligence and Education: Guidance for Policy Makers. Paris: UNESCO Publishing.

ИНФОРМАТИКА ПӘНІНДЕ ЗАМАНАУИ ОҚЫТУ ПЛАТФОРМАЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Талғатова Дария Талғатқызы
информатика пәнінің мұғалімі

Ахмет Байтұрсынұлы атындағы №47 жалпы орта білім беретін
мектебі

Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі білім беру жүйесі ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуына сәйкес өзгерістерге ұшырап отыр. Информатика пәні — технологиялық жаңалықтарды оқушыларға тиімді жеткізуге мүмкіндік беретін негізгі бағыттардың бірі болып табылады. Осыған байланысты заманауи оқыту платформаларын қолдану білім беру процесінің сапасын арттырудың негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылады. Оқыту платформалары – бұл оқушы мен мұғалім арасындағы өзара әрекетті жеңілдететін, оқу материалының қолжетімділігін арттыратын, білім сапасын бақылауға мүмкіндік беретін кешенді жүйелер. Информатика сабақтарында оларды тиімді пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, пәнді терең меңгеруге де жағдай жасайды.

Заманауи оқыту платформаларының сипаттамасы

Оқыту платформалары – бұл білім беру мазмұнын цифрлық форматта ұсынатын, интерактивті тапсырмаларды орындауға, бағалау жүргізуге, кері байланыс алуға мүмкіндік беретін бағдарламалық құралдар. Олардың негізгі ерекшелігі – мультимедиялық ресурстарды, визуалды материалдарды, практикалық тапсырмаларды бір жүйеге біріктіруінде. Мұндай платформаларда сабақ жоспарын құру, тапсырмаларды бөлісу, тестілеу, кері байланыс беру сияқты функциялар қарастырылған. Мысалы, Moodle, Google Classroom, Edmodo, Kahoot!, Code.org сияқты жүйелер оқыту үдерісін автоматтандыруға және әр оқушыға жеке жұмыс жасауға мүмкіндік береді. Заманауи платформаларды қолданудың негізгі артықшылығы – оқушылардың білім сапасының көтерілуіне ықпал етуі. Алғашқысы, платформалар ақпаратты визуалды түрде ұсынуға мүмкіндік береді. Мысалы, алгоритмдер мен бағдарламалау тілдерін оқыту кезінде графиктер, анимациялар және интерактивті үлгілер пайдаланылады, бұл оқушылардың тақырыпты түсінуін жеңілдетеді. Екіншісі, мұндай жүйелер оқушыларға өздігінен үйрену мүмкіндігін береді. Әр оқушы өз темпінде материалды меңгереді, қайталама ақпаратты қарастыра алады және қажет болса қосымша тапсырмалар орындай алады. Сонымен қатар, платформалар арқылы алынған кері байланыс оқушыларға өздерінің күшті және әлсіз жақтарын анықтауға мүмкіндік береді. Жүйелік тестілеу нәтижелері мұғалімге әр оқушының оқу барысын нақты бағалауға, қосымша көмек көрсетудің қажеттілігін анықтауға мүмкіндік береді. Мұндай әдіс дәстүрлі сабақтарға қарағанда тиімді, себебі мұғалім жеке әр оқушыға арналған бағытты анықтап, қолдау жасай алады[1,15].

Оқытуды интерактивті және қызықты ету

Заманауи оқыту платформалары сабақтарды интерактивті етуге мүмкіндік береді. Мысалы, Kahoot! немесе Quizizz сияқты платформалар арқылы викториналар, сұрақ-жауап ойындары ұйымдастыруға болады. Бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады және сабақ барысын динамикалық етеді. Сонымен қатар, Code.org, Scratch және Tynker сияқты платформалар бағдарламалау негіздерін интерактивті түрде үйретеді, оқушылар өздерінің жобаларын жасап, нәтижелерін көре алады. Интерактивтілік оқушылардың сыни ойлауын және шығармашылық қабілетін дамытуға да ықпал етеді. Тапсырмалар біржақты емес, әртүрлі жолмен шешілуге мүмкіндік береді, бұл оқушылардың дербес ойлауын дамытады. Сонымен қатар, платформалар топтық жұмыс жасауға да

ыңғайлы, бұл әлеуметтік дағдылар мен командалық өзара әрекеттесу қабілеттерін жетілдіреді.

Мақсатқа бағытталған оқыту мен индивидуалды тәсіл

Заманауи платформалар оқыту үдерісін мақсатқа бағытталған және индивидуалды етіп ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Әр оқушының оқу траекториясын бақылауға болады: кейбір платформалар оқушылардың күшті және әлсіз тұстарын автоматты түрде талдайды, сабақ материалын олардың қажеттіліктеріне сай ұсынады. Бұл әсіресе күрделі тақырыптарда тиімді, өйткені әр оқушы бірдей деңгейде емес. Мысалы, бағдарламалау немесе мәліметтер құрылымы сияқты тақырыптарда оқушылардың түсіну деңгейлері әртүрлі болуы мүмкін. Платформа әр оқушыға жеке тапсырма немесе қосымша ресурс ұсына алады, бұл білім алудың тиімділігін арттырады[2,14].

Заманауи платформаларды қолдану тек оқушыларға емес, мұғалімге де көптеген артықшылықтар береді. Біріншіден, олар сабақ жоспарлау және ресурстарды басқару процесін жеңілдетеді. Мұғалімдер алдын ала дайындалған сабақ жоспарын, тест тапсырмаларын, оқу материалдарын платформаға жүктеп, оқушыларға бөлісе алады. Екіншіден, платформалар арқылы оқу процесін бақылау оңай: мұғалім әр оқушының тапсырмаларды орындау барысын, тест нәтижелерін, сабаққа қатысуын көре алады. Бұл уақытты үнемдеуге және бағалауды объективті жүргізуге мүмкіндік береді[3,67].

Сонымен қатар, платформалар мұғалімдерге әртүрлі оқу әдістерін қолдануға мүмкіндік береді: визуалды материалдар, видео-сабақтар, симуляциялар, интерактивті есептер. Бұл мұғалімге сабақ барысында шығармашылық тәсілдерді қолдануға, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі.

Білім беру процесінің икемділігі

Заманауи платформалар білім беру процесін икемді етеді. Оқушылар мен мұғалімдер кез келген уақытта және кез келген жерде жұмыс істей алады. Онлайн ресурстар мен виртуалды сыныптар оқу уақытын шектемейді, бұл әсіресе қашықтан оқыту жағдайында маңызды. Сонымен қатар, платформалар сабақ материалының әртүрлі форматта берілуіне мүмкіндік береді: мәтін, видео, презентация, интерактивті тапсырма және тест. Бұл оқушылардың оқу стиліне бейімделуге мүмкіндік береді және білім алу процесін жеке, тиімді және қызықты етеді. Жалпы алғанда, заманауи оқыту платформаларын информатика сабақтарында қолдану бірнеше маңызды артықшылықтарды қамтамасыз етеді:

1. Интерактивтілік пен қызықты оқыту — сабақтар динамикалық, ойын түрінде жүргізіледі.
 2. Білім сапасын арттыру — визуалды және практикалық материалдар тақырыпты тез және тиімді меңгеруге мүмкіндік береді.
 3. Индивидуалды тәсіл — әр оқушының оқу траекториясына сәйкес тапсырмалар ұсынылады.
 4. Мұғалімнің жұмысын жеңілдету — бағалау, сабақ жоспарлау және бақылау үдерісі автоматтандырылған.
 5. Қашықтан және икемді оқыту — оқу процесі уақыт пен орынға тәуелсіз жүзеге асады.
- Осылайша, заманауи оқыту платформалары информатика пәнін тиімді оқытуға, оқушылардың функционалдық сауаттылығын, логикалық ойлауын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға елеулі үлес қосады. Оларды жүйелі түрде пайдалану оқу процесінің сапасын арттыруға, пәнге қызығушылықты нығайтуға және білім алудың тиімді әдістерін енгізуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алимова, Л.Ф. Информатика и ИКТ в образовательном процессе. — Москва: Просвещение, 2020. — 256 с.
2. Барсуков, В.В. Современные образовательные технологии: теория и практика. — Санкт-Петербург: Питер, 2019. — 312 с.
3. Крейг, Дж. Digital Tools for Teaching: 30 E-tools for Collaborative Learning. — London: Sage, 2019. — 210 p.

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ПАТРИОТТЫҚ РУХТА ТӘРБИЕЛЕУ

Хамитов Азат Серикханович

дене шынықтыру пәнінің мұғалімі

Ахмет Байтұрсынұлы атындағы №47 жалпы орта білім беретін мектебі

Абай облысы, Семей қаласы

Ұлттық ойындар – халқымыздың мәдени мұрасы, дәстүрі мен салт-дәстүрін бейнелейтін рухани қазына болып табылады. Олар ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа жетіп, халықтың дүниетанымын, өмірлік қағидаларын және ұлттық ерекшеліктерін сақтап келеді. Бүгінгі күнде ұлттық ойындар тек көңіл көтеру құралы емес, сонымен бірге оқушылардың рухани, интеллектуалдық және физикалық дамуына ықпал

ететін маңызды педагогикалық ресурс болып отыр. Осы ойындар арқылы жас ұрпақты патриоттық рухта тәрбиелеу – қазіргі білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі. Патриоттық тәрбие – бұл балаларға өз елін, халқын, мәдениетін және тарихын сүйе білуді үйрету. Ұлттық ойындар осы тәрбиенің маңызды құралы болып саналады, себебі олар арқылы оқушы өз халқының салт-дәстүрін, ұлттық ерекшеліктерін терең түсініп, оларды құрметтеуге үйренеді. Мысалы, «Көкпар», «Асық», «Тоғызқұмалақ» сияқты ойындар тек физикалық дағдыларды дамытуға ғана емес, сонымен қатар балалардың командалық жұмысқа, әділдікке, табандылыққа және жауапкершілікке үйренуіне көмектеседі. Бұл қасиеттер патриоттық сана қалыптастырудың негізін құрайды.

Ұлттық ойындардың ерекшелігі – олардың тәрбиелік, білім беру және дене шынықтыру мәнін бір мезгілде қамтуында. Балалар ойын барысында тек көңіл көтеріп қана қоймай, әрбір әрекет арқылы ұлттық құндылықтарды бойына сіңіреді. Мысалы, асық ойыны балалардың логикалық ойлауын, зейінін және шапшаңдық қабілетін дамытады, сонымен қатар бұл ойын қазақ халқының дәстүрлі салт-дәстүрімен байланысты. Сол сияқты, «Қыз қуу» немесе «Атпен жарысу» сияқты ойындар физикалық дағдыларды жетілдіреді, батылдық пен жауапкершілікке баулиды, командалық рухты қалыптастырады. Барлық осы қасиеттер патриоттық сезімнің қалыптасуына ықпал етеді, себебі бала өз мәдениетін тану арқылы өз еліне деген сүйіспеншілік сезімін дамытуға мүмкіндік алады.

Ұлттық ойындарды оқу процесіне енгізудің педагогикалық мәні зор. Бүгінгі білім беру жүйесі балалардың жан-жақты дамуына, шығармашылық қабілеттерін ашуға, өзара әрекеттесу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Осы мақсатта ұлттық ойындар сабақ барысында оқушыларға қызықты әрі тиімді әдіс ретінде ұсынылады. Мысалы, сыныптан тыс немесе спорттық сабақтарда ұлттық ойындарды ұйымдастыру арқылы балалардың дене шынықтыруын арттыруға болады, сонымен қатар олар өз халқының мәдени мұрасымен танысады. Бұл әдіс балалардың патриоттық тәрбиесіне тікелей ықпал етеді, себебі ұлттық ойындар арқылы жас ұрпаққа халық тарихының, дәстүрінің, салт-дәстүрлерінің мәнін жеткізуге болады[1,25].

Ұлттық ойындардың педагогикалық мәнін арттыру үшін оларды жоспарлы түрде оқу процесіне енгізу маңызды. Бұл үшін сабақ бағдарламасында ұлттық ойындарға арналған арнайы блоктарды қарастыруға болады. Мысалы, «Қазақстанның ұлттық спорт ойындары» атты тақырыптық апта өткізу арқылы оқушылар әр түрлі ойын түрлерімен танысады, олардың ережелерін меңгереді және практикалық дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, ұлттық ойындарды ұйымдастыру кезінде балаларға ойынның тарихи мәні, мәдениеті және дәстүрлі ерекшеліктері түсіндіріледі. Бұл балалардың патриоттық сезімін оятып, өз халқының тарихына қызығушылықтарын арттырады[2,18].

Ұлттық ойындар арқылы патриоттық тәрбие беруде оқушының жеке тұлғалық қасиеттерін дамытуға басымдық беріледі. Ойындарда бала өз еркімен әрекет етеді, өзінің күшін, шеберлігін, тапқырлығын және ынтасын көрсетеді. Бұл оның өзін-өзі тануына, жеке қасиеттерін дамыта түсуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, командалық ойындар арқылы балалар бір-біріне қолдау көрсетуді, жауапкершілікті сезінуді және өзара сыйластықты үйренеді. Мұның бәрі патриоттық тәрбиемен тығыз байланысты, себебі өз еліне, өз халқына деген сүйіспеншілік тек жеке қасиеттер мен ұжымдық құндылықтар арқылы қалыптасады. Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні олардың мазмұнында жасырылған. Мысалы, «Тоғызқұмалақ» ойыны – тек ойын ғана емес, сонымен қатар логикалық ойлауды, стратегиялық шешім қабылдауды дамытатын құрал. Бала бұл ойында жеңіске жету үшін тек физикалық күшке сүйенбейді, сонымен қатар ақыл-парасатын, зейінін және табандылығын пайдаланады. Бұл қасиеттер өмірде де қажет, олар баланың азаматтық, патриоттық тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Сол сияқты, «Асық» ойыны арқылы балалар математикалық түсініктерді меңгереді, есептеу қабілетін дамытады және ұлттық салт-дәстүрмен танысады. Мұның барлығы оқушылардың жан-жақты дамуына және патриоттық рухта тәрбиеленуіне үлес қосады[3,9].

Ұлттық ойындарды оқыту барысында педагогтарға арнайы әдістемелік ұсыныстар жасау маңызды. Біріншіден, ойындарды жас ерекшелігіне сай таңдау қажет. Мектеп жасындағы балалар үшін қарапайым ережелері бар ойындар тиімді болса, үлкен оқушыларға күрделі стратегиялық ойындар ұсынылуы мүмкін. Екіншіден, ойындарды өткізу барысында балалардың қауіпсіздігіне, әділдік принципіне назар аудару керек. Үшіншіден, ойындардың тарихи және мәдени мәнін түсіндіру – патриоттық тәрбиенің негізгі бөлігі болып табылады. Педагог балаларға ойынның тарихын, оның халық өміріндегі рөлін, ұлттық мәдениеттегі маңызын айтып берсе, бұл балалардың мәдениетке деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, ұлттық ойындар арқылы оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға болады. Командалық ойындар балаларға бірлесіп әрекет етуді, бір-бірінің пікірін тыңдауды, келісімге келуді үйретеді. Бұл қасиеттер жеке тұлғаның ғана емес, қоғам мүшесі ретінде де дамуына әсер етеді. Патриоттық тәрбие тек елге деген сүйіспеншілікке ғана емес, сонымен қатар өз қоғамында дұрыс әрекет етуге, жауапкершілікті сезінуге және өз азаматтық борышын түсінуге бағытталған.

Қорытындылай келе айтарымыз, ұлттық ойындар арқылы оқушыларды патриоттық рухта тәрбиелеу – бүгінгі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Ұлттық ойындар балаларға өз халқының мәдени мұрасын таныстырумен қатар, физикалық, интеллектуалдық, коммуникативтік және жеке қасиеттерін дамытуға көмектеседі. Олар балалардың өз елін, мәдениетін, тарихын сүйе білетін, әділ, табанды, жауапкершілікті және шығармашылық қабілеті дамыған азамат болып қалыптасуына ықпал етеді. Педагогтар үшін ұлттық ойындарды тиімді пайдалану – бұл тек сабақ өткізу ғана емес, сонымен қатар жас ұрпаққа патриоттық тәрбие берудің сенімді құралы болып табылады.

Қалай десек те, ұлттық ойындар – балалардың патриоттық сезімін қалыптастыруға, өз мәдениетін құрметтеуге және ұлттық құндылықтарды бойына сіңіруге арналған маңызды педагогикалық құрал. Олар арқылы жас ұрпақ өз халқының тарихын, дәстүрін таниды, өз еліне деген сүйіспеншілігін арттырады және болашақта отансүйгіш азамат болып қалыптасады. Сондықтан мектептерде, мектепке дейінгі ұйымдарда және сыныптан тыс сабақтарда ұлттық ойындарды жүйелі түрде қолдану – патриоттық тәрбиенің тиімді әдістерінің бірі болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова, Г. Қ. *Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық ойындарды қолдану әдістемесі*. Алматы: Білім, 2018.
2. Баймұхамедова, Ж. Б. *Балалардың патриоттық тәрбие жүйесі және ұлттық дәстүрлер*. Астана: Руханият, 2020.
3. Бекмұхамедов, Т. С. *Қазақ халқының ұлттық ойындары: тарихы және тәрбиелік мәні*. Алматы: ҚазҰПУ, 2017.

РОЛЬ СТУДЕНЧЕСКОГО ОРКЕСТРА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ СТАНОВЛЕНИИ БУДУЩЕГО МУЗЫКАНТА

Аминов Булат Алдабергенович
преподаватель Высшего колледжа культуры
имени Ақана сері
руководитель оркестра русских народных инструментов
Акмолинская область, город Кокшетау

Аннотация: Бұл мақалада студенттік оркестрдің болашақ музыканттың кәсіби қалыптасуындағы орны мен маңызы қарастырылады. Оркестрлік орындау дағдылары, ұжымдық жұмыс, музыкалық коммуникация және шығармашылық жауапкершілік сияқты кәсіби құзыреттердің қалыптасу ерекшеліктері талданады. Студенттік оркестр оқу процесінің маңызды бөлігі ретінде музыканттың кәсіби өсуін, сахналық мәдениетін және орындаушылық шеберлігін дамытатыны дәлелденеді. Кілт сөздер: студенттік оркестр, кәсіби қалыптасу, музыкант, ұжымдық орындау, музыкалық білім.

Аннотация: В статье рассматривается роль студенческого оркестра в профессиональном становлении будущего музыканта. Анализируются особенности формирования оркестрово-исполнительских навыков, развитие коллективного взаимодействия, музыкальной коммуникации и творческой ответственности. Подчеркивается, что участие в студенческом оркестре является важным компонентом образовательного процесса, способствующим росту профессиональной компетентности, развитию сценической культуры и повышению уровня исполнительского мастерства. Ключевые слова: студенческий оркестр, профессиональное становление, музыкант, коллективное исполнение, музыкальное образование.

Annotation: The article examines the role of the student orchestra in the professional development of future musicians. It analyzes the formation of orchestral performance skills, the development of teamwork, musical communication, and creative responsibility. Participation in a student orchestra is emphasized as an important component of the educational process that enhances professional competence, stage culture, and overall performance mastery. Keywords: student orchestra, professional development, musician, ensemble performance, music education.

Современная система музыкального образования требует от будущего музыканта не только владения инструментом, но и сформированных навыков коллективного исполнения, коммуникативной компетентности и сценической культуры. Одной из наиболее эффективных форм подготовки является участие студента в оркестровом коллективе. Студенческий оркестр выступает уникальной образовательной площадкой, где будущий музыкант получает практический опыт исполнения, развивает профессиональные умения и учится работать в творческом коллективе.

Студенческий оркестр как образовательная среда

Студенческий оркестр представляет собой уникальную педагогическую среду, в которой осуществляется органичное соединение теоретической подготовки и практической исполнительской деятельности. В отличие от индивидуальных занятий, оркестровая практика позволяет студенту увидеть музыку в широком контексте — как многоголосную структуру, где каждая партия является элементом единого художественного целого. Именно поэтому участие в оркестре способствует глубокому пониманию музыкального текста и его

интерпретации. В процессе репетиций студент закрепляет и развивает музыкально-теоретические знания: навыки чтения партитуры, понимание фактуры, гармонии, формообразующих элементов, оркестровки. На практике он учится определять взаимосвязи между голосами, слышать вертикальные и горизонтальные линии, анализировать роль своей партии в общей ткани произведения. Таким образом, теория перестает восприниматься как абстрактная дисциплина и приобретает практическую значимость. Не менее важным является знакомство со стилевыми особенностями различных эпох и жанров. Работая над произведениями барокко, классицизма, романтизма или современной музыки, студент не только изучает соответствующие исполнительские подходы, но и овладевает разнообразными артикуляционными, динамическими и темповыми моделями. Переход от одного стиля к другому формирует гибкость мышления, расширяет художественный кругозор и способствует развитию интерпретационных навыков. Во время оркестровых репетиций формируются важные элементы слухового контроля: умение слышать ансамбль, регулировать громкостной баланс, реагировать на дирижёрские указания и изменения темпа. Работа над нюансировкой, динамическими контрастами и фразировкой позволяет студенту осознать, как индивидуальная партия взаимодействует с общим звучанием, и какие художественные задачи необходимо решать в каждом конкретном эпизоде[1,7].

Кроме того, оркестр выступает пространством для формирования художественного вкуса. В процессе совместной работы студент знакомится с интерпретациями дирижёра, слушает другие инструменты и учится воспринимать музыку как живой процесс взаимодействия. Сравнение различных трактовок, обсуждение исполнительских решений и поиск оптимальной концепции произведения формируют музыкальное мышление и эстетические предпочтения будущего специалиста. Студенческий оркестр выполняет многофункциональную образовательную роль: он соединяет теорию и практику, развивает аналитические и исполнительские навыки, формирует художественный вкус и обеспечивает более глубокое усвоение музыкального материала. Именно в оркестре студент начинает ощущать себя частью большого творческого процесса и делает важный шаг в профессиональном становлении[2,9].

Формирование профессиональных компетенций

Участие в студенческом оркестре развивает ряд ключевых профессиональных компетенций:

- оркестрово-исполнительские навыки — умение слышать ансамбль, соблюдать баланс, следить за дирижёрскими жестами;
- коммуникативные качества — взаимодействие с коллегами, способность к взаимопониманию и скоординированным действиям;
- ответственность и дисциплина — регулярное посещение репетиций, подготовка партий, соблюдение временных рамок;
- сценическая культура — умение работать перед публикой, преодолевать волнение, владеть артистической подачей.

Творческое развитие и личностный рост

Студенческий оркестр является мощным фактором творческого развития будущего музыканта, так как предоставляет ему возможность соприкоснуться с широким спектром музыкальных жанров и стилевых направлений. В рамках оркестрового репертуара студенты знакомятся с произведениями различных исторических эпох — от барочной и классической музыки до современных симфонических композиций. Такое разнообразие способствует формированию всестороннего музыкального кругозора, развитию эстетического вкуса и умению адекватно воспринимать художественные особенности каждой эпохи и композиторской школы. Коллективная форма работы создаёт особую творческую атмосферу, в которой студент учится не только исполнять свою партию, но и слышать общий музыкальный процесс. Это стимулирует развитие эмоциональной выразительности, формирует навык передачи замысла композитора через индивидуальное исполнительское мастерство и коллективное звучание. Работа над фразировкой, интонацией и нюансировкой в

оркестре помогает музыканту раскрывать собственный художественный потенциал, углублять интерпретационные способности и развивать художественное мышление.

Важно отметить, что оркестровая деятельность способствует формированию способности к импровизации и гибкости музыкального мышления. В процессе репетиций нередко возникают ситуации, требующие быстрых творческих решений: корректировка темпа, изменение характера звучания, приспособление к новой трактовке дирижёра или реакция на особенности исполнения коллег. Эти моменты требуют от студента развитого внимания, высокой концентрации и умения мгновенно адаптироваться к изменяющимся условиям, что является важным компонентом профессиональной зрелости[3,17].

Участие в концертных выступлениях играет ключевую роль в личностном росте музыканта. Сцена формирует ответственность, внутреннюю собранность и умение преодолевать психологические барьеры, такие как волнение и страх публичных выступлений. Регулярное участие в концертах повышает уверенность в собственных силах, развивает артистизм и сценическую культуру, что в дальнейшем способствует формированию устойчивой профессиональной идентичности[4,9].

Кроме того, оркестр помогает студенту осознать себя частью творческого сообщества. Чувство причастности к коллективу, совместное достижение художественных целей, переживание успехов и трудностей вместе с другими участниками способствуют развитию личностных качеств — эмпатии, ответственности, дисциплины, инициативности. В результате будущий музыкант не только совершенствует свои творческие способности, но и приобретает социально значимые навыки, необходимые для успешной профессиональной деятельности[5,11].

Студенческий оркестр выступает эффективной средой для гармоничного творческого и личностного развития. Он объединяет художественное осмысление музыки, эмоциональное раскрытие, сценический опыт и социальное взаимодействие, что делает оркестровую практику важным этапом в становлении профессиональной и творческой личности музыканта[6,10].

Оркестр как пространство социальной и профессиональной адаптации

Совместная творческая деятельность способствует формированию дружественных и профессиональных связей. Студент учится взаимодействовать с разными группами инструменталистов, воспринимать критику, уважать мнение партнёров и принимать коллективные решения. Эти навыки крайне важны для дальнейшей профессиональной деятельности в оркестрах, ансамблях и образовательных учреждениях. Студенческий оркестр играет значительную роль в профессиональном становлении будущего музыканта. Он обеспечивает комплексное развитие исполнительских, коммуникативных и творческих компетенций, формирует сценическую культуру и способствует успешной адаптации в профессиональной среде. Участие в оркестровой деятельности является неотъемлемой частью подготовки квалифицированного, конкурентоспособного музыканта.

Список литературы

1. Асафьев, Б. В. *Музыкальная форма как процесс*. — Москва: Музыка, 1971.
2. Баренбойм, Л. А. *Музыкальный исполнитель и интерпретация*. — Ленинград: Музыка, 1982.
3. Гинзбург, Л. Я. *Искусство дирижирования*. — Москва: Советский композитор, 1987.
4. Давыдова, Л. П. *Педагогика музыкального исполнительства*. — Москва: Академия, 2016.
5. Кузнецова, М. В. *Формирование профессиональных компетенций будущего музыканта в оркестровой практике*. — Санкт-Петербург: СПбГК, 2019.
6. Медушевский, В. В. *О музыкальном мышлении*. — Москва: Музыка, 1993.
7. Немировская, И. Е. *Методика оркестрового класса в системе профессионального музыкального образования*. — Москва: Лань, 2020.

РАЗВИТИЕ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.

Достовалова Татьяна Александровна

Романова Татьяна Александровна

учителя начальных классов

КГУ СОШ №40

г. Семей, область Абай

Логика представляет собой науку, изучающую законы, формы и принципы правильного, последовательного мышления. Иными словами, она обращается не столько к содержанию самих рассуждений, сколько к их внутренней структуре и способам построения умозаключений. Основная цель логики — выявить те закономерности, по которым одно суждение логически вытекает из другого, и тем самым объяснить, каким образом формируется процесс рассуждения как таковой.

Сам термин «логика» происходит от греческого слова *logos*, что в переводе означает «слово», «разум» или «мысль». Это происхождение весьма символично, поскольку отражает саму суть логики — стремление человеческого разума упорядочить мышление и подчинить его определённым законам рассуждения. Ключевое значение в развитии логического мышления у младших школьников имеет математика. Это напрямую связано с тем, что данная дисциплина отличается высоким уровнем внутренней логической стройности. Именно на уроках математики наиболее естественно реализуется принцип восхождения от абстрактного к конкретному, что создаёт благоприятные условия для формирования таких мыслительных операций, как анализ, сравнение, синтез и обобщение.

Развитие логического мышления у ребёнка начинается с формирования способности замечать взаимосвязи между предметами и явлениями, выделять существенное и обобщать полученные сведения. Во многом именно умение абстрагироваться и рассуждать на уровне понятий определяет, насколько осознанно и последовательно ребёнок решает задачи. Часто трудности в обучении связаны не с нехваткой знаний, а с тем, что учащийся не умеет правильно осмыслить условие, отвлечься от несущественных деталей и увидеть внутреннюю логику задачи. Поэтому важнейшая задача учителя — не просто давать готовые решения, а целенаправленно развивать у детей способность мыслить самостоятельно и логично. Вместе с тем, несмотря на очевидную важность развития логического мышления, педагоги на практике нередко сталкиваются с трудностью — как именно организовать эту работу. Несмотря на то, что в методической литературе и учебных программах большое внимание уделяется развитию интеллектуальных способностей учащихся, на практике этот процесс не всегда реализуется последовательно и системно.

В отдельных случаях работа по формированию логического мышления носит эпизодический характер, из-за чего не все школьники в полной мере осваивают необходимые логические приёмы, столь важные как для успешного изучения математики, так и для общего умственного развития.

Современные образовательные стандарты задают начальной школе новые, более широкие ориентиры. Задача учителя сегодня выходит далеко за рамки традиционного обучения чтению, письму и счёту — с этим система образования, как и прежде, справляется успешно. Теперь особое внимание уделяется формированию у младших школьников умений, которые помогают ребёнку учиться осознанно и самостоятельно.

Прежде всего речь идёт о развитии универсальных учебных действий — умении ставить цель, искать и анализировать информацию, решать нестандартные и творческие задачи. Не менее важно и воспитание внутренней мотивации к обучению, интереса к саморазвитию и познанию окружающего мира.

Перед учителем начальных классов сегодня стоит новая педагогическая задача: использовать привычный учебный материал, в частности математический, как средство

развития мышления. Уже на этапе начального обучения важно формировать у детей основы логических операций — умение сравнивать, анализировать, классифицировать и обобщать. Таким образом, одной из ключевых задач современного педагога становится развитие у ребёнка самостоятельности мышления: способности рассуждать, аргументировать свои выводы и делать осознанные умозаключения. Особенно благоприятные условия для этого создаёт изучение математики, ведь её структура и содержание напрямую способствуют развитию аналитического и абстрактного мышления.

Развитие логического мышления — это не просто одна из задач образования, а основа интеллектуального становления личности. Чем активнее человек использует разум для осмысления происходящего, тем свободнее он внутренне и тем труднее поддаётся внешнему давлению или манипуляциям. Интеллект делает человека самостоятельным, а мышление — устойчивым и гибким одновременно.

Современная школа в этом смысле выступает не только как место передачи знаний, но и как важнейший социальный институт, от которого напрямую зависит качество человеческой жизни. Именно потому страны, ориентированные на устойчивое и прогрессивное развитие, делают серьёзные вложения в систему образования. Общество, сумевшее выстроить эффективную модель обучения и воспитания, способную раскрывать интеллектуальный потенциал подрастающего поколения, получает стратегическое преимущество — и в культуре, и в экономике.

Если раньше главной задачей системы образования было просто дать ребёнку готовые знания, умения и навыки, то сегодня всё меняется. В современном обучении важнее не только запомнить материал, но и научиться использовать его самостоятельно. Сегодня приоритетом стало формирование универсальных учебных действий — это такие умения, которые помогают ребёнку самостоятельно искать информацию, анализировать её и применять в разных ситуациях.

В соответствии с образовательными стандартами Республики Казахстан, обучение направлено на развитие четырёх важных сторон учебной деятельности:

Личностные действия — помогают ребёнку понимать себя, свои интересы, чувства и поступки.

Регулятивные действия — учат планировать свои действия, ставить цели, контролировать процесс работы и оценивать результат.

Познавательные действия — помогают ребёнку развивать мышление, логическое рассуждение, умение решать проблемы и находить новые знания самостоятельно.

Коммуникативные действия — учат работать с другими людьми, выражать свои мысли, слушать и понимать собеседника[1].

Особенно важно развивать познавательную сторону. Она включает логические задания, проблемные ситуации и общие учебные умения, которые помогают ребёнку мыслить самостоятельно, делать выводы и применять знания на практике. Такой подход формирует умение ребёнка не только получать готовую информацию, но и использовать её для решения новых задач, искать ответы на вопросы и понимать, как устроен окружающий мир[2].

Таким образом, современное обучение строится не просто на передаче знаний, а на воспитании самостоятельного, мыслящего и активного ученика, который умеет анализировать, рассуждать и действовать осознанно в любой ситуации. Логически универсальные действия — это умственные операции, которые позволяют ребёнку не просто усваивать знания, а действительно понимать их внутреннюю структуру и взаимосвязи. Прежде всего, это умение анализировать — выделять, в сущности, главные и вторичные, наиболее и наименее важные признаки, видеть, из чего состоит целое. Не менее важно и умение синтезировать, иначе говоря, выводить новые умозаключения и восстанавливать отсутствующие части, приходить в рассуждении от общего к частному и на оборот. Сюда же относится и способность сравнивать и классифицировать объекты по определённым основаниям, устанавливать закономерности и различия, выстраивать последовательности на

основание имеющейся информации вне зависимости от её полноты. Постепенно ребёнок учится подводить наблюдения под понятие, формулировать выводы и осознавать причинно-следственные связи между явлениями. В этом процессе особое значение приобретает умение выстраивать логическую цепочку рассуждений — от наблюдения к предположению, от предположения к доказательству. Именно здесь зарождается навык аргументации и умение обосновывать собственную точку зрения. На следующем уровне логического развития ребёнок начинает самостоятельно выдвигать гипотезы, проверять их на практике, делать выводы — то есть использовать мышление как инструмент исследования. Формировать такие действия необходимо уже в начальной школе. Именно здесь закладываются основы логического и аналитического мышления, позволяющего ребёнку рассуждать, делать выводы и осознанно подходить к решению как учебных, так и жизненных задач[3,15].

Роль учителя в формировании логического мышления младших школьников невозможно переоценить. Его задача заключается не просто в том, чтобы дать ребёнку знания, а в том, чтобы направлять весь процесс мышления, создавая такую образовательную среду, где ребёнок постепенно учится работать самостоятельно. Это означает, что педагог должен показывать, как видеть взаимосвязи между фактами, находить закономерности даже в сложной или неполной информации, выстраивать собственные рассуждения и последовательно обосновывать свои выводы. При этом важно, чтобы ребёнок постепенно осознал не только «что» он делает, но и «почему» — понимал логику своих действий и умел использовать её в новых ситуациях[4,9].

Создать условия для самостоятельного мышления — значит помогать детям самим находить ответы и делать выводы. Для этого учитель использует разные приёмы: интересные задания, вопросы, задачи, которые можно решить несколькими способами. Иногда детям предлагают ситуации, где нужно выбрать правильный вариант и объяснить, почему именно он подходит. Такой подход учит ребёнка не бояться высказывать своё мнение и думать своей головой. У него появляется уверенность в том, что он может рассуждать, сравнивать и делать выводы. Это развивает критическое мышление — умение видеть главное, задавать вопросы и понимать, правильно ли что-то устроено. Развитие логики в младшем школьном возрасте очень важно. Именно в эти годы формируется основа для будущего. Если ребёнок учится анализировать и рассуждать сейчас, то позже он станет взрослым, который может учиться новому, принимать самостоятельные решения, внимательно относиться к информации и отвечать за свой выбор. Другими словами, логическое мышление в детстве нужно не только для школьных заданий. Оно помогает ребёнку стать более самостоятельным, рассудительным и уверенным человеком в будущем.

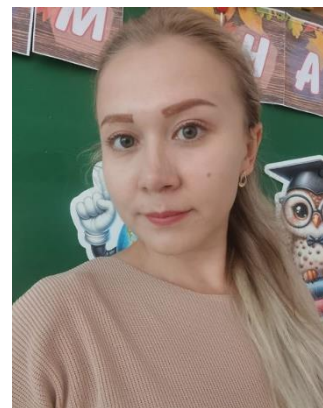
Список использованной литературы:

1. Министерство образования и науки Республики Казахстан. Стандарты начального образования. — Алматы, 2020.
2. Бим И.Л. Обучение и развитие мышления у младших школьников. — М.: Просвещение, 2018.
3. Васильева Н.Г. Методы развития критического мышления в начальной школе. — СПб.: Питер, 2019.
4. Лысенко В.И. Логическое мышление и универсальные учебные действия у детей. — М.: Академкнига, 2021.
5. Козлова Т.Н. Развитие познавательных и коммуникативных умений у младших школьников. — Екатеринбург, 2020.
6. Савельева О.В. Практические методы формирования самостоятельного мышления у детей. — М.: Просвещение, 2017.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ОСМЫСЛЕННОГО ЧТЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ: МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ПРИЁМЫ

**Осипович Екатерина Камильевна
Тулебаева Альфия Алдановна**
учителя начальных классов
КГУ СОШ №40
г. Семей, область Абай

Осмысленное чтение является одной из ключевых компетенций младших школьников. Оно выходит за рамки простого декодирования текста:

ребёнок не только читает слова, но и понимает смысл, интерпретирует содержание и делает выводы. Осмысленное чтение формирует критическое мышление, развивает память, внимание и способность к самостоятельной работе с информацией. Современные стандарты образования, в том числе в Республике Казахстан, подчеркивают необходимость развития универсальных учебных действий, среди которых особое место занимают познавательные и коммуникативные навыки. Развитие осмысленного чтения напрямую связано с формированием этих компетенций.

Педагогическая наука выделяет несколько ключевых аспектов формирования навыков осмысленного чтения у младших школьников, каждый из которых играет важную роль в развитии мышления и познавательных способностей ребёнка[1].

Понимание текста. Этот аспект предполагает, что ребёнок умеет выделять основную мысль текста, сопоставлять детали и правильно оценивать последовательность событий. На практике это значит, что ученик не просто читает слова, но понимает, о чём идёт речь, какие события происходят в истории и как они связаны между собой. Например, при чтении рассказа о приключениях героя ребёнок должен уметь назвать главную идею истории, перечислить ключевые события в порядке их появления и понять, что именно происходит с персонажами на каждом этапе. Развитие этого навыка помогает формировать внимательность, концентрацию и умение структурировать информацию[2,25]

Анализ и интерпретация. Здесь важна способность ребёнка задавать вопросы к тексту, выявлять причины поступков героев, замечать логические связи и делать выводы. Анализ и интерпретация помогают детям не только понять, что произошло, но и почему это произошло. Например, если герой расстроен из-за какой-то ситуации, ученик должен уметь объяснить причины его эмоционального состояния, предположить, как он мог бы поступить иначе, и обсудить последствия. Этот навык развивает критическое мышление, умение рассуждать и делать осознанные выводы[3,16].

Применение знаний. Навык применения полученной информации в новых ситуациях позволяет ребёнку связывать текст с личным опытом, делать аналогии и использовать знания на практике. Например, после чтения рассказа о дружбе дети могут обсудить, как они сами проявляют дружеское отношение к окружающим, или придумать ситуацию, в которой применили бы урок, извлечённый из текста. Этот аспект формирует умение переносить знания из учебной ситуации в повседневную жизнь, развивает самостоятельность и творческий подход к решению задач. Развитие всех этих навыков требует систематической и целенаправленной работы на уроках чтения. Важно использовать разнообразные

методические подходы, которые позволяют ребёнку не только пассивно усваивать информацию, но и активно перерабатывать её. К ним относятся работа с вопросами к тексту, обсуждение прочитанного в парах и группах, пересказ своими словами, создание иллюстраций и схем, проектная деятельность и инсценировка сюжетов. Сочетание этих приёмов помогает ребёнку глубже понимать текст, развивает мышление и формирует устойчивые навыки осмысленного чтения. Для младших школьников эффективно использовать сочетание следующих подходов:

Коммуникативно-деятельностный подход. Предполагает активное взаимодействие ребёнка с текстом и окружающими. Учащиеся учатся обсуждать прочитанное, делиться мыслями, аргументировать своё мнение. Это способствует развитию критического мышления и навыков коммуникации.

Проектный подход. Дети работают над мини-проектами, связанными с текстом: создание иллюстрированных историй, подготовка презентаций, инсценирование сцен. Проектная деятельность повышает мотивацию к чтению и развивает умение работать с информацией.

Проблемно-поисковый подход. Включает работу с текстами, содержащими вопросы, противоречивую информацию или задачи для поиска решений. Ученики учатся выявлять проблему, формулировать вопросы и самостоятельно находить ответы, что развивает аналитические и логические способности[4,5].

Практические приёмы формирования осмысленного чтения

Для реализации указанных подходов педагоги применяют разнообразные методы:

Чтение с остановками и обсуждением.

Учитель читает текст вслух, делая паузы для обсуждения содержания, постановки вопросов и анализа действий героев.

Составление вопросов и ответов. Дети формулируют вопросы к тексту и отвечают на них, что развивает внимательность и умение выделять главное.

Работа с иллюстрациями и схемами. Использование картинок, схем и таблиц помогает детям лучше понимать текст и формировать визуальные ассоциации.

Пересказ и инсценировка. Пересказ своими словами и разыгрывание сцен развивает понимание последовательности событий, смысловых связей и характеров персонажей[5,7].

Сравнение текстов и поиск различий. Работа с несколькими текстами на одну тему позволяет выявлять сходства и различия, развивать аналитические навыки и умение делать выводы.

Работа в парах и группах. Совместная деятельность стимулирует обмен мнениями, формирует навыки аргументации и сотрудничества.

Практическая реализация в учебном процессе. На практике формирование навыков осмысленного чтения может включать следующие этапы:

Подготовительный этап — выбор текста с учетом возраста и интересов детей; постановка целей чтения. Этап чтения и обсуждения — активное взаимодействие с текстом, обсуждение непонятных слов, вопросов и главной идеи.

Этап закрепления — выполнение практических заданий: пересказ, составление вопросов, инсценировка или мини-проект.

Этап рефлексии — подведение итогов, обсуждение результатов, анализ того, что удалось понять, а что вызвало затруднения[6,11].

Такой подход обеспечивает систематическое развитие навыков осмысленного чтения и формирует у ребёнка умение работать с текстом самостоятельно[7,14].

Формирование навыков осмысленного чтения у младших школьников — это сложный и многоступенчатый процесс, который требует систематического применения разнообразных методических подходов и практических приёмов. Использование только одного метода не позволяет достичь устойчивых результатов, поэтому наиболее эффективно сочетание коммуникативного, проектного и проблемно-поискового подходов. Такое сочетание даёт возможность ребёнку не просто прочесть текст, но и понять его смысл, обсудить содержание с другими, выделить главную мысль, выявить причинно-следственные связи и сделать собственные выводы. Развитие навыков осмысленного чтения напрямую связано с формированием критического мышления, внимания и аналитических способностей. Дети учатся сопоставлять информацию, задавать вопросы, аргументировать своё мнение и использовать полученные знания в новых ситуациях. В процессе работы с текстом формируются умения, которые выходят за рамки школьной программы: самостоятельный анализ, способность делать обоснованные выводы и принимать решения на основе собственного опыта и информации из различных источников[8,15].

Таким образом, осмысленное чтение становится не только важным учебным навыком, но и фундаментом для развития личности ребёнка. Оно помогает формировать самостоятельность, уверенность в собственных суждениях, творческое мышление и готовность к непрерывному обучению. В дальнейшем эти навыки становятся основой успешного участия человека в социальной, учебной и профессиональной деятельности, а также способностью использовать знания в повседневной жизни для решения различных задач и достижения поставленных целей.

Список использованной литературы:

1. Министерство образования и науки Республики Казахстан. Стандарты начального образования. — Алматы, 2020.
2. Бим И.Л. Обучение и развитие мышления у младших школьников. — М.: Просвещение, 2018.
3. Васильева Н.Г. Методы развития критического мышления в начальной школе. — СПб.: Питер, 2019.
4. Лысенко В.И. Логическое мышление и универсальные учебные действия у детей. — М.: Академкнига, 2021.
5. Савельева О.В. Практические метод
6. формирования самостоятельного мышления у детей. — М.: Просвещение, 2017.
7. Козлова Т.Н. Развитие познавательных и коммуникативных умений у младших школьников. — Екатеринбург, 2020.
8. Петрова М.А. Методика формирования навыков осмысленного чтения в начальной школе. — М.: Учитель, 2019.

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ОБРАБОТКИ ДРЕВЕСИНЫ

Иманбеков Талгат Макунович
учитель художественного труда
КГУ СОШ-лицей 7, г. Семей.

Современное образовательное пространство требует от педагогов не только передачи знаний, но и развития у детей способности к самостоятельному мышлению, творческому поиску и решению проблем. Особое место в этом процессе занимает художественно-трудовое воспитание, которое объединяет практические умения, эстетическое воспитание и развитие интеллектуальных навыков. Одним из эффективных способов формирования творческих способностей является художественная обработка древесины. Работа с деревом позволяет детям реализовывать свои идеи в материальном объекте, развивать пространственное мышление, мелкую моторику и эстетический вкус, а также формировать личностные качества, необходимые для успешной социализации и дальнейшей профессиональной ориентации. Важность формирования творческих навыков на раннем этапе обучения невозможно переоценить. Дошкольный и начальный возраст – это период, когда у детей формируются ключевые умения и привычки, влияющие на их дальнейшее интеллектуальное и личностное развитие. Создание условий для активного творческого опыта способствует развитию инициативности, уверенности в собственных силах и способности к самовыражению. Художественная обработка древесины в этом контексте выступает не просто как техника работы с материалом, но как комплексная образовательная среда, стимулирующая развитие мыслительных, коммуникативных и практических компетенций. Цель данной статьи – рассмотреть роль художественной обработки древесины в формировании творческих навыков учащихся, проанализировать педагогические методы, используемые для развития этих навыков, а также определить влияние практических занятий на личностное развитие детей.

Роль художественной обработки древесины в развитии творческих навыков

Художественная обработка древесины предоставляет учащимся возможность перенести свои идеи из абстрактного пространства во что-то материальное и осязаемое. В процессе работы ребенок учится видеть свойства и структуру материала, осознавать его возможности и ограничения. Освоение различных техник резьбы, шлифовки и выпиливания позволяет реализовать индивидуальные замыслы и создавать уникальные изделия.

Работа с древесиной развивает пространственное мышление, так как учащиеся должны представлять конечный результат и планировать последовательность действий для его достижения. Практические задания стимулируют развитие мелкой моторики, координации движений и точности. Эти навыки особенно важны в раннем возрасте, поскольку они способствуют общему развитию мозга и формируют основу для овладения другими практическими умениями. Кроме того, художественная обработка древесины развивает художественное восприятие и эстетическое чувство. Дети учатся замечать текстуру, цветовые оттенки, форму и пропорции, а также понимать, как их действия влияют на внешний вид изделия. Такой опыт формирует у учащихся эстетическое восприятие окружающего мира и способность к художественному самовыражению, что является неотъемлемой частью творческого развития личности.

Наконец, работа с древесиной способствует развитию креативного мышления. Процесс создания изделия требует поиска оригинальных решений, нестандартного подхода к использованию материала, комбинирования форм и техник. Это развивает у детей гибкость

мышления и способность к генерации новых идей, что является ключевым показателем творческих способностей.

Педагогические методы формирования творческих навыков

Для эффективного развития творческих навыков учащихся применяются разнообразные педагогические методы, направленные на комплексное формирование практических и интеллектуальных умений.

Проектная деятельность – один из ведущих методов. Она предполагает создание индивидуальных и групповых проектов с учетом личных интересов и способностей детей. Проектная работа развивает самостоятельность, ответственность и планирование действий. Учащиеся учатся ставить цели, анализировать материалы, выбирать технику исполнения и контролировать процесс работы.

Практическое моделирование предполагает освоение техник резьбы, выпиливания, шлифовки и соединения

элементов. Этот метод позволяет детям экспериментировать с формой, текстурой и структурой материала, пробовать различные варианты исполнения и самостоятельно находить оптимальные решения. Практическое моделирование стимулирует развитие логики, последовательного мышления и терпения.

Эскизная подготовка – важный метод, который помогает детям развивать воображение и навыки планирования. Перед началом работы с древесиной учащиеся создают рисунки, макеты и эскизы будущих изделий. Это способствует формированию аналитических навыков, способности прогнозировать результат и корректировать свои действия в процессе реализации проекта.

Творческие конкурсы и выставки стимулируют инициативу и желание совершенствовать навыки. Публичная демонстрация своих работ позволяет детям учиться конструктивной критике, развивает уверенность в своих способностях и формирует внутреннюю мотивацию к дальнейшему творческому развитию.

Практические задания для развития творческих навыков

Практические задания должны быть разнообразными и способствовать комплексному развитию творческих и практических навыков.

Например, создание декоративных панно и фигурок с использованием различных текстур древесины позволяет детям изучать свойства материала и экспериментировать с формой и цветом. Комбинирование различных элементов и использование цветовых решений развивает композиционные навыки и художественный вкус[1,45].

Другой тип задания – моделирование функциональных предметов с художественным оформлением. Такие задания требуют от детей планирования, расчета размеров, подбора материалов и эстетической оценки результата. Они учат учитывать практическую и эстетическую стороны создаваемого объекта, что способствует гармоничному развитию мышления и творческих способностей.

Практические задания должны строиться по принципу постепенного усложнения: от простых изделий к более сложным конструкциям, что позволяет каждому ученику работать в рамках своих возможностей, при этом стимулируя стремление к совершенствованию и развитию новых навыков.

Влияние художественной обработки древесины на личностное развитие

Работа с древесиной способствует формированию таких личностных качеств, как терпение, настойчивость, аккуратность и ответственность. Процесс создания изделия требует внимательности, соблюдения последовательности действий и аккуратного обращения с

инструментами и материалами. Эти качества являются основой дисциплины и самоконтроля, необходимых для успешной учебной и профессиональной деятельности.

Широкое использование творческих заданий развивает критическое мышление и аналитические способности. Учащиеся учатся оценивать свои действия, делать выводы о допущенных ошибках и корректировать процесс работы. Они понимают, что ошибки – это часть творческого процесса, что формирует позитивное отношение к учебной деятельности и стимулирует постоянное самосовершенствование[2,17].

Работа с древесиной формирует эстетическую культуру, помогает осознать ценность ручного труда и результатов собственных усилий. Дети учатся видеть конечный результат, ценить качество исполнения и проявлять уважение к труду других. Такой опыт является важным аспектом личностного развития и подготовки к взрослой жизни[3,15].

Кроме того, художественная обработка древесины способствует развитию коммуникативных навыков. В процессе

групповых занятий и проектов дети учатся сотрудничать, слушать мнение других, аргументированно выражать свою точку зрения и договариваться о совместных действиях. Эти навыки необходимы для успешной социализации и формирования эффективной командной работы.

Формирование творческих навыков учащихся через художественную обработку древесины является важной задачей современного образовательного процесса. Этот вид деятельности объединяет практические умения, художественное мышление и эстетическое воспитание, создавая комплексную среду для развития личности.

Комплексное применение проектных методов, практических заданий, эскизной подготовки и творческих конкурсов позволяет детям развивать индивидуальность, уверенность в своих способностях и творческий потенциал. Практическая деятельность стимулирует исследовательский интерес, креативное мышление и формирует необходимые личностные качества – терпение, настойчивость, ответственность и умение работать в коллективе. Таким образом, художественная обработка древесины выступает как эффективный инструмент для всестороннего развития учащихся. Она не только развивает творческие способности, но и способствует формированию эстетической культуры, навыков сотрудничества и практических компетенций, что является основой гармоничного развития личности и подготовки к профессиональной деятельности в сфере художественно-трудового творчества.

Использованная литература

1. Иванова, Н. П. Художественный труд в школе: теория и практика. – Москва: Просвещение, 2010.
2. Петров, А. В. Развитие творческих способностей учащихся в процессе художественно-трудового обучения. – Санкт-Петербург: Педагогика, 2015.
3. Сидорова, Л. Н. Методика преподавания художественной обработки древесины. – Москва: Академия, 2012.

АБАЙДЫҢ ҚАРА СӨЗДЕРІ. ОН АЛТЫНШЫ СӨЗ

Қазақ құлшылығым құдайға лайық болса екен деп қам жемейді. Тек жұрт қылғанды біз де қылып, жығылып, тұрып жүрсек болғаны дейді. Саудагер несиесін жия келгенде «тапқаным осы, біттім деп, алсаң — ал, әйтпесе саған бола жерден мал қазам ба?» дейтұғыны болушы еді ғой. Құдай тағаланы дәл сол саудагердей қыламын дейді. Тілін жаттықтырып, дінін тазартып, ойланып, үйреніп әлек болмайды. «Білгенім осы, енді қартайғанда қайдан үйрене аламын» дейді. «Оқымадың демесе болады дағы, тілімнің келмегенін қайтушы еді» дейді. Оның тілі өзге жұрттан бөлекше жаратылып па?

Ескерту: Журналда жарияланған материалдарды басқа жаққа сілтемесіз көшіріп салуға болмайды.

Материалы, опубликованные в журнале, нельзя размещать в других источниках без указания ссылки.

Materials published in the journal may not be reposted elsewhere without proper citation.